

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ДНІ НАУКИ

ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ – 2018

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
(26-27 квітня 2018 року)

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

ЧАСТИНА 5

Редакційна колегія: **А. Є. Конверський**, д-р філос. наук, проф., акад. НАН України (голова); **С. В. Руденко**, д-р філос. наук, доц. (заст. голови); **Р. Сапенко**, д-р філос. наук, проф. (Roman Sapeńko, Dr.hab. Prof., University of Zielona Góra, Poland); **В. А. Бугров**, канд. філос. наук, проф.; **Т. П. Кононеко**, д-р філос. наук, проф.; **І. С. Добронравова**, д-р філос. наук, проф.; **Д. В. Неліпа**, д-р політ. наук, доц.; **М. І. Обушний**, д-р політ. наук, проф.; **С. М. Оксамитна**, д-р соціол. наук, проф. (НАУКМА); **В. І. Панченко**, д-р філос. наук, проф.; **А. О. Приятельчук**, канд. філос. наук, проф.; **М. Ю. Русин**, канд. філос. наук, проф.; **М. Л. Ткачук**, д-р філос. наук, проф. (НАУКМА); **Є. А. Харьковченко**, д-р філос. наук, проф.; **І. В. Хоме́нко**, д-р філос. наук, проф.; **В. Ф. Цвях**, д-р політ. наук, проф.; **Л. О. Шашкова**, д-р філос. наук, проф.; **П. П. Шляхтун**, д-р філос. наук, проф.; **Я. А. Соболевський**, канд. філос. наук (відп. секр.); **В. А. Титаренко**, канд. філос. наук; **У. В. Мовчан**, голова НТСА ФФ (голова); **Ш. С. Мартіросян** (заст. голови); **В. Я. Пугач**; **М. Ю. Бакаєв**; **В. О. Сасін**; **В. С. Посєва**; **І. О. Гончарук**.

*Рекомендовано до друку
вченою радою філософського факультету
(протокол № 9 від 14 травня 2018 року)*

"Дні науки філософського факультету – 2018", Міжн. наук. конф. (2018; Київ). Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету – 2018", 26-27 квіт. 2018 р.: [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: У. В. Мовчан [та ін.]. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2018. – Ч. 5. – 163 с.

Адреса редакційної колегії: 01601, Київ, вул. Володимирська, 60, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, філософський факультет; (38044) 239 31 94

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ВПЦ "Київський університет", 2018

Секція 15 "ПРАКТИЧНА ПОЛІТОЛОГІЯ"

*А. О. Година, студ., КНУТШ, Київ
a.godyna@ukr.net*

КОНФЛІКТИ ПАМ'ЯТЕЙ ТА ОСНОВНІ МОДЕЛІ ПРИМИРЕННЯ

Оскільки політика пов'язана із реалізацією різноманітних інтересів, тому у її просторі часто з'являються конфлікти. О. Кукуруз в посібнику "Прикладна політологія" визначає політичний конфлікт – як "зіткнення, боротьба соціально-політичних сил, суб'єктів політики в їх прагненні реалізувати власні інтереси і цілі, пов'язані з боротьбою за здобуття, перерозподіл влади, зміну свого політичного статусу, а також з вибором політичних перспектив розвитку суспільства". В політології виділяють такі види політичних конфліктів: 1) державно – правові – відбуваються між політичними партіями, між державними органами тощо; 2) статусно–рольові – такі види політичних конфліктів розгортаються по: а) вертикалі (влада–народ); б) горизонталі (між різними соціальними і політичними групами); 3) конфлікт політичних культур – конфлікт між суб'єктами, що мають різні системи цінностей, вірувань, а також різні моделі пам'яті [Прикладна політологія : навч. посіб. / За ред. В. П. Горбатенка. – К. : ВЦ "Академія", 2008. – 472 с.; С.256-270].

Власне тому варто звернути увагу на конфлікт пам'ятей як один із різновидів політичних конфліктів. У публікації О. Волянюк конфлікт пам'ятей визначено як "різновид соціально-політичного конфлікту, предметом якого є не дійсне, а минуле та його репрезентації в дійсному часі різними суспільними групами; специфічний прояв суспільної пам'яті у соціально-політичній поведінці індивідів та їх груп". Крім цього наголошується на необхідності відрізнення поняття "конфлікт пам'ятей" від "конфлікт пам'яті". Конфлікт пам'яті – це внутрішні суперечності індивіда, що спричинені нашаруванням протилежних уявлень про минуле. Різні судження про події минулого можуть постати перед індивідом як громадянином, як представником певної політичної сили, як жителем окремого регіону, як фахівцем певної галузі і т.д. Відповідно це поглиблює психологічну травму людини, адже спричиняє множинність ідентичностей. Конфлікт пам'яті персоналізований в той час як конфлікт пам'ятей є надіндивідуальний. У конфлікті пам'ятей можуть відображатися суперечності між етносами, конфесіями, народні маси – політичні еліти і т.д.[Волянюк О. Я. Конфлікти пам'ятей у політичному просторі: теоретичні аспекти / О. Я. Волянюк // Національна та історична пам'ять. – 2013. – Вип. 6. – С. 41-54].

Оскільки, конфлікт пам'ятей відносять до політичних конфліктів, ми можемо говорити про схожі методи врегулювання, а саме: 1) визнання

провини та символічна виплата компенсації; 2) написання спільних шкільних підручників; 3) метод переговорів як консультації істориків.

Як зазначає Сандрин Лефран "найефективнішим способом побудувати міцний мир і гарантувати відносно гармонійне співіснування в демократичних умовах полягає в тому, щоб з'ясувати "правду" про конфліктну минувшину і надати символічну компенсацію, яка б відображала визнання жертв політичного насилля" [Європа та її болісні минувшини / Авт.-упоряд. Ж. Мінк і Л. Неймайєр у співпраці з Б. Боннартом. – Пер. з фр. Є. Марічева. – К.: Ніка-Центр, 2009. – 272 с.; с.231 -233]. Прикладом може слугувати дискусія, які точилися навколо подій в Єдвабне. Після книги Яна Томаша Гросса "Сусіди" було піднято питання про участь польського населення у знищенні євреїв. Дане дослідження викликало суперечки у науковців, тому Польський інститут національної пам'яті провів власне дослідження і було з'ясовано правдивість зазначених подій, проте різниця була в кількості жертв та місця німців у заохочуванні до знищення євреїв. Координатори дослідження були переконані в тому, що приховування історичної правди матиме негативний вплив на відносини між Польщею та Ізраїлем. Власне після дискусій про Єдвабне на Польщу дивилися як приклад держави, що визнала свою провину. Проте сьогоднішній прихід до влади правих та консервативних сил, привів до посилення критики наукової діяльності Гросса, пояснюючи це тим, що його роботи мають за мету "знищити добре ім'я Польщі". Також в жовтні 2016 р. Гросса давав показання прокуратурі міста Катовіце. Президентом Польщі Анджеєм Дудою розглядається питання щодо позбавлення історика ордена "За заслуги". Отже, на прикладі польської держави можемо стверджувати, що питання щодо врегулювання пам'яті залежить від приходу до влади тих чи інших політичних сил.

Іншим методом врегулювання конфліктів пам'ятей є написання спільних шкільних підручників, адже навчання історії завжди охоплює приклади із історії сусідніх держав. Проте таке написання має бути ініційоване однаковою мірою ворожими державами. Такий досвід був використаний німецькими та французькими істориками після Другої світової війни. Зокрема, потрібно було викреслити із підручників стереотипи та образи героїв та ворогів. Написання такого підручника мало за мету знищити стереотипне бачення "споконвічного ворога" у покоління, яке б навчалось за даними підручниками, а також необхідність у відновлення принципів гуманності у постфашистському світі, блокування можливої агресії між країнами.

Але передувало написання спільних підручників діалог між науковцями. Зокрема, зустрічі в місті Шпеєр у 1948 р., що були започатковані Раймондом Шмітленом стали "символом цього бажання до взаєморозуміння". Шпеєрські дискусії, як зазначають Ж. Мінк та Л. Неймайєр, є проявом зусиль громадянського суспільства, задля того, щоб закласти нові суспільні відносини. Ставлячи питання про суперечливі моменти пам'яті, учасники дискусії визначили, що необхідно шукати не єдине тлумачення щодо історії, а шукати сумісні варіанти спільної історії. Проте перші зустрічі щодо написання не суперечливої історії відбулися ще в 1935 р. Під

час обговорення було вироблено рекомендації щодо викладання історії, в якій містилося 39 тез періоду з XVII по XX ст. Проте, не всі труднощі було подолано, особливо такі питання як Версальський договір та відповідальність Німеччини за розв'язання Першої світової війни. Не зважаючи на питання, що залишилися не визначеними, це був значний крок наукової спільноти в питаннях пам'яті. Але час, в який вони були розроблені, не дозволяв ухвалити дану розробку. Результатом французько-німецьких зустрічей кінця 40 р. – початку 60 р. – тих стало вироблення практики розгляду суперечливої пам'яті не за принципом пошуку єдиного консенсусу, а констатація розбіжностей і започаткування "підходу з кількох точок зору". Власне до сьогодні такий спосіб вирішення конфліктів пам'ятей є одним із ефективних, оскільки вільні дискусії та подальший їх виклад через шкільні підручники – "це практика та педагогіка, зорієнтована на мир, а це слід уважати прогресом" [Європа та її болісні минувшини / Авт.-упоряд. Ж. Мінк і Л. Неймайєр у співпраці з Б. Боннаром. – Пер. З фр. Є. Марічева. – К.: Ніка-Центр, 2009. – 272 с.; с.93-98].

Отже, конфлікти пам'ятей виникають між країнами, які мають суперечливу пам'ять про минуле і які потребують вирішення. Звідси важливим етапом є побудова нового простору, де б могли співіснувати пам'яті різних держав без травматичного перетину, що можуть призвести до конфліктів.

*І. О. Гончарук, студ., КНУТШ, Київ
igor-goncharuk96@ukr.net*

ПРОБЛЕМА ПОЛІТИЗАЦІЇ РЕЛІГІЙНИХ СИМВОЛІВ

У XXI столітті, не дивлячись на потужний науково-технічний розвиток та процеси секуляризації, релігія продовжує займати важливе місце в багатьох суспільствах світу. Більше того, її вплив на політику починає зростати аж до випадків спорадичного втручання. У той же час варто звернути увагу на те, що й держава та навіть ряд інститутів громадянського суспільства намагаються залучитися підтримкою тих чи інших релігійних організацій. Відповідно, можна говорити про два взаємопов'язаних процеси – політизацію релігії та сакралізацію (клерикалізацію) політики. Одним із найважливіших аспектів даного феномену є перенесення духовних символів у політичну площину.

Символ – форма виразу і передачі духовного змісту культури через певні матеріальні предмети або спеціально створені образи та дії, що виступають як знаки цього змісту.

Слід зауважити, що проблема політизації релігійних символів не є новою. Здійснення різного роду ритуалів перед і під час військових походів, зображення на прапорах і гербах, використання релігійної ідентифікації в

політичних програмах – все це мало місце протягом значної історії людства. Але, на думку російських дослідниць Н. Буковської та Ю. Воеводіної в умовах сучасності дане явище набуває абсолютно іншого значення. Причинами цього є:

- процеси модернізації та глобалізації, наслідком яких стало своєрідне релігійне відродження (перш за все, у країнах ісламського світу);
- розпад соціалістичного блоку, у результаті чого місце комуністичної ідеології почала займати релігія, а церква перебрала на себе роль одного із інститутів громадянського суспільства;
- потужний розвиток інформаційно-комунікативних технологій, який спричинив виникнення нових різновидів маніпуляцій у тому числі з релігійними символами як найбільш відомими пересічному громадянину та простими для сприйняття і засвоєння.

Варто додати, що релігійний символ, на відміну від інших різновидів, не просто створює певну окрему реальність, а фактично сакралізує її. Тому рівень сприйняття і прихильності до нього значно збільшується, оскільки людина прагне ототожнювати себе з чимось святим.

Відповідно, переходячи у сферу політики, релігійні символи виконують наступні специфічні функції:

- легітимізація – фактичне сприйняття на віру "правильності" та "істинності" не лише діяльності конкретного інституту, а і його існування;
- мобілізаційна – залучення значної кількості прихильників та симпатизантів відбувається за рахунок перенесення релігійного капіталу в політичну сферу;
- навіювання – простота та доступність релігійних символів дозволяє легко маніпулювати зі свідомістю громадян і нав'язувати їм певні політичні продукти.

Слід розуміти, що перш за все релігійні символи активно експлуатуються цілою низкою держав. Для нашої дійсності найбільш типовим прикладом є Покрова – велике релігійне свято. Водночас, це День українського козацтва та захисника України, а також створення Української повстанської армії. У цьому випадку таке використання релігійного символу-події має позитивне значення, оскільки мобілізуюча функція діє на користь держави.

Але так само конкретний релігійний символ може використовуватися певною політичною силою аж до його монополізації. Наприклад, використання уривків з тієї чи іншої священної книги у програмах фундаменталістських партій. Теж саме стосується оголошення боротьби проти чужих релігійних символів. У даному контексті варто згадати знищення бойовиками Талібану Баміанських статуй Будди в 2001 р. та підриг ряду культових споруд у Тімбукту (Малі) туарегськими повстанцями у 2012 р. У цьому випадку йдеться мова про політизацію релігійних символів-образів з подальшим їхнім перетворенням у символ-подію (проголошення певної цілі чи святкування конкретного дня).

Таким чином, проблема політизації релігійних символів полягає в тому, що їхня цілеспрямована експлуатація може призвести до виникнення цілої низки політичних конфліктів як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Варто розуміти, що такі зіткнення відбуватимуться навколо цінностей, які переносяться в політичну площину. Як відомо, конфлікти даного типу дуже складно вирішуються. До того ж неможливо запровадити адекватний контроль чи створити перепони політизації релігійних символів. Проста заборона їхнього використання в політиці не принесе результату, оскільки шляхом маніпуляції з формою подачі можна обійти майже будь-яке обмеження.

***М. М. Дем'яненко, канд. політ. наук, наук. співроб., СІАЗ НБУВ, Київ
demjanm@ukr.net***

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПОПУЛІЗМУ В ПОЛІТИЦІ

Популізм, як маніпулятивна технологія досить успішно використовується в політиці. Щоправда, існують певні особливості, в залежності від суспільства, в якому його застосовують. Так, якщо у розвинених демократичних суспільствах, використання популізму як технології, здебільшого обмежене наявністю усталених інститутів та високим ступенем розвитку членів самого суспільства, які здатні критично оцінювати популістські гасла. У трансформаційних та кризових суспільствах, які мають характерні демократичні ознаки, популізм більш успішно використовується як прогресивна технологія, яка орієнтована на масову свідомість дезорієнтованих та маргіналізованих суспільних груп. Такі групи, як правило, мають нестабільну політичну та соціальну свідомість, яка більш схильна до маніпуляцій. А погіршення суспільно-політичної ситуації та наростаючі невдоволення провакують ці угруповання на дії, які окрім незадоволення, не можливо визначити чіткими соціальними чи політичними програмами. Спонукають їх до таких дій суб'єкти політики популістського спрямування, програма популістських дій спирається на простий та безпосередній діалог з "народом". Ключовою характеристикою цього діалогу є його емоційність, а не раціональність.

Застосування популізму пов'язане, насамперед, з емоційним, спрощеним, маніпуляційним дискурсом, спрямованим на інстинктивні почуття людей, чи з опортуністською політикою, спрямованою на отримання підтримки виборця. У демократичному суспільстві широко застосовується апеляція до людських почуттів, що не суперечить правовим нормам суспільного життя. У цьому плані популізм можна розглядати, по-перше, як суто політико-правовий феномен, що "бере участь" у боротьбі за владу. Під цим кутом зору популізм можна розглядати як висування нереалістичних, але популярних у суспільстві гасел та обіцянок задля досягнення визначеної політичної мети. Популізм визначають як "діяльність, яка має на меті забезпечення популярності

в масах, ціною необґрунтованих обіцянок, демагогічних лозунгів тощо" [Політологія. Енциклопедичний словник. М., 1993. С. 293].

Для досягнення ефективного впливу на свідомість, агент впливу (політик-популіст), має орієнтуватися на взаємозв'язок з індивідом та/або суспільною групою. Таке маніпулювання індивідуальною або ж суспільною свідомістю відбувається у процесі комунікативних зв'язків. Зауважимо, що задля утримання цілісності маніпулятивного комунікативного середовища, завжди потрібна підтримка певного владного ресурсу (політичного, фінансового, адміністративного, ідеологічного). Оскільки таке середовище нездатне до самовідтворення, його стабільність підтримується спеціальними зусиллями агента впливу, як наприклад, кандидата в ході виборчої кампанії. Тому, найбільш яскраво це проявляється у процесі використання популістських технологій, маніпулятивний вплив яких більш чітко можна проаналізувати у контексті технологічних процесів виборчих кампаній. Де популізм виступає визначальним фактором та впливає на поведінку мас й окремих індивідів при цьому формує в них відповідний тип свідомості – популістський. Це суто комунікативна процедура, елементи якої, останнім часом, набули широкого використання у політичних маркетингових комунікаціях.

У системі політичних технологій популізм передбачає прямий контакт між лідерами, які здатні впливати на розум та почуття людей, і громадськістю без посередництва політичних інститутів. Разом з цим він тяжіє до сильної особистості, "вождя", для якого найважливішим є не програми, напрацьовані партійними або іншими інституціями, а "голос народу", реальні настрої та сподівання індивідів, які, начебто, і є для нього програмою дій.

За таких умов популізм як маніпулятивна технологія, застосовується в процесі комунікації з метою впливу на свідомість громадян, для досягнення бажаних результатів у боротьбі за владу та в процесі її здійснення. Він передбачає максимальне пристосування політичних цілей до маніпулювання громадською думкою через демагогічну риторику, харизматичність лідерів, цінності та ідеали, що складають основу популістської ідеології [Дем'яненко М. М. Популізм як політичний феномен і маніпулятивна технологія: автореф. дис...канд. політ. наук : 23.00.02 / Дем'яненко Михайло Миколайович; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2016. – 23 с.].

Загалом, популізму як маніпулятивній технології притаманні такі ознаки як: маніпуляції на вірі людей у пропоновані швидкі та легкі шляхи вирішення наявних суспільних проблем; маніпулювання суспільною свідомістю, яке інколи стає обманом, а отже і зневагою до людської особистості; переорієнтація гніву і образ людей на конкретні об'єкти (діючі інститути влади, політичні еліти); використання маніпулятором емоцій та рефлексів реципієнта та якостей сторонніх предметів, особистостей та понять, тощо. Доречно було б зауважити, що серед засобів спеціалізованого маніпулятивного впливу на суспільство використовуються штучно створені та нав'язані масам іміджі, мовні штампи, стереотипи поведінки, заздалегідь підготовлені відповіді на резонансні питання.

Популізм також орієнтується на задоволення мінливих настроїв та вимог громадян; використання емоційних станів людей (страх, ненависть, ворожість); загравання з масами; використання зрозумілої для більшості аудиторії лексики; використання обіцянок, для реалізації яких немає належних ресурсів; апеляцію до тієї частини мас, яка не здатна критично оцінювати інформацію; створення ідеологічних кліше; презумпцію простих, але конкретних справ.

При цьому, слід зауважити, що крім прагнення отримання популярності в суспільстві шляхом застосування різноманітних технологій популізм залишається багатограним політичним феноменом, і його не варто обмежувати лише поняттям маніпулятивної технології, оскільки він є складовою багатьох політичних явищ.

А. О. Дорохіна, студ., КНУТШ, Київ

БІХЕВІОРИСТСЬКИЙ ПІДХІД У ПОЛІТИЦІ

У політичному та соціологічному аспектах політична поведінка постає одним з найочевидніших та водночас найскладніших явищ суспільного життя. Найочевидніших тому, що вона властива всім суб'єктам політики – від діячів, що перебувають на вершинах політичного лідерства, до зовсім аполітичних громадян, від індивідуумів до найвищих інституцій – органів державної влади. Найскладніших же тому, що це поняття характеризує все різноманіття реакцій (відгуків) на функціонування політичної системи, сукупність будь-яких форм взаємодій політичних суб'єктів – і з приводу безпосереднього здійснення влади на професійному рівні, і лише як вплив на її утворення та діяльність, і навіть у ситуаціях очевидного і тривалого відсторонення деяких громадян від сфери політичного. Вивчення політичної поведінки потребує, крім зусиль політологів, також участі й інших фахівців – соціологів, філософів, психологів, істориків, правознавців, антропологів.

Необхідність розробки теми посилюється також тим, що проблеми вербального біхевіоризму досліджувалися в основному лише у зарубіжній науці, а українські науковці тільки починають застосовувати біхевіористську методологію у системному аналізі.

Засновником біхевіоризму став Дж. Уотсон. Уотсон заявив про необхідність створення нового напрямку в психології, мета якого – зробити її такою ж об'єктивною наукою, як фізика або хімія – вільної від упередженості. Оскільки свідомість і переживання не спостерігаються з боку і не сприятні в якості об'єкта наукового дослідження, замість них психологам слід вивчати поведінку. [Бихевиоризм и поведенческая терапия (философская и психологические модели) / А. Е. Табачников, В. С. Табачникова // Архив психиатрии. – 2010. – Т. 16, № 2. – С. 1.]

Використання біхевіористського методу в політології передбачає визнання того, що політика як суспільне явище має передусім особистісний вимір, а всі групові форми дій виводяться з аналізу поведінки індивідів,

які створюють групові зв'язки. Домінуючими мотивами політичної поведінки індивідів є їхні психологічні орієнтації, а політичні явища так само, як і природні, можуть і повинні вимірюватися кількісно. Грунтуючись на цих засадах, біхевіористський підхід передбачає широке використання в політологічних дослідженнях статистичних даних, кількісних методів, анкетних опитувань, моделювання політичних процесів тощо. За допомогою таких методів досліджуються політичні орієнтації, позиції і поведінка людей, наприклад під час виборів, у конфліктних ситуаціях тощо. [Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія: Підручник / П. П. Шляхтун. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 24-25].

Політичний біхевіоризм органічно пов'язаний із феноменологією. Біхевіоризм розмежовує річ і феномен. Предметом його вивчення є не річ, а саме феномен, зокрема – поведінка людини як представника соціальної групи. Цінності, якими керується людина, постає лише соціальними факторами поведінки.

Біхевіоризм – це загалом феномен американської наукової культури. Поставши в рамках психології, біхевіоріальна парадигма була використана політичною наукою та соціологією. Для біхевіоризму немає людини, є лише "феномен" людини, а точніше, є лише "поведінка", до якої редується людський феномен. Себто головна метрологічна установка біхевіоризму така: ми не можемо пізнати людину (вона річ у собі), ми можемо лише спостерігати прояви людини, тобто – її поведінку. Визначивши поведінку як, по суті, єдиний об'єкт дослідження, біхевіоризм вводить додатковий об'єкт, який доповнює поведінку – ситуацію. Бо феномен-поведінка проявляється саме в ситуації. Ситуація – це система детермінант, що визначає феноменологію поведінки. Отже, поведінка – змінний дослідницький параметр, а ситуація – система контрольованих чинників.

Розвиток біхевіоризму зумовив ускладнення його методології. До структури "суб'єкта-поведінки" було додане, приміром, поняття "цінності". Це те поняття, котре характеризувало групу, поведінка якої досліджується.

Саме в такому вигляді біхевіоризм і був опосередкований політичною наукою. Використовуючи ці методологічні засади, політична наука почала описувати "електоральну поведінку" певної групи, приміром, найманих працівників чи жінок, або "протестну поведінку" студентства тощо.

Предметом дослідження українського політолога В. Северенюка є політична поведінка. Зокрема, автор пише: "політична поведінка – це один з видів соціальної поведінки, сукупність різноманітних форм і типів реагування (відносин, дій та не діянь, раціонально-діяльнісних та емоційно-психологічних станів) усіх суб'єктів політики з приводу функціонування політичної системи суспільства; політична поведінка виявляється на рівнях політичної діяльності, політичної участі та (або) політичного відчуження". [Северинюк В. М. Політична поведінка як феномен суспільного життя: теоретико-методологічні проблеми : автореферат дис. ... докт. політ. наук : 23.00.01 / В. М. Северинюк ; керівник роботи В. П. Горбатенко ; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2010. – с. 72].

Біхевіористська теорія спричинила великі зміни в політології. За допомогою знань, здобутих на основі біхевіористського підходу, політологія може проявити себе як точна наука. Але біхевіористська теорія залишає поза увагою дії великих соціальних груп.

Явище політичної поведінки як суттєвий елемент політичної культури суспільства та будь-якого окремого суб'єкта політики – індивіда, соціальної групи, спільноти, інституціонального утворення тощо – потребує комплексного, інтеграційного підходу до вивчення поведінкової проблематики. Це, своєю чергою, орієнтує на розробку чітких теоретико-методологічних засад вивчення політичної поведінки, на пошук загальної, але гнучкої у використанні методики, придатної для вирішення завдань поведінкових досліджень незалежно від їх масштабу, особливостей суб'єкта поведінки, тривалості процесу та характеру досліджуваних подій.

*О. Д. Галькевич, студ., КНУТШ, Київ
oksana.gal.06@gmail.com*

МОДЕЛІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ: ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ

З другої половини ХХ століття екологія поступово стає основою для нової політичної сфери – екологічної політики. Екологічна проблематика стала предметом дослідження ряду суспільних наук у 60-70х роках минулого століття. Сплеск суспільного інтересу до екологічних проблем і розуміння глобального характеру усього, що відбувається у навколишньому середовищі не лише привів до появи нової сфери досліджень, а й став викликом для тих, хто приймає екологічні та політичні рішення. Екологічні проблеми трансформуються у політичний фактор, а екологічна політика стає повноцінним компонентом політичного життя.

Варто зазначити, що ключову роль у становленні "екологічної політики" як в теоретичному, так і у практичному плані відіграв американський політолог Л. К. Колдуел. Саме він ввів у науковий вжиток термін "екологічна політика" ("environmental policy"). Разом з тим на думку вченого екологічна політика дозволить найкращим чином вирішувати конкретні проблеми, але не стане панацеєю для вирішення усіх завдань [Caldwell, Lynton K. Environment: A New Focus for Public Policy // Public Administration Review, Vol. 23, No. 3, 1963, pp. 132–139]. Сьогодні термін "екологічна політика" має ряд визначень, котрі зводяться до розуміння даної політики як сукупності заходів, заснованих на раціональному використанні законів розвитку суспільства і природи з метою підтримання соціально-економічних і біологічних умов життя людини в умовах політичної системи.

Стрімкі зміни політичного, інституційного та економічного характеру, що відбуваються у світі прискорюють еволюцію поглядів на взаємодіювання у системі "суспільство-природа", а також сприяють розвитку інструментів екологічної політики та розробці національних моделей її реалізації. Дана модель формується, головним чином, під впливом тиску

різних соціальних груп, індивідів, державних органів, та з іншого боку конкурентної боротьби різних акторів політичного процесу.

На формування моделі екологічної політики впливає ряд факторів. Серед таких факторів дослідниця М. Терешина виділяє наступні фактори, що є важливими у створенні моделі екологічної політики в різних країнах: суспільний лад і форма правління, багатство, розмір території країни і щільність населення, культура, повага до закону, взаємодія екологічної політики з іншими політичними структурами, прозорість і відкритість для правового процесу [Tereshina M., Tambovceva T. Tools of Ecological Policy in Different Countries. 10 th International Scientific Conference "Economic science for rural development". April 23–24, 2009. Jelgava. 2009. No. 19.]

Розглядаючи безпосередньо питання формування моделей екологічної політики звернемось до думок дослідника М. Єрмолова, котрий у своїх дослідженнях виділяє дві моделі: американську та європейську. У функціонуванні американської моделі вказується на множинність екологічних заходів, котрі покликані встановити можливість для безперешкодної економічної діяльності промисловців і одночасно збереженні якості природного середовища. Характерними особливостями моделі є множинність акторів з боку держави і громадянського суспільства, відкритість процедури і т.д. Важливо відзначити концептуальну близькість американської системи з ідеєю створення прозорості і інституційних рамок для відкритої боротьби і конкуренції інтересів основних груп населення. Європейська модель також характеризується відкритістю, існує постійна співпраця з представниками економічної сфери та екологічною громадськістю, при відкритій підтримці державою останніх. На сучасному етапі у країнах Європейського союзу було проведено вдосконалення правового регулювання охорони навколишнього середовища. Зокрема було оновлено акти, що закладають правову базу системи збору та обробки екологічної інформації, моніторингу навколишнього середовища, екологічної сертифікації, проведення оцінки впливів на оточуюче середовище, механізму фінансування екологічних заходів [Ермолов, Н.Г. Модели экологической политики: генезис и эволюция // Теория и практика общественного развития. – 2012. – № 3. – С. 249].

До виокремлення моделей екологічної політики існує інший підхід запропонований дослідницею Л. Метловою, дана класифікація побудована на основі спостережень за процесами, що відбуваються різних країнах світу. Існування різновиду моделей екологічної політики пояснюється індивідуальністю територіального розвитку та екологічних проблем, особливостями управління, підходами до визначення цілей, механізмів реалізації, очікуваних результатів, іншими внутрішніми та зовнішніми чинниками. У даній класифікації представлено чотири моделі даної політики.

Модель державної бюрократичної екологічної політики. При домінуванні держави, яка за допомогою існуючого апарату контролює усі сфери,

планує матеріальні та фінансові витрати. Така екологічна політика виключає інноваційний вимір у екологічній діяльності, гальмує формування екологічної свідомості та розвиток творчого потенціалу суспільства.

Модель екологічної політики на принципах суспільної підтримки. Економічне зростання веде до збільшення техногенного тиску, влада змушена звернутися до організації суспільних зусиль у проведенні екополітики. Фінансування здійснюється державою та суспільними закладами. Регулюючі інструменти: планування та складання програм, узгоджених з потребами суспільства, стягування платні за природокористування, забруднення, штрафів за порушення нормативів з виробників. Держава фокусує свої інтереси на розвитку екологічної освіти та просвіти через освітні заклади, засоби масової інформації тощо. Екологічна політика переважно має загальнодержавний рівень, усвідомлена суспільством, але така політика не стимулює творчий підхід до їх усунення.

Модель екологічної політики перехідного періоду. Властива державам під час трансформації від адміністративної до ринкової економіки. Процес характеризується слабкою організацією, екополітика не має послідовності. Не сформована суспільна екологічна свідомість та відповідальність у суб'єктів господарювання щодо обов'язковості додержання вимог екологічної безпеки гальмує розв'язання екологічних проблем. Якщо держава бере на себе обов'язок гаранта екологічної безпеки, збереження довкілля, ефективного державного управління і контролю, узгодженості у гілках влади тощо, то відбувається поступове перетворення до екологічної політики сталого розвитку.

Модель ринково орієнтованої екологічної політики. Спрямована на економічний розвиток, на структурні перетворення. Зміна характеру участі держави у господарській діяльності, скорочення частки державної власності, орієнтація на ринкове регулювання створює економічні умови інноваційного вирішення проблем природокористування. Основною формою реалізації є екологічний менеджмент. Досягти екобезпечного розвитку у рамках такої моделі екологічної політики важко [Метлова Л. П. Риси моделей екологічної політики у часі та просторі / Л. П. Метлова // Економіка промисловості. – 2005. – № 3. – С. 22-31].

Створення ефективної моделі екологічної політики є складним, багатоступеневим процесом, який потребує залучення фахівців з різних галузей, зокрема і політології. Разом з тим кожна держава потребує існування даної моделі для подальшого політичного, екологічного, економічного та соціального розвитку.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОСВІТИ У МАЙБУТНЬОМУ

Не важливо, що ви пройдете, важливо те, що ви знайдете.
В. Вайцол

Будучи соціально-політичним інститутом, освітня система, в залежності від ступеня реалізації цінностей, служить засобом для засвоєння учнями інформації, зокрема політично орієнтованої. Нині її невисока ефективність значною мірою пов'язана з нерелевантними методологічними засадами навчального процесу та його негнучкою структурою. Як наслідок, освіта як така поступово вичерпує себе.

Сьогодні навчально-виховний процес здебільшого нагадує дрекуру. Влучну характеристику цьому дав П. Фрейре назвавши таку модель "банківською": "Замість спілкування викладач дає повідомлення, робить вкладення (подібно до банківської інвестиції), яке учень терпляче сприймає, запам'ятовує та відтворює" [Фрейре П. Образование как практика освобождения *[Электронный ресурс]* / П. Фрейре. – Режим доступа: <http://docplayer.ru/218531-Paulu-freyre-obrazovanie-kak-praktika-osvobozhdeniya.html>]. Держава, послуговуючись викладацьким персоналом освітніх закладів, робить депозит, вклад у своє ж майбутнє. Проте сучасна освіта не зацікавлена у тому, щоб навчити, вона діє лише в межах своїх політичних інтересів. Як би не було, але навіть така навчальна дисципліна як "Історія України" метаморфізується у певну психологічну настанову, згідно якої світ ділиться схід та захід, козацтво постає тільки як доблесний орден, Росія як ненависний та дурний ворог. Після закінчення навчання, учень зазвичай губиться у лавині інформації, яку він не здатен адекватно зрозуміти, а відтак – швидко забуває. Тож, наша освіта – це скоріше знаряддя "інтелектуального геноциду". В першу чергу, така ситуація пов'язана з несвоєчасним викладенням матеріалу. Як наслідок, зростає апатія до предмету вивчення. Яскравою ілюстрацією цього є низький рівень популярності науки, філософії та мистецтва в державі. Крім цього, знання з тієї чи тієї навчально-виховної програми у більшості випадків не актуалізуються у подальшому житті учня, тобто позбавлене свого практичного підґрунтя.

Проблема полягає у відсутності внутрішньої інтенції та мотивації до такого роду занять. Знання вливаються в голову наче у "батьку Попера", тобто без належного рівня ефективності. Значно ефективнішою моделлю наразі є проблемно-орієнтоване навчання. Його суть полягає у появі живого інтересу до світу, пристрасті до освоєння нових горизонтів та осмислення інформації. Фундаментальним запитом, в такому разі, буде не отримання відмінної оцінки, а відкриття все нових горизонтів у пізнанні реальності. І влучним тут є вислів відомого філософа та лінгвіста Н.Хом-

ського, який у своїй доповіді "Освіта: кому та навіщо", говорить про навчання як про протягування вказівної нитки, по якій крок за кроком будуть здобуватися знання. [Хомских Н. Образование: кому и зачем? [Электронный ресурс] / Ноам Хомский. – Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=oj9VqXtg1cg&t=5s>].

Отже, слід константувати, що сучасна освітня система та безумовний вплив на неї ідей Просвітництва у руслі формування соціальних та гуманітарних запитів людини, вже далеко не відповідають сьогodenній динамічній реальності. За альтернативу вбачаємо самоорганізацію навчального процесу, заміну вектора із зовнішнього примусового посилю на внутрішній запит того, хто здобуває освіту. Варто зазначити, що актуальність цього проблемного поля неможливо переоцінити, адже це прямо впливає і на інші сфери людської діяльності, а звідси і на добробут країни в цілому.

***М. С. Гурицька, канд. політ. наук, доц., КНУТШ, Київ
racta@ukr.net***

ЗНАЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО PR В СУЧАСНОМУ ЖИТТІ СУСПІЛЬСТВА

В сучасному світі демократія стала провідною ідеєю, з урахуванням якої повинні розвиватися всі країни. Якщо подивитися на геополітичну карту світу, то можна побачити, що відступитися від лінії демократизації можуть собі дозволити лише дуже сильні країни або дуже бідні. В більшості європейських країн опосередкована влада народу – це запорука фінансово-правової безпеки. В свій час Україна також отримала демократію і почався процес адаптації до цієї системи. Не відразу, але поступово в Україні почало змінюватися розуміння взаємодії народу із владною верхівкою. Принаймні тепер для отримання влади людина або група людей повинна заручитися підтримкою суспільства або якоїсь його частини. Окрім того в новій системі з'явилася надзвичайно сильна конкуренція, в якій боротьба іде не за прихильність і увагу партійного керівника, а за лояльність і прихильність народу, маси. А значить комунікація виходить на інший рівень, оскільки там, де є альтернатива, вже надзвичайно важко просто нав'язати думку. Відтепер "вплив на громадську думку, її врахування при прийнятті рішень, встановлення партнерських стосунків між владою й іншими суб'єктами політики..." стає ідеальною моделлю відносин в політичній сфері. Політична влада, набута через процедуру виборів, виконання владних повноважень, пов'язана з необхідністю створення привабливого образу управлінської особи чи структури.

Будь-яка політична система особливо в сучасному світі залежить від ставлення до неї громадськості. Тому PR стає невід'ємною складовою життя країни, і Україна в цьому питанні не є виключенням. У процесі демократичного розвитку зміни в політичній системі суспільства, введення загального виборчого права і формування інститутів громадянського су-

спільства (партій, незалежних ЗМІ, профспілок й інших об'єднань) створювали таку ситуацію у взаєминах громадян, коли їхні об'єднання виявилися залежними від держави. Але й самі органи державної влади стали залежними від громадян й об'єднань.

В сучасному погляді на політичний PR ми розуміємо, що існує безліч способів піднімання рейтингу, ніяк не пов'язаних з реальними справами політика, тому політик повинен говорити те, що подобається суспільству, а робити те, що потрібне йому самому або тим, хто стоїть за ними.

PR однозначно забезпечує ефективну комунікацію і допустиму взаємодію влади з народом, проте політика – це та сфера, яка ніколи і ні за яких часів не може бути повністю прозорою і тим більше відкритою. Це призводить до актуалізації кризових PR-комунікацій в політичному житті.

Першочергове завдання зв'язків з громадськістю в політичній сфері – це налагодження взаємозв'язків між владною верхівкою і суспільством, з метою задоволення взаємних бажань і потреб. Підвищення взаємозалежності людей в сучасному суспільстві вимагає складної соціальної, економічної і політичної взаємодії між ними. Більше того, в демократичній системі влада залежить від суспільства, оскільки обирається рішенням більшості. Тому формування лояльності громадськості – це основне завдання PR в політиці, від ефективності виконання якої залежить в деякій мірі навіть успіх діяльності влади. Тому зараз в Україні PR розвивається надзвичайно швидко, при чому у двох взаємозалежних площинах: науково-академічній і професійно-практичній.

Окрім того варто розуміти, що політичний PR існує в надзвичайно складному комунікативному полі і його майже не можливо порівняти із PR-ом у комерційній або корпоративній сферах. Основна складність у тому, що політичний PR працює з надзвичайно великою цільовою аудиторією, яка сформована українським виборчим законодавством, відповідно до якого виборче право мають всі громадяни України старші 18 років. Таким чином комунікація ускладнюється системою сегментації, роботою з кількома цільовими групами громадськості.

Також потрібно звернути увагу, що у суб'єктів політичної системи є свої прихильники і свої противники. Разом з тим, політичні сили працюють на благо всього народу і повинні задовольняти вимоги всіх груп населення. Проте у державі, особливо великій, не можуть бути задоволені абсолютно всі, тому основне комунікативне навантаження в процесі пошуку справедливого балансу покладається на PR-діяльність.

На жаль, в політиці надзвичайно складно втілити ідеал, тому робота PR-спеціалістів відбувається постійно в напружених кризових ситуаціях. Головне розуміти, що криза завжди може бути вирішена в позитивному ключі, якщо нею правильно управляти. У PR-спеціаліста завжди повинен бути стратегічний план дій на основі відстеження і аналізу всіх важливих чинників, які діють на політика або партію. Правильно скеровані дії можуть не лише запобігти глобалізації кризової ситуації, але можуть навіть сприяти вирішенню кризової ситуації на власну користь. Більше того досить часто кризові ситуації можна навіть самостійно створювати штучно

для вирішення своїх комунікаційних проблем, для більш правдивого висвітлення іміджу і надання йому реалістичності.

Таким чином у сучасному політичному житті PR працює у двох основних напрямках. Перше – це налагодження комунікації із населенням як глобальною цільовою аудиторією будь-якої політичної системи. Така комунікація відбувається із розумінням залежності системи від лояльності населення. Другий напрямок – це робота із кризами, які виникають через ряд вище розглянутих факторів і вимагають надзвичайно швидкої реакції і максимально ефективного координування дій.

І. С. Йосипенко , студ., КНУТШ, Київ
yossypenkoirina@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ США

Важливою особливістю політичної системи Сполучених Штатів Америки (США) є двопартійна система, що сформувалась в ході історичного розвитку країни, партії виникали під впливом найважливіших конституційних факторів: федералізм, система стримувань і противаг, жорстко фіксовані терміни виборів і терміни перебування при владі вищих посадових осіб і т.д. Відповідно до даної системи до влади поперемінно приходять лише дві найбільш впливові політичні партії – Республіканська та Демократична. Наявність третіх партій (Партії Зелених, Конституційної і Лібертаріанської) помітно не позначається на провідному становищі двох домінуючих партій у політичному житті.

Можна виокремити два основних чинника, які вплинули на формування партійної системи США. По-перше, в Конституції безпосередньо про політичні партії, а тим більше про їх кількість, не згадується, але інституційна структура Конституції обумовлює наявність саме двопартійної системи. Найбільше цьому сприяє існування в США президентської республіки (посаду Президента одна, тому немає сенсу в коаліції). Не менш важливим є те, що в Конституції передбачено, що Конгрес складається з двох палат, які є відносно незалежними інститутами. Пропорційна система при їх виборах не використовується, що також сприяє виникненню двопартійної системи.

Також важливим є коаліційний і фракційний характер американських політичних партій, високий ступінь плюралістичної, (тобто наявність в партіях і вираження ними різноманітних інтересів) двопартійної системи США, що недоступна багатьом європейським партійним системам.

Головною особливістю політичних партій США є їхня сила, яку можна пояснити багатьма чинниками. Перш за все, політична еліта США чудово освоїла різні способи об'єднання електорату протесту в рамках існуючої системи. Свою роль відіграє і така важлива риса менталітету американців, як прагматизм, який диктує цілком певний стиль політичної поведінки:

немає сенсу підтримувати кандидата, який не користується значною підтримкою суспільства. В той же час краще примкнути до потенційного переможця в надії, що той врахує в своїй політиці якісь специфічні інтереси соціальної групи, яка підтримала ту чи іншу партію. Кандидат філософських наук, доцент М. А. Тархова вважає, що: "Прагматизм – суто американська форма розвитку позитивізму" [Тархова М. А. Глава VIII. Позитивизм ХХ века и его разновидности // История философии. Учебное пособие для вузов / под ред. В. М. Мапельман и Е. М. Пенькова. – М.: Приор, 1997. – 464 с.]. Історія американських політичних партій свідчить, що тенденція функціонування саме двопартійної системи існували майже завжди. Відтак, початок розвитку та формування політичних партій припадає на початок ХІХ ст. і характеризується домінуванням Федералістської та Демократично-республіканської партій в політичному житті Америки. Федералісти виступали за сильний централізований уряд, в той час анти-федералісти, які об'єднались навколо Т. Джефферсона відстоювали ідею єдності Союзу. Організованою силою противників рабства була Республіканська партія на противагу елітарній Демократичній партії. Згодом, перемога Авраама Лінкольна на виборах привезла до відділення південних штатів. Поразка Південної Конфедерації у Громадянській війні привезла до ослаблення демократів і домінуванням Республіканської партії протягом наступних двадцяти років. Найбільшої трансформації політичні партії зазнали на початку ХХ ст. Якщо до цього серед республіканців переважали прогресивні погляди, а серед демократів – консервативні, то з часом ситуація починає змінюватись. Ідеологічного розмежування політичні партії набули за президентства Рузвельта, коли для позначення його прихильників використовували термін "ліберальний", а для республіканців "консервативний".

На сучасному етапі, демократи і республіканці сходяться на необхідності соціального забезпечення, страхування безробітних, питання податків тощо. Проте питання, в яких вони розходяться це не стільки соціально-політичні цілі, скільки аспекти її виконання державою міжнародних правових норм. Наприклад, як Демократична так і Республіканська партії виступають за зниження податків. Демократи виступають за скорочення податків для сімей з низьким та середнім рівнями доходів, але вважають, що податки повинні бути вищі для забезпечених родин та корпорації. Республіканці ж вважають, що податки повинні бути скорочені для всіх, включаючи корпорації та людей всіх рівнів доходів. Основні відмінності полягають також у поглядах щодо соціальних проблем. Республіканці, як правило, консервативні щодо соціальних питань, виступаючи проти одностатевих шлюбів, абортів та заохочують право володіння зброєю. Для демократів характерною є підтримка одностатевих шлюбів та законопроектів щодо суворішого контролю вогнепальної зброї.

На президентських виборах з початку ХХ століття маловпливові і переважно недовговічні "треті" партії і сили лише епізодично домагалися хоча б відносно значних результатів. Проте, сьогодні чимало американських дослідників говорять про необхідність виходу на політичну арену

третьої політичної партії, яка створить альтернативу монополії Республіканській та Демократичній партіям, однак реалізація такої ідеї навряд чи буде можливою, з огляду на прагматизм, консервативність американців та їх відданість двопартійній системі.

Таким чином, аналізуючи партійну систему США, варто відзначити, що однією із головних особливостей є постійне функціонування Демократичної та Республіканської партій, які уособлюють два різні напрями розвитку держави. Кожна із партій пропонує різні шляхи подолання нагальних соціальних проблеми, але лише час покаже здійсненність планів та цілей кожної із провідних партій.

*Н. О. Ковальська, студ., КНУТШ, Київ
n.o.kovalska@gmail.com*

ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ ІНТЕЛЕКТУАЛА В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Інтелектуал в сучасному значенні з'являється на Заході з розвитком торгівлі та промисловості. У первісному значенні він постав із законодавця-філософа, що знаходить найбільш повне вираження як письменник – носій значень та цінностей, котрі будь-яка людина може назвати своїми. Інтелектуал колись претендував на роль всезагальної "совісті": діяльності та настановлень усередині всезагальної справедливості та істини. Тому Мішель Фуко, наприклад, ідентифікує його як інтелектуала – універсала. Принципово ж трансформувалась роль інтелектуала сьогодні.

В сучасному світі інтелектуал – вже не претендує на універсальність, він фахівець, що постав з фігури вченого-знавця. Саме тому до сучасного інтелектуала потрібно сформулювати ставлення як до людини, що займає виняткове становище, котре пов'язане із загальними функціями апарату істини. Тобто перед ним стоїть завдання не зміни свідомості людей чи того, що у них в голові, але політичний, економічний, інституційний устрій виробництва істини.

Не користується попитом в сучасному суспільстві інтелектуал як експерт та політик. "Раніше його справою було – не забуваючи про те, що він може помилятися – сміливо висувати нормативні думки і з фантазією малювати перспективи. Але сьогодні – чим він міг би відрізнятись від експертів, котрі, полемізуючи з іншими експертами, вже давно навчилися приводити не лише цифри і факти, а й переконливі інтерпретації". – пише Юрген Габермас. [Хабермас Ю. Первым почуть важное: Что отличает интеллектуала // Неприкосновенный запас. 2006. №3 (47)]

Отже, перед сучасним інтелектуалом стоїть вимога бути фахівцем в окремій галузі. Нам здається, що такий тип інтелектуала-фахівця з'явився після Другої Світової війни. Можливо, ним можна вважати фізика-атомника – Оппенгеймера, що був перехідною ланкою між інтелектуалом універсалом та інтелектуалом-фахівцем, за словами Мішеля Фуко. Властне тому, що у нього був прямий та локалізований зв'язок між освітою та

науковим знанням, він був фізиком-атомником, однак, оскільки атомна загроза стосувалась усього людського роду та долі всього світу, його розмірковування у той же час мали можливість стати розмірковуваннями про всезагальне, та у той же час претендувати на роль інтелектуала-фахівця [Michel Foucault, 'Intellectuals and Power: A Conversation Between Michel Foucault and Gilles Deleuze', L'Arc 49 (1972), С. 3–10].

Жан-Поль Сартр стверджує, що "інтелектуалами не можна назвати вчених, що працюють над розщепленням атома, аби покращити зброю для атомної війни, – вони є лише вченими. Проте коли ті ж саме вчені, злякавшись руйнівної сили зброї, котру вони створюють, збираються разом та пишуть маніфест, аби перестерегти від використання атомної бомби, вони стають інтелектуалами"[Jean-Paul Sartre SITUATIONS PHILOSOPHIQUES [1990]. Collection Tel (No 171), Gallimard, pages 219-238]. І, відповідно, входять у політичний дискурс, чого, на думку мислителя, не варто робити інтелектуалам.

На нашу думку, хоча і професійний інтелектуал (тобто інтелектуал-фахівець) неunikно переносить в політичну сферу мисленнєві звички, котрі він отримав завдяки своїй сфері діяльності, це є радше його перевагою, а не недоліком. Наприклад, заняття медициною не сприяє оптимістичному погляду на людську природу: хоча лікарі часто є гуманітаріями, вони ставляться до амбіцій реформаторів з певною мірою скепсисом.

Поміж тим, що держава втрачає інтерес до культури – інакше кажучи, падає значення культури для виробництва політичної влади – ідентифікація інтелектуала з письменником перестає бути сакралізованою ознакою інтелектуала. Культура ж зміщувалась у сферу впливу іншої сили, з якою інтелектуали не могли конкурувати, – ринку. Література, образотворче мистецтво, музика – по суті, вся гуманітарна сфера – поступово звільнилась від ідеологічного змісту і все міцніше вбудувалась у сферу розваг, що орієнтується на ринок. Культура суспільства споживання все більше та більше підпорядковувалась задачам виробництва та відтворення попиту споживачів. В новій іпостасі культура змушена була підлаштовуватись під закони та потреби породжені ринком товарів масового вжитку [Aron, Raymond. The Opium of the Intellectuals. New York: W. W. Norton & Co., 1962].

Поширення інтернету стало фактором, що вніс свої корективи – інтернет посприяв всезагальній рівності, що можна лише привітати, однак платою за це виявилась децентралізація доступу до невідредагованих висловлювань. У таких умовах висловлювання інтелектуалів втрачають свою здатність та можливість фокусувати увагу публіки.

Так, можемо сказати, що потребу в інтелектуалі – філософі – універсалі масова культура (включно з інтернетом) нівелювала, надавши перевагу тим таки експертами чи політиками. Проте вона залишила відкритим політичний дискурс, у якому інтелектуали-фахівці є органічними і користуються попитом. Все-таки інтелектуали спроможні реагувати більш гостро та різко, ніж інші соціальні страти, оскільки вони більш амбітні та мають набагато ширший діапазон засобів для досягнення мети.

І хоча інтелектуал сьогодні це не тотожно письменнику, як це було колись, саме думка та література є діяльністю, що його ідентифікує. Сартр пише, що "думка та література самі по собі є не лише дією, але вищою її формою: дія інтелектуала, що полягає у відкритті світу, не лише необхідна, а й достатня для зміни цього світу".

Ю. О. Корзенюк, студ., КНУТШ, Київ
juliakorzenjuk@gmail.com

ПОЛІТИЧНА ЕКСПЕРТОКРАТІЯ (ЕКСПЕРТОФОБІЯ) В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ

Cogitationis poenam nemo patitur
(Ніхто не несе покарання за думку)
"Дигести", XVIII, 48, 19

Інформація – зброя ХХІ століття, вираз "хто володіє інформацією – той володіє світом", набуває нових парадигм свого значення. Сьогодні світ належить тим, хто вміє вдало надати інформацію суспільству, доне-сти так, щоб сформувати свій електорат та вплинути на маси.

Керування свідомістю людей відбувається різноманітними засобами та на різних рівнях, від побутового до професійного. В менеджменті використовують поняття "керівництво знаннями", метанаративом у цьому є формування уявлення особи про навколишню дійсність.

Бути аполітичним стає все дедалі складніше, інформаційні ресурси максимально включають особу до політичних процесів, навіть, часто, без її власного усвідомлення. Вплив на розумові та поведінкові особливості людини здійснюється переважно через експертні методи. На сьогодні можна розділи два напрями експертної діяльності, але які є тісно пов'язані між собою:

- внутрішня;
- зовнішня.

Перша передбачає консультування та формування експертних оцінок для побудови плану дій політичних еліт з метою заволодіння та утримування влади. Другий – це формування електорального поля для досягнення політичних цілей.

Але з часів Другої світової війни виникає таке поняття, як "експертократія", що було викликано тим, що експерти почали займати все більш високі позиції у владних ієрархіях, забезпечуючи прийняття всіх ключових політичних рішень. З'являється таке кліше – "всеєвладдя експертів", "експертократія". А разом з "експертократією" з'являється і "експертофобія". Тому що людина, яка впливає на прийняття рішення, не несе відповідальності за його реалізацію. [Виктор Вахштайн – кандидат соціологічних наук, завідувачий кафедрою теоретической соціології и епистемології РАНХиГС при президенте Российской Федерации "Експертократія

и експертофобия". – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://polit.ru/article/2013/02/14/ps_vakhdealer/

З розвитком демократичних процесів, громадянського суспільства та інформаційних ресурсів, які в сукупності мають на меті, якомога активніше залучати широкі верстви суспільства у політичні процеси через експертні думки, відбувається нівелювання інформації, яку надає той чи інший експерт. Можна виокремити серед традиційних влад: законодавчої, виконавчої, судової та неофіційної – журналістської, своєрідну "п'яту владу", суть якої виявляється у боротьбі за максимальний вплив на свідомість громадян через подання аналітичних матеріалів, соціологічних опитувань тощо.

Попит на експертну думку породжений двома причинами: інформатизацією світу та масовизацією знання.

Знання – це капітал, кожна людина прагне капіталізуватися, отримавши привілеї через наявність тих чи інших знань, але масовість цього продукту – породжує неякість. Наслідками розвитку експертократії сьогодні є популізм, який хвилею йде по світу.

В Україні особливо гостро наявна проблема експертократії, яка на межі "експертофобії" через низьку політичну культуру та розвиток політичних, соціальних інститутів. Через це попит на якість експертної думки – невеликий, позиціонування думки, як експертної дедалі стає популярнішою. Цьому сприяють і соціальні мережі – які є якісно новим інформаційним ресурсом. Аналіз та надання критиці усього масиву інформації є неможливим. Відбувається спекулювання та маніпулювання думками навіть тих, хто справді заслуговує на довіру до своїх експертних досліджень, широкого вжитку набуває поняття "лідер думки". Це особи, які заслуговують на довіру у суспільства, та стають своєрідною альтернативою до експертів, заміщуючи їх роль для суспільства – надання якісного аналізу дійсності та виокремлення головного.

Експертність – втрачає зміст в системі інформаційного світу, вона постає своєрідним муляжем дійсності для суспільства. Ще жоден експерт не поніс відповідальності за надання неправдивих фактів, плагіату у своїх політичних експертизах. "Кажуть про сказане, пишуть про написе, думають тільки про подумане – ми живемо в світі, де слова давно втратили прозорість і вступили в еру хронічного перевиробництва". [Ашкеров Андрей, "Експертократия. Управление знаниями: производство и обращение информации в эпоху ультракапитализма" – ISBN: 5-9739-0170-x 978-5-9739-0170-7, Издательство: Европа, – Москва, – 2009].

Як висновок можна зазначити, що для усунення проблеми "експертофобії" та непоширення "експертократії" в Україні необхідно зосереджувати увагу на питаннях, які є важливими для багатьох сфер політичного та суспільного життя:

- формування інтелектуальної еліти;
- розбудова політичних інституцій, організацій, які відповідають вимогам сучасного світу та запитам населення;
- розвиток політичної, правової культури та свідомості, перш за все через надання якісної освіти та розвитку верховенства права.

ПОЛІТИЧНА РЕКЛАМА ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЇ

Політична реклама є одним з найбільш яскравих і неоднозначних феноменів в політичному житті, оскільки в умовах вибору, адресного впливу на електоральні групи політична реклама в лаконічній, часто оригінальній формі формує і впроваджує в масову свідомість певні уявлення про характер політичних сил і створює необхідну психологічну установку.

Стрімкі зміни, що відбуваються в українському суспільстві в останнє десятиліття, розвиток ринкових відносин, поширення їх на політику – усе це вимагає переосмислення ситуації в сферах діяльності, нерозривно пов'язаних із суспільною свідомістю, зокрема в тих з них, де діяльність здійснюється в умовах конкурентної боротьби. До останніх, без сумніву, відноситься й політична реклама. У даній галузі постійно відбуваються певні зрушення. У першу чергу, можна відзначити значний кількісний ріст політичної реклами, що обумовлений освоєнням усе більшого числа каналів комунікації, використанням нових різноманітних типів рекламних звернень. Відбулися також якісні зміни: більш професійним став підхід до ведення рекламних кампаній, використовуються результати досліджень, здійснюється стратегічне планування, ведеться серйозна розробка рекламних звернень.

Однією зі складових політичної реклами XIX ст. було рекламне оголошення. Так, 1896 року американський рекламист Емер Елвіс запропонував одну з моделей рекламних звернень AIDA (attention–interest–desire–action, тобто увага–зацікавленість–бажання–дія), суть якої полягала в тому, що ідеальне рекламне звернення має насамперед привертати мимовільну увагу [Пухкал О., Дикий О. Політичний маркетинг // Вісник Акад. прав. і соц. відносин Федер. профспілок України. – 2002. – № 1(14), с.37]. Шляхи досягнення цієї мети досить різноманітні: вдале гасло, використання контрастів, яскраве оформлення, нестандартне рішення тощо.

Специфіка політичної реклами полягає насамперед у тому, що її задачі досить чітко окреслені і стосуються ясно визначеного предмету – у досить короткий термін у рамках розробленої стратегії з максимальною ефективністю вплинути на конкретну цільову аудиторію, адресуючи їй конкретний заклик (при цьому ефективність можна визначити реально і досить адекватно: наприклад, ефективність політичної реклами у виборчій кампанії практично прямо пропорційна кількості отриманих голосів).

В політичній рекламі саме гасло має динамічний характер, сприяючи ідентифікації особистості з політичним суб'єктом. Гасло, як і реклама взагалі, розраховане на емоції людини. Американські дослідники політичної реклами виокремлюють п'ять головних вимог до політичного рекламного гасла: воно має відповідати мовним стандартам; легко запам'ятовуватися; нести емоційний позитивний заряд; мати тісний зв'язок з об'єктом рекламування; бути чітко комунікативно спрямованим (наявність конкре-

тного адресата з конкретними цілями та настановами) [Радунські П. Проведення виборчої кампанії – форма виборчої комунікації // Політичні партії в демократичному суспільстві. Спецвипуск. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2005. с. 97–98].

Політична реклама відіграє суттєву роль у передвиборчій ситуації. Вона здатна інтегрувати вплив різних чинників, що впливають на електоральну поведінку, організувати цей вплив і підкорити його виборчій стратегії даної партії чи кандидата. Політична реклама виступає як своєрідний вектор, що збирає до купи можливі поведінкові реакції електорату і надає їм того єдино вірного спрямування, яке може принести успіх на виборах.

Змістове наповнення політичної реклами визначається потребами електорату. Основна її комунікативна задача полягає в "погоджуванні" запиту об'єкта і пропозиції суб'єкта. Система чинників, що формують політичний вибір, – складне, багаторівневе, але досить гнучке утворення. Керуючи цими чинниками окремо, чи комплексно, використовуючи різного роду комбінації, можна варіювати як нюанси вибору, так і загальний його напрямок. Цій меті й слугують різні варіанти рекламного впливу.

Для успішного вирішення комунікативних задач політичної реклами необхідно проводити детальні дослідження політичного простору (законодавчої, політичної, демографічної та економічної ситуації, системи, влади, розташування сил на політичній арені, в економічній сфері тощо). Стан цього простору і ситуативні зміни багато в чому визначають спрямованість дій виборців. Щоб досягти максимальної ефективності комунікації політичної реклами, особливу увагу варто приділяти вивченню громадської думки, потреб, мотивацій і переваг виборців, визначенню цільових аудиторій.

Таким чином політична реклама – це форма політичної комунікації в умовах вибору, адресний вплив на електоральні групи в лаконічній, оригінальній формі, що легко запам'ятовується. Політична реклама відображає суть політичної платформи певних політичних сил, налаштовує виборців на їх підтримку, формує і впроваджує в масову свідомість певне уявлення про характер цих політичних сил, створює бажану психологічну установку на голосування.

*Д. Ю. Павленко, студ., НаУКМА, Київ
vorkhammer@gmail.com*

ПРОБЛЕМА НЕРІВНОСТІ У ПОЛІТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ ТОМАСА ГОБЕСА

Нерівність притаманна людським спільнотам на всіх етапах історії. Навіть первісний стан, який марксистки визначали як "рівність у бідності", вимагав розподілу соціальних ролей, які відповідно визначали певні привілеї, що спричинило розподіл суспільного життя на тих хто панує і тих хто підкоряється. Макс Вебер виділяв чотири групи людей: власники, інтелектуали,

дрібна буржуазія, робітники. Наявність цих груп формує відносини "панування – підкорення", що уможлиблює генезу державного ладу. Відповідно, нерівність між певними групами людей є необхідною ознакою будь-якої держави. До цього поняття належить не тільки правова нерівність, а й економічна та соціальна. Але природно сформована нерівність є нестабільною, і держава перебуває в процесі постійної зміни панівних еліт.

Томас Гоббс, видатний політичний мислитель XVII ст., запропонував класичну модель розуміння держави, в межах якої він намагався подолати "хаотичність" у сприйнятті державної влади. Британський мислитель вважав необхідним етапом формування держави перехід людських спільнот від природного стану до суспільного договору, який мав закріпити владу і тим самим захистити громадян та їх добробут. Важливо зазначити, що мислитель не визнає природну нерівність між людьми, визнаючи всіх людей як фізично, так і інтелектуально рівними. Якщо той, хто є фізично сильнішим, здолає слабшого, але останній зможе дати відсіч "сильному" об'єднавшись з іншими "слабкими", за умов, що вони також бажають знайти надійний захист від насильства з боку сильного. Стосовно розуму автор взагалі не визнає нерівності, зазначаючи, що впевненість у зверхності власного розуму походить від самозакоханості. А різницю в знанні він пояснює різницею в досвіді, який набувається з часом, причому в рівній мірі його досягають усі в певний час [Гоббс Т. Бегемот. – К. : Абрис, 1996. – С.150–152].

Будучи рівними, люди мають бажання підкорення інших, що базується на нерівності, волі до суперництва та слави, а тому і недовірі та невпевненості у власному захисті. Враховуючи ці умови та жах, що пов'язаний з природним станом, Гоббс, визначає його як "війну всіх проти всіх". У першому виданні "Левіафану" Гоббс використовує слово "Warre", як своєрідний авторський неологізм. Цей неологізм знадобився Гоббсу для того, щоб підкреслити відмінність від будь-якої іншої війни. За умов "війни всіх проти всіх" життя людини стає "...самотнє, бідне, безпросвітне, тупе й коротке" [Hobbes T. Leviathan. – Cambridge: Cambridge University Press.1991. – P.88–89].

В такому стані люди, будучи розрізненим натовпом (multitude) та відчуваючи "велику гіркоту", починають бажати влади над собою. Влада має мати фундаментальну позицію, затверджену суспільним договором, який укладений між людьми, що уможлиблює консолідацію натовпу (multitude) і формування народу (people). А джерелом влади постає суверен, якому народ задля власної безпеки та добробуту делегує частину власних прав. Тим самими суверен не може порівнюватись з іншими частинами народу, адже, на думку Гоббса, він існує поза народом, будучи втіленням загальної народної волі. Суверен може бути співмірний лише з усією державою загалом, а не з окремими представниками народу [Hobbes T. Philosophical elements of a true citizen. Dominion // The Englis Works of Thomas Hobbes. – VOL. II. – London : John Bohn, Henrietta street, Covent garden, 1840s. – P.71–74].

Суверен отримує величезну владу, займаючи фундаментальну позицію в державі та оберігаючи її громадян від "війни всіх проти всіх". Влада

позбавлена страху бути зміщеною кимось, оскільки діє укладений договір. Держава в цьому випадку вже сформована, тобто втілено договір "кожного з кожним", який передає верховну владу суверену і згідно з яким піддані не можуть змінити форму правління, адже уклавши договір піддані зобов'язують себе підкорюватись визначеній формі правління. Тому без дозволу суверена зміна форми правління неможлива. Це також виправдовує покарання тих, хто спробував "зазіхнути на владу". Окрім цього верховна влада не може бути втрачена навіть з волі суверена. Договір укладається між громадянами, а не між громадянами і сувереном – відповідно, порушення договору не може йти від суверена. Також суверен має імунітет від звинувачень і покарань власних підданих, адже народ такими характерними діями порушував би власний договір. Враховуючи ці преференції зрозуміло чому Гоббс надає перевагу монархії, адже в випадку розподілу влади, наприклад в аристократії, не уникнути боротьби в межах функцій самого суверена. Рівним до суверена може бути лише суверен іншої держави [Гоббс Т. Бегемот. – К. : Абрис, 1996. – С.189–191].

Суверен також має обов'язки перед власними громадянами, які демонструють суперництво, бажання слави і тотальної недовіри один до одного. Адже природний стан не зникає, він продовжує тліти в державному тілі. Основні завдання, поставлені Гоббсом перед сувереном, зводяться до стримування народу від природного стану. Одним з таких завдань є визнання сувереном нерівності між громадянами – задля подолання природного самолюбства. Реалізація цього завдання втілюється у обов'язку суверена нагороджувати гідних, надавати державні посади, звеличуючи одних над іншим. Таким чином, встановлюючи нерівність між людьми, суверен стримує громадян від її порушення, не дозволяючи приххам окремих руйнувати добробут більшості.

Варто окремо зазначити, що такий стан речей має підтримувати ідеальну роботу держави та її збереження, а не забезпечувати справедливість для її громадян. Загроза природного стану є значно небезпечнішою, ніж невдоволення окремих елементів держави. Тому можна вважати коректним порівняння Левіафану з машиною, а саме "gigantic mechanism", яка існує як інструмент безпеки громадян [Schmitt C. The leviathan in the state theory of Thomas Hobbes: Meaning and failure of political symbol. – London : Greenwood Press, 1996. – P. 31–41].

Ю. Петрук, студ., КНУТШ, Київ

ПОЛІТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ "ТРЕТЬОГО ШЛЯХУ" ЕНТОНІ ПІДДЕНСА ТА "НОВИЙ ЛЕЙБОРИЗМ" ТОНІ БЛЕРА ЯК ЇЇ ВТІЛЕННЯ

У наш час існує велика кількість відгалужень різних політичних концепцій, теорій, ідеологій. Кожне із них є важливою для дослідження та аналізу, тому що класичний варіант якоїсь політичної течії або певних політичних поглядів взагалі може існувати лише в теорії, на практиці ж їх у

чистому вигляді немає. Чому так? Тому що у кожній країні, в кожному окремому регіоні одна і та ж ідея може інтерпретуватися по-різному, крім того дослідники при формуванні конкретних поглядів можуть спиратися на різні їх сторони, ознаки, і виходячи з цього по-різному їх пояснювати. Так, ми можемо виділити ряд конкретних ознак, характерних для сукупності схожих поглядів, і таким чином виділити їх у певну групу – ліберальні, консервативні, соціал-демократичні і так далі, але в той же час надзвичайно важливим є дослідження різних відгалужень цих течій, їх видів. Одним із таких відгалужень соціал-демократії є політична концепція "третього шляху", що остаточно сформувалася у 1990-х роках. Дана тема є дуже цікавою, тому що вирішення даної проблеми дозволяє розкрити нові аспекти глобальних процесів у їх зв'язку з національними особливостями і загальноісторичним контекстом. З часів формування концепцій "третього шляху" і "нового лейборизму" до сьогодення не склалося єдиного стійкого розуміння факторів та умов, що спричинили трансформацію цих явищ на рубежі XX – XXI століть. Таким чином це надає поставленій проблемі не лише практико-політичну, а й наукову актуальність.

Одним із засновників та теоретиків концепції третього шляху є англійський соціолог Ентоні Гідденс, автор праць "Поza лівими і правими" (1994), "Третій шлях: відновлення соціал-демократії" (1998), "Третій шлях та його критики" (2000). Зазначимо основні засади даної теорії. Насамперед визначимо дефініцію "третього шляху", яку Гідденс трактує з двох сторін. У широкому значенні під "третьим шляхом" дослідник розуміє пошук певної альтернативи і розумного взаємовигідного компромісу. У вузькому – і головному розумінні – це симбіоз двох елементів із класичних теорій західного капіталізму та соціалізму, а саме відкритої та ефективної ринкової економічної системи та всезагальної соціальної справедливості. [Giddens A. *The Third Way: the Renewal of Social Democracy*. – Cambridge: Polity Press, –1998.; с. 13] Концепція "третього шляху" була своєрідною відповіддю Заходу на процеси глобалізації, що відбувалися у світі. Гідденс вважав, що не можна зважати на уже існуючий факт глобалізації і викликів, які вона кидає власне Заходу. У поглядах на дані процеси Гідденс зазначає про перетворення економіки у головну тенденцію розвитку всього світу, і саме це дало привід для критики дослідника і звинувачень у зраді лівої ідеї і переході на праві позиції [Giddens A. *The Third Way and its Critics*. – Cambridge: Polity Press, – 2000.; с.15]. При цьому він, як і інші прихильники "третього шляху", вважав, що глобалізація означає перехід у нову сучасність, що характеризується вільним ринком, світовою економікою, "суспільством співучасті", так званою "державою благоустрою". Це дає підстави вважати концепцію "третього шляху" своєрідним новим прогресивізмом і частково новим індивідуалізмом.

Ентоні Гідденс досить сильно вплинув на політичні погляди Тоні Блера, який сформував своєрідні принципи і сприяв трансформації традиційних поглядів Лейбористської партії Великої Британії у так званий "новий лейборизм". Багато у чому цей політичний напрям певною мірою поглинув, включив у себе концепцію "третього шляху". Блер, як і Гідденс,

вважав, що традиційні політичні доктрини вичерпали себе і не можуть більше бути "надійним сховищем" в сучасних умовах. Вважаючи основною задачею соціалістів знаходження своєрідного балансу між особистістю і суспільством, політик намагався наповнити індивідуалізм соціальними ідеями, підкреслюючи зв'язок громадянина як окремого індивіда із соціумом, який не лише надає йому права, а й зобов'язує до певних дій. Блер говорив про кризу і вичерпність тетчеризму, що виразився у роз'єднаності суспільства і відсутності безпеки. Суспільство, за Блером, знову готове прислухатися до таких лівих цінностей, як соціальна справедливість, згуртованість, рівність можливостей і суспільство. [Blair T. Socialism. – London: Fabian Society, – 1994]. "Нові лейбористи" виступали за модернізацію соціальної держави та її побудову на взаємозв'язку прав і обов'язків членів суспільства і відсутності залежності від однієї групи населення. Взагалі вони в певній мірі переосмислили поняття рівності, яка тепер полягала у наданні державою рівних можливостей для розвитку кожного індивіда, і таким чином турбота про долю індивіда лягала тепер на його плечі, а не на плечі держави. Говорячи про підхід "нових лейбористів" до співвідношення прав держави і суспільства, то варто зазначити про те, що Блер намагався надати більше прав громадянам і регіонам, позбавивши таким чином суспільство від надмірного контролю зі сторони держави, сприяючи розвитку різних форм самоуправління і демократії. У короткостроковій перспективі саме ці зміни дозволили Лейбористській партії Великобританії привабити на свою сторону досить велику кількість британських виборців.

Підводячи підсумки, варто зазначити, що політична теорія "третього шляху" відіграла значну роль у створенні концепції "нового лейборизму", органічно з нею поєднавшись протягом першого прем'єрського строку Тоні Блера. Самі поняття "третій шлях" та "новий лейборизм" досить швидко стали синонімічними. "Новий лейборизм" як практичне втілення ідеології та теорії "третього шляху", досить сильно вплинув на політику європейських соціал-демократів кінця 90-х років ХХ століття. Незважаючи на те, що "нові лейбористи" так і не зуміли створити партію, вільну від традиційного поділу на лівих і правих, вони зуміли розробити досить добре конкретизовану модель держави, яка поєднувала б традиційні цінності цих різних течій разом. Це відіграло значну роль у розвитку не лише європейської соціал-демократії в подальшому, а й у розвитку світової політичної думки загалом.

В. С. Посєва, студ., КНУТШ, Київ
victoriaposeva@gmail.com

ДЕСКРИПТИВНИЙ ТА НОРМАТИВНИЙ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ

Проблеми розробки та впровадження політичних рішень у сучасних умовах становлять великий інтерес для науковців різних країн, адже політичні рішення є одним з найважливіших елементів політичного життя

суспільства. У широкому значенні політичне рішення – це здійснення у колективній або індивідуальній формі процесу визначення завдань політичної дії, етапів та способів їх досягнення у зв'язку з організацією влади. У вузькому значенні політичне рішення можна визначити як владний акт органу держави або політичної партії, який носить примусовий або макрополітичний характер, здійснений на основі отримання, узагальнення та структурування релевантного масиву інформації щодо однієї або комплексу проблем, і передбачає етапи цілепокладання, планування, заохочення та моніторингу результатів.

Слід зауважити, що перші фундаментальні теоретичні розробки та практичні принципи прийняття рішень були сформовані за століття, якщо не за тисячоліття до того, як теорія політичних рішень інституціоналізувалась в окрему автономну галузь знання. Першість у розробці спеціальної концепції прийняття рішень належить Аристотелю, який визначав прийняття державних рішень як мисленнево-практичну діяльність і прикладну науку, що орієнтована на свідомий і раціональний вибір засобів, що є адекватними сформульованим цілям, і покликана виявити оптимальні і можливі дії (вчинки) для досягнення таких цілей [*Аристотель. Сочинения: В 4 т. Т.4.. – М.:Мысль, 1983. – 415с.*]. Питання раціонального та ефективного прийняття державних рішень інтенсивно вивчалась політичними мислителями Відродження (Н. Макіавеллі, Ж. Боден) і Просвітництва (Ж.-Ж. Руссо). У рамках даного часового періоду можна виокремити ряд основних проблем: роль радників і дорадчих органів при правителях (Т. Гоббс, Н. Макіавеллі), особливості голосування у представницьких органах і народних зборах (Б. Спіноза, Ж.-Ж. Руссо), врахування наявних ресурсів і факторів соціального оточення у разі прийняття рішень (Ж. Боден).

Враховуючи розвиток політичної науки у ХХ ст., необхідно наголосити на розбіжностях у підходах до трактування процесу прийняття політичних рішень серед різних політологічних шкіл: англійської, французької та американської. Зокрема в англійській політології будь-яке політичне рішення є доцільним лише в тому випадку, коли воно спирається на "традиційну цінність" та "попередній аналогічний прецедент в історії Англії". Провідним представником англійської школи можна назвати Р. Роуза, який вбачав у політичному рішенні фактор, спроможний законсервувати небажані модерністські тенденції [*Абизов В.Є. Політичні рішення: процес підготовки та прийняття. Дис. канд. політ. наук. КНУТШ. – К, 1994. – 133 с.*]. Провідна концепція досліджень французької політології розуміє політичний процес як спілкування множини інститутів з вертикальною підпорядкованістю, горизонтальними зв'язками, автономністю та взаємовпливами. Однак найбільш ґрунтовно теоретичні та практичні аспекти прийняття і розробки політичного рішення розробили американські політологи. У 1930-1940 рр. один із фундаторів Чиказької школи політичного біхевіоризму Г. Лассвел вводить в науковий обіг термін "політико-управлінська наука" (police science). Політичне управління і увесь процес прийняття політичних рішень почав розумітися як певний синкретичний ком-

плекс, що існує на межі фундаментальних соціально-гуманітарних дисциплін: політології, соціології, економіки, філософії та наук про управління. Таким чином, з огляду на історичне становлення теорій з процесу прийняття політичних рішень, на сьогодні сформовано два базових підходи, які уможливають розуміння процесу прийняття політичних рішень: дескриптивний та нормативний.

Нормативна теорія, яку часто називають теорією прийняття раціональних рішень, і яка вперше була описана Г. Саймоном, покликана відповісти на такі питання: як приймати рішення раціонально? Яка з доступних альтернатив є найкращою? Прихильники нормативної теорії вважають, що раціональне використання логічного мислення та інтуїції індивіда із застосуванням математичних методів та обчислюваних засобів суттєво підвищує вірогідність прийняття успішних та ефективних рішень. У межах нормативного підходу етап вибору рішення є ключовим, який водночас ототожнюється зі всім процесом прийняття рішень. Однак наголошуючи на розробці математичних методів, моделей і алгоритмів вибору рішень, послідовники нормативної теорії ігнорують і недооцінюють роль суб'єкта у процесі прийняття політичного рішення.

Дескриптивний підхід, який часто називають поведінковою теорією прийняття політичних рішень, є системою тверджень про те, як люди у дійсності приймають рішення, і представлена такими моделями: дискурсивна, прирісна, постпозитивістська, концепція "достатньо доброго рішення". Дескриптивна теорія намагається відповісти на такі питання: як фактично люди здійснюють вибір? Як у дійсності вони вирішують задачі, що потребують прийняття рішень? Чи відповідає їх поведінка базовим методологічним принципам раціональності? Вона намагається всебічно описати процес прийняття політичного рішення із розглядом усіх його аспектів, і характеризується якісним підходом до технологій виконання рішень. Предметом поведінкової теорії рішень є діяльність особи чи групи осіб, що приймають рішення. Слід наголосити, що дескриптивний підхід є неоднорідним, і може бути розділений на теорії індивідуального та колективного вибору.

Сьогодні робляться спроби об'єднання переваг нормативної та дескриптивного підходів. У результаті таких спроб виникла так звана комплексна теорія, яка намагається використовувати всі методи дослідження, враховуючи всі аспекти процесу прийняття політичних рішень. Отже, незважаючи на широкий спектр теоретичних досліджень у сфері прийняття та здійснення політичних рішень та їх практичного застосування, існує запит на подальше дослідження феномену політичного рішення, яке продиктоване глобальними та локальними викликами у політичному житті світу.

*В. А. Рихлік, канд. політ. наук,
доцент КНЕУ імені Вадима Гетьмана
rychlick@ukr.net*

ЗМІ В СТРУКТУРІ ВЛАДНИХ ВІДНОСИН

Сучасне українське суспільство характеризується зростаючим впливом комунікаційних процесів. Збирання, поширення, отримання і розуміння інформації відіграють значну роль в сучасній політиці, а використання комунікаційних каналів та інформаційних технологій стало невід'ємною частиною політичних кампаній в Україні.

ЗМІ образно називають "четвертою владою" в суспільстві. Вони формують громадську думку й лінію поведінки окремих груп населення, відстоюють соціальні інтереси. Громадська думка – відображення ставлення народу (в цілому або окремих спільнот) до влади, її діяльності, політики.

Громадська думка може бути єдиною, монолітною, моністичною, виражати волю всього народу, але частіше вона має плюралістичний характер: окремі спільноти (соціальні, етнічні, професійні, вікові) можуть мати свої підходи, погляди та вимоги.

Засоби масової інформації являють собою інститут, що має владу конструювати політичну реальність без застосування насильства чи економічного тиску, виключно комунікативними засобами. У сучасному світі засоби масової інформації мають політичну владу. Це влада створювати події, іменувати, називати, інтерпретувати факти політичної реальності. Величезне зростання значення ЗМІ в сучасному суспільстві очевидне для всіх. Преса, телебачення, радіо, система Інтернет істотно впливають на всі сфери життя людини. ЗМІ мають інституціональну владу. Це влада акумульованих сил політичної реальності. Інститут ЗМІ – точка зосередження величезних масивів інформації, знань про світ. ЗМІ збирають, тиражують і розповсюджують інформацію на масову аудиторію, діяльність журналістів захищена законодавством України, різними міжнародними організаціями (наприклад, міжнародною асоціацією "Репортери без кордонів").

Нерідко коригуючий вплив ЗМІ стосується перегляду здійснюваних кроків. Змусити владні структури відмовитися від їх задумів важко, але ще важче протидіяти зробленому. Та відомі непоодинокі випадки, коли наполегливість, принциповість ЗМІ змушували відступати навіть вельми авторитетні владні органи.

Корекція намірів та реальних дій влади під впливом ЗМІ свідчать, що вони є реальною суспільною силою. Водночас дієвість їх виступів залежить від здатності влади адекватно сприймати критичні зауваження, реагувати на них. В іншому разі громадське невдоволення може досягти "критичної маси", коли неминучою стає уже не корекція намірів чи дій, а зміна політичної влади (наприклад, під час парламентських, президентських виборів). У країнах із сталими демократичними, парламентськими традиціями на виборах щоразу вирішується питання, чи збереже правляча партія більшість у парламенті й право формувати уряд, чи поступиться опозиційній партії.

Підсумки протистояння правлячої та опозиційної партій значною мірою залежать від підтримки ЗМІ, їх впливу на настрої електорату.

Впливаючи на владу, формування громадської думки, ЗМІ є важливим інструментом соціального управління, їхня роль особливо залежить від умов діяльності – існуючого політичного режиму.

Одним з найважливіших завдань Української держави після проголошення її незалежності стало формування і забезпечення демократичних засад діяльності ЗМІ. Конституція України, інші законодавчі акти багато уваги приділяють цим проблемам. Зокрема, ст. 34 Конституції України проголошує: "Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір". У Законі "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні" це правило окреслено дещо повніше: "право кожного громадянина вільно і незалежно шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку інформацію".

У реалізації свободи слова, у набутті засобами масової інформації належного їм статусу вагому роль відіграє подолання державно-партійної монополії. Законодавство значно розширило коло осіб, які мають право на заснування ЗМІ. А законодавчі обмеження спрямовані проти їх монополізації. Всі ці зміни закладають засади їх організаційної, певною мірою матеріальної, незалежності, права на власний розсуд визначати, яку інформацію слід продукувати та транслювати.

Отже, засоби масової інформації являють собою інститут, що має владу конструювати політичну реальність без застосування насильства чи економічного тиску, виключно комунікативними засобами.

У сучасному суспільстві засоби масової інформації – це простір демократичного дискурсу, який створює фундаментальні умови вербального, і практичного конструювання політичної реальності через комунікативну взаємодію.

О. М. Решмеділова, канд. філос. наук
aleksandra_d@ukr.net

РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ЗАДУМИ І РЕАЛЬНІСТЬ

Після Євромайдану оновлення і реформування судової системи було розраховане на період як мінімум п'яти років, а то й більше. Метою цього процесу було заявлено очищення судової гілки влади і приведення її в стан незалежності від парламенту і президента. Чи так це насправді?

У перший день весни 2018 року Верховна Рада прийняла в першому читанні законопроект №7440 "Про Вищий антикорупційний суд". Відповідне рішення підтримали 282 народних обранці.

Згідно з документом, юрисдикція Вищого антикорупційного суду буде поширюватися на всю територію України. Його завданням є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом принципів і процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства і держави від корупційних та пов'язаних з ними злочинів.

Зазначимо, суддею Вищого антикорупційного суду може стати громадянин України, не молодший за 35 років. Кандидат повинен мати досвід професійної діяльності в сфері права з питань протидії та боротьби з корупцією, а також відповідати іншим вимогам, зазначеним в документі.

Напередодні в профільному комітеті парламенту вирішили відкинути пропозицію внести на голосування законопроект з рекомендаціями Венеціанської комісії. У свою чергу в Адміністрації президента заявили, що законопроект повністю відповідає Конституції України і рекомендаціям Венеціанської комісії. Пізніше Світовий банк закликав внести зміни в цей законопроект. СБ виділив сім зауважень до документа. Деякі з них повторюють вимоги МВФ.

Разом з тим МВФ повідомив українську владу про те, що ухвалення президентського законопроекту про Антикорупційний суд в його нинішній редакції є порушенням Києвом своїх зобов'язань і суперечить рекомендаціям Венеціанської комісії.

Потрібно відмітити, що подібний суд не вписується в нашу судову систему, а його концепція суперечить Конституції. Так в статті 125 Основного закону будь-які особливі суди забороняє, проте дозволяє створення вищих спеціалізованих судів, під формат якого й намагаються підлаштувати концепцію антикорупційного суду [<http://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>].

Тому логічним було б почути позицію Конституційного суду України з цього приводу, проте у мене особисто є побоювання, що КС може винести більше політичне, ніж правове рішення. Особливо на це вказують останні події у цьому органі.

Показовим можна вважати свіже рішення Конституційного суду, щодо Закону України "Про засади державної мовної політики" № 5029-VI, або як його ще називають закону "Ківалова-Колесніченка", у якому було визнано цей закон неконституційним. В мотивувальній частині рішення суд зазначив, що голосування за законопроект було неособистим. Зафіксовано було блокування нардепами виступаючих та фізичне перешкоджання голосуванню, а також про позбавлення депутатів права на розгляд Радою поданих поправок та пропозицій до проекту.

Зокрема, в суді повідомили, що законопроект був включений до порядку денного без зазначення повної назви, реєстраційного номера, редакції, ініціаторів, проект не був підготовлений до другого читання у виді порівняльної таблиці та висновку комітету щодо нього та не обговорювався в другому читанні.

З огляду на той факт, що в українському парламенті приблизно 80% відсотків законів приймається, особливо спірних, якраз з такими порушеннями, то їх в принципі можна скасовувати. Наприклад, "медреформу", за

яку кнопкодавили "по-чорному" або "антикорупційний суд", який викликав масу протиріч. Одним словом, КСУ продемонстрував прецедент, який може бути використано діючою владою у багатьох спірних випадках.

У ніч прийняття Бюджету – 2017 парламентарії прийняли закон про Вищу раду правосуддя. За нього в редакції профільного комітету проголосував 271 народний депутат. Далі законопроект № 5180 оперативно підписав президент України Петро Порошенко. Даний закон – це ще один важливий і необхідний елемент для перетворення судової системи, але далеко не останній.

Наступним має стати закон про адвокатуру. Він необхідний, щоб внести важливі зміни в діяльність адвокатів. Також необхідний закон про Конституційний суд, так само не врегульовані ще діяльність антикорупційних судів та Громадської ради доброчесності.

Складна система призначення, звільнення та притягнення до кримінальної відповідальності служителів Феміди, кругова порука суддів, які вже довгі роки займали свої посади, і розгалуженість системи вищих спеціалізованих судів, кожен з яких у своїй сфері є останньою інстанцією оскарження рішень, усе це і багато іншого, створювало перешкоди на шляху встановлення повного контролю над судовою системою.

За новою системою з процесу призначення суддів повністю виключається Верховна Рада. Члени Вищої ради правосуддя будуть відбирати суддів, а затверджувати – глава держави. У підсумку Президент матиме там більшість і буде впливати на кандидатури для відбору.

Якщо судова реформа пройде за наміченим планом, її підсумком стане створення єдиної системи контролю за правоохоронною та судовою системою, за кільцюваною на двох нинішніх партії влади – Блок Петра Порошенка та "Народному фронті". В реальності ключовою метою цих змін у судовій системі насправді є посилення впливу на судову систему президента і його команди.

***А. Ф. Руденко, канд. політ. наук, молодш. наук. співроб., НІСД, Київ
annrudenko@gmail.com***

ПРОТЕСТНА АКТИВНІСТЬ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ 2017 РОКУ

Революція Гідності і подальші події, пов'язані з російської агресією, навчили людей об'єднуватися та реагувати. Невдоволеність темпами змін у постмайданній Україні, соціально-економічні негаразди ведуть до протестних настроїв.

Протестна активність є своєрідним індикатором діяльності чи бездіяльності органів влади, бажання чути громадян на місцях, йти на діалог. За даними опитувань, проведених Київським міжнародним інститутом соціології, у грудні 2017 року в акціях протесту готові брати участь 40% дорослих жителів України. Порівняно із попередніми роками рівень готовності до участі в акціях соціального протесту спочатку зріс із 43% у грудні

2014 року до 49% у грудні 2016 року, а потім знизився до 40% у грудні 2017 року. У той же час, зросла частка тих, хто стверджує, що не готові брати участь у будь-яких акціях масового протесту : з 46% у 2016 році до 53% у 2017 році [Готовність українців до участі в акціях соціального протесту, грудень 2017 [Електронний ресурс] // Київський міжнародний інститут соціології. – 2017. – 13 грудня. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=741&page=1>].

Є. Головаха також відзначає, що "порівняно з 2016 роком в українському суспільстві знизилися протестні настрої. Хоча ще в минулому році цей показник насторожував – протестні настрої практично наблизилися до рівня 2013 року року, коли ситуація "вибухнула". Зараз же ми спостерігаємо, хоча і не дуже суттєве, але падіння цієї тенденції" [Головаха Є. Кому потрібні протести [Електронний ресурс] // Новое время. – 2017. – 18 жовтня. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/opinion/golovakha/komu-potribni-protesti-2043505.html>].

За даними обласних державних адміністрації та Київської міської державної адміністрації, які має в розпорядженні НІСД, рівень протестної активності у 2017 році в Україні загалом можна охарактеризувати як середній [Руденко А. Ф. Основні форми та напрями взаємодії органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в Україні на регіональному рівні. Аналітична записка [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень. – 2017. – листопад. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Rudenko_region-0c8fe.pdf].

Акції протесту в регіонах були зумовлені переважно причинами соціально-економічного характеру, зокрема:

- підвищенням тарифів на житлово-комунальні послуги та оплати в громадському транспорті – в цілому для всіх регіонів;

- земельними питаннями, у тому числі виділення землі учасникам АТО, акції протесту яких пройшли у Запорізькій, Київській, Кіровоградській та Черкаській областях;

- заборгованістю заробітної плати – такі протести характерні для Донецької, Запорізької, Львівської, Запорізької, Кіровоградської, Полтавської та Черкаської областей;

- проблемами реалізації соціальних пільг учасників АТО та членів їх сімей, а також житловими проблемами переселенців – Одеська область, м. Київ;

- вимогами повернення фінансування соціальних пільг та виплат ліквідаторам та постраждалим внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС – Кіровоградська, Полтавська, Харківська, Чернівецька області;

- питанням нелегального видобутку бурштину – в Рівненській області;

- проблемами власників автомобілів з іноземною реєстрацією – прикордонні Закарпатська та Чернівецька області, м. Київ.

Політичні причини громадських протестів переважали, за даними опитування НІСД, у Вінницькій та Херсонській областях і були зумовлені ув'язненням політв'язнів, політичними репресіями на окупованих територіях

Криму та Донбасу, вимогами припинення діяльності російського бізнесу в Україні загалом.

У низці обласних центрів (Запоріжжя, Львів, Тернопіль, Харків та ін.) також відбулися пікетування відділень "Сбербанку Росії". Виходили громадяни, як і на підтримку рішень щодо декомунізації (Донецька, Запорізька області), так і проти перейменування окремих міст та вулиць (Кіровоградська, Одеська, Черкаська області, м. Київ).

Протести викликали і кадрові питання – проти призначення окремих посадових осіб громадськість виступала у Кіровоградській, Одеській, Чернігівській, Донецькій областях. Зокрема в останній проти посадових осіб найчастіше висувалися звинувачення у сепаратизмі. Також варто зазначити протести на міжнаціональному ґрунті – конфлікт на Одещині з представниками ромської національності в с. Лошинівка у 2016 році.

Ще одну категорію протестних акцій, притаманну для різних областей України, можна охарактеризувати як локально-побутову, проте з високим конфліктогенним потенціалом. Це насамперед боротьба мешканців окремих населених пунктів за покращення спільного життєвого простору, а саме – проти незаконної забудови населених пунктів, у тому числі паркових зон, спорудження МАФів, незадовільного стану дорожнього покриття доріг тощо.

Водночас більшість акцій, що мали місце в регіонах України протягом 2016–2017 рр. були нечисельними та суттєво не впливали на суспільно-політичну та соціально-економічну ситуацію.

Восени 2017 роки під натиском протестів під Верховною Радою України народні депутати дали старт низці реформ – у системі охорони здоров'я, змін виборчих правил, обмеження депутатської недоторканності. І. Бекешкіна відзначила у цьому контексті, що "якби акцій не було, а очевидно, що ці законопроекти не вигідні більшості депутатів, то навряд чи б до них дійшли руки" [До яких наслідків для влади можуть призвести протести в Києві [Електронний ресурс] // РБК-Україна. – 2017. – 19 жовтня. – Режим доступу: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/kakim-posledstviyam-vlastimogut-privesti-1508338653.html>].

Важливим чинником стримування протестних настроїв є своєчасне реагування влади на протестні акції. У зв'язку з цим варто відзначити роботу місцевих органів виконавчої влади у Київській, Рівненській, Чернівецькій та Закарпатській областях, які проводять роботу у формі проведення безпосередніх зустрічей із протестувальниками, оперативних нарад за участю причетних осіб з обговорення шляхів вирішення проблемних питань, вжиття відповідних заходів в межах повноважень. До того ж, у Київській області, для більш ефективної роботи відповідальних працівників підрозділів з питань внутрішньої політики райдержадміністрацій та міськвиконкомів Київської області в 2016–2017 рр. управлінням з питань внутрішньої політики ОДА проведено цикл навчань щодо профілактики та реагування органів влади на акції протесту, із залученням фахівців-фасилітаторів, психологів та правоохоронців.

Безперечно, українці вбачають у протестах силу задля вирішення конкретних проблем у різних сферах. Вони розуміють конкретну мету і результат, який можуть досягти. І влада під натиском протестних настроїв змушена змінювати риторичку.

А. Ф. Руденко, студ., КНТУШ, Київ
a.f.rudenko@gmail.com

РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННИХ СЕРВІСІВ У ГРУЗІЇ ЯК ЧИННИК ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

У пострадянський період, аж до 2003 року, Грузія займала одне з перших місць у світі за рівнем корупції в органах влади. Тотальним хабарництвом були вражені дорожня поліція, система вищої освіти, суди, митниця. Після революції троянд у 2004 році новий президент країни М. Саакашвілі оголосив політику нульової толерантності до корупції "методом шокової терапії" [П'ять країн, що приборкали корупцію [Електронний ресурс] // Corruptua. Мережа викривачів. – 2013. – Режим доступу: <http://corruptua.org/2013/04/p-yat-krayin-shho-priborkali-koruptsiyu/>]. Одним з напрямком антикорупційної боротьби стало значне спрощення дозвільних процедур та бюрократичних бар'єрів за допомогою новітніх електронних інструментів.

Формування електронного урядування в Грузії почалося відносно недавно – в 2004 році. Але перші кроки в цьому напрямку виявилися досить успішними, що привернуло увагу дослідників та практиків не тільки посткомуністичного простору, а й всього світу. Грузія є найбільш близькою до України з точки зору технологічного розвитку, тому їх досвід вирішення тих чи інших проблем є для нас найціннішим.

Насамперед, у Грузії було створено Національне агентство державних реєстрів, в обов'язки якого входило облік об'єктів нерухомості і майнових прав на них, реєстрація юридичних осіб, надання інформації і документів в електронному вигляді. У вересні 2006 року було запущено програму електронного документообігу. І якщо ще влітку в тбіліському реєстрі протягом дня відбувалося 300 реєстрацій, то в грудні того ж року цей показник подвоївся. Введення цієї системи максимально спростило відносини реєстраторів з громадянами [Буракова Л. Чому Грузії вдалося. – Пер. з рос. – К.: Дух і літера, 2012. – 264 с., с. 105].

Істотне спрощення процедур спричинило за собою законодавчу зміну термінів реєстрації. Підвищення ефективності роботи реєстру в 2010 році дозволило передати йому ще й реєстрацію компаній, якою до цього займалася податкова служба. Це дало можливість в одному документі зафіксувати всю необхідну інформацію про компанію та про те, що її майно і акції не перебувають під арештом. Більш того, оскільки представництва реєстру є в кожному районі, це ще більше полегшило процедуру створення нового бізнесу, яка і так вже була спрощеною.

Реформа публічного реєстру зробила реєстраційну систему в Грузії однією з кращих: у рейтингу Світового банку за легкістю ведення бізнесу в категорії "реєстрація власності" Грузія три роки поспіль займала 8 місце в світі, обійшовши Норвегію, Великобританію та Німеччину [Буракова Л. Чому Грузії вдалося. – Пер. з рос. – К.: Дух і літера, 2012. – 264 с., с. 107].

Наступним кроком стало створення в 2010 році Агенції обміну даними, відповідальної за розвиток електронного уряду, забезпечення електронної взаємодії між державними відомствами, побудову мережевої інфраструктури для обміну інформацією, розробки стандартів і специфікацій в області інформаційно-комунікаційних технологій.

Слід наголосити, що Грузія не може похвалитися таким рівнем комп'ютерної грамотності населення і такою всеосяжною мережею інтернет, як, наприклад Естонія або ще розвиненіші європейські країни, але тим і цікавий її досвід. Вдалим вирішенням даної проблеми в Грузії стали Будинки Юстиції – державні установи, спеціально призначені для надання державних послуг, вони не мали аналогу на момент створення. У кожному такому Будинку Юстиції будь-якому громадянину в єдиному "вікні" може бути наданий весь спектр державних сервісів висококваліфікованим оператором, від видачі посвідчення особи і свідоцтва про шлюб, до реєстрації бізнесу або майна. При цьому всі ті ж послуги в режимі онлайн можна отримати з дому, сидячи за комп'ютером, для чого потрібна лише ID карта, пристрій для її зчитування і доступ до інтернету. Але в таких центрах будь-який громадянин, незалежно від міри комп'ютерної обізнаності і можливості доступу до мережі, протягом практично того ж часу може отримати ті ж послуги, що і просунутий користувач.

Перший Будинок юстиції, зведений у Батумі за 14 місяців, відкрився в травні 2011 року. У ньому можна отримати понад 250 державних послуг. Реалізована в цій установі концепція була визнана однією з найбільш успішних реформ. У червні 2012 року в Грузії вже діяло 6 Будинків юстиції – у Батумі, Руставі, Местії, Кутаїсі, Озургеті та Гурджаані. Під кінець року кількість збільшилася до 15 [Буракова Л. Чому Грузії вдалося. – Пер. з рос. – К.: Дух і літера, 2012. – 264 с., с. 223].

Безсумнівно, електронне урядування підвищує ефективність роботи урядових програм і послуг. Яскравим тому прикладом є кейс електронної системи закупівель, з введенням якої в 2011 році, держава заощадила 820 млн ларі (близько половини мільярда доларів) [Опыт Грузии во внедрении "электронного правительства" [Електронний ресурс] // Центр развития системы "Электронное правительство". – 2015. – Режим доступа : http://www.egovernment.uz/ru/press_center/performance/opyt-gruzii-vo-vnedrenii-elektronnogo-pravitelstva/]. В електронному вигляді на той час всі тендери проводили лише дві країни. Першою була Албанія, другою – Грузія.

Аспект, на якому потрібно окремо зупинитися, – це помітне уповільнення і відставання Грузії за останні три роки від глобальних і регіональних тенденцій в сфері розвитку електронного урядування і, як наслідок, втрата позицій в рейтингу ООН з e-government. Згідно зі звітом за

2016 рік, Грузія в списку зі 193 країн зайняла 61, спустившись на 5 позицій. Показовим тут є і рейтинг Freedom House розвитку демократії в посткомуністичних країнах за 2016 рік, згідно якого Грузія посіла 17 місце з 29 (з оцінкою 4.61 з 7). До того ж, за рівнем корупції згідно рейтингу Transparency International 2016 року Грузія займає 44 місце з 176 країн із індексом 57 (максимум 100) [Transparency International – Georgia [Електронний ресурс] // Transparency International. – 2016. – Режим доступу: <https://www.transparency.org/country/GEO>].

Керівник напрямку електронного управління Інституту розвитку свободи інформації (IDFI) Теона Турашвілі вважає, що місце країни в рейтингу могло б бути значно вище, якби держава виконала хоча б мінімум тих зобов'язань, які взяла на себе в рамках ініціативи Open Governance Partnership. Наприклад, "якби був створений портал електронних петицій, або опубліковані стандарти публікації відкритих даних, або був більше розвинений портал my.gov.ge" [Израэлян Я. Грузия ухуудшила позиции в рейтинге электронного управления [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <https://digital.report/gruziya-uhudshila-pozitsii-v-reytinge-elektronnogo-upravleniya/>]. Тобто, головною претензією до Грузії стало "топтання на місці", що можна пов'язати зі зміною політичного істеблішменту останніми роками.

Отже, щоб зберегти місце в рейтингах – треба рухатися вперед та розвивати е-сервіси [46], а для цього потрібна політична воля та робота із суспільством. Наразі можна говорити, що впровадження нових інструментів е-врядування в Грузії, стало яскравим показником і поштовхом до демократизації політичної системи країни.

Т. В. Ткачук, студ., КНУТШ, Київ
zybygame@gmail.com

ПОЛІТИЧНИЙ АСТРОТЕРФІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЮВАННЯ ГРОМАДСЬКОЮ ДУМКОЮ

Стрімкий розвиток Інтернет-технологій та соціальних мереж призвів до появи такого різновиду масової політичної поведінки, як віртуальна участь. Нові комунікативні технології суттєво розширили можливості спілкування, але водночас принесли і нові проблеми, зокрема, створили нову площину для політичних маніпуляцій. "Саме Інтернет є засобом маніпуляції, контролю та управління свідомістю, коли оформлення повідомлень реалізується шляхом модифікації інформації про події чи факти з використанням таких прийомів як фабрикація фактів, пропаганда, створення паніки" [Лісовський П.М. Феномен Інтернету як засіб маніпуляції свідомістю в українському сучасному соціумі – Режим доступу: http://novyn.kpi.ua/2005-3-1/04_Lisovskii.pdf]. Одним із сучасних методів впливу на масову політичну поведінку в Інтернет-середовищі є астротерфінг – технологія

підміни реальної громадської думки, яка здійснюється шляхом використання сучасного програмного забезпечення [Свідерська О. І. Теоретико-методологічні аспекти віртуальної масової політичної поведінки в сучасних суспільствах / О. І. Свідерська // Гілея: науковий вісник. – 2016. – Вип. 109. – С. 335-338]. Першопочатково астротерфінг використовувався в економічній галузі як спосіб створення позитивного іміджу необхідному товару. Прийшовши в політичну сферу, дана технологія перетворилася на потужний інструмент політичної маніпуляції, що здатна знищити можливість конструктивного обміну думками за допомогою Інтернету.

Соціальні мережі дозволяють політичним організаціям, органам влади, окремим політикам проводити астротерфінгові операції, тобто підроблені кампанії, орієнтовані на широкий загал, які створюють враження, ніби велика кількість людей вимагає чогось або виступає за/проти чогось. Астротерфінг використовується у випадках неспівпадіння інтересів громадськості та представників влади. "Цей метод, як засіб вирішення конфлікту шляхом продукування штучної або неправдивої громадської думки, в кінцевому результаті формує реальну громадську думку, яка є вигідною для суб'єкта впливу" [Свідерська О. І. Теоретико-методологічні аспекти віртуальної масової політичної поведінки в сучасних суспільствах / О. І. Свідерська // Гілея: науковий вісник. – 2016. – Вип. 109. – С. 335-338]. Астротерфінг використовує такі інструменти, як фейкові акаунти, "боти", політичний тролінг, написання замовних постів, коментарів. Функціонування астротерфінгу "підкріплюється використанням сплогів (штучно створених сторінок спеціально під пошукові системи з метою підвищити індекс цитування тієї чи іншої інформації) та техніки кросспостингу (автоматична або напівавтоматична масова публікація постів з основного блогу/ акаунту на інші)" [Данько Ю. А. Астротурфінг як інструмент віртуальної маніпуляції та політичної пропаганди в умовах інформаційної доби / Ю. А. Данько // Сучасне суспільство. – 2015. – Вип. 2(1). – С. 38-49]. За рахунок цих засобів відбуваються маніпуляції масовою свідомістю за допомогою насадження стійких стереотипів.

Однією з нових форм астротерфінгу в Інтернет-просторі є політичний тролінг. Він розглядається в контексті маніпуляції в соціальних мережах, форумах, блогах. Політичний тролінг – розміщення в соціальних мережах провокаційних повідомлень із метою викликати конфлікти між учасниками політичного процесу [Сучасна політична лексика : енциклопед. словник-довідник / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Хоми Н. М. – Львів : "Новий Світ-2000", 2015. – С. 342]. "Зазвичай політичні тролі акцентують свою увагу на сайти новин, блоги, сторінки Інтернет-видань і розповсюджують матеріали та коментарі агітаційного та маніпулятивного змісту задля підтримки певного кандидата чи політичної сили та дискредитації опонента. Вони намагаються створити видимість невдоволення широких верств населення існуючою владою чи певним політиком, для чого реєструють сотні однотипних "нікнеймів" з нібито різних регіонів та відправляють від їх імені сотні повідомлень невдоволеного характеру, тим самим "очорняючи" опонента" [Жокарча, Ю. А. Тролінг як

засіб політичної маніпуляції в інтернет-просторі / Ю. А. Кокарча // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – Вип. 20. – С. 77-82]. Політичний Інтернет-тролінг значною мірою заважає вести дискусію політикам, пересічним громадянам завдяки своїй анонімності, ображаючи учасників суспільних обговорень, провокуючи конфліктні ситуації. Політичний троль, зачіпаючи професійні та особистісні якості опонента, виводить його з рівноваги, і тим самим провокує реакцію, яка може негативно відобразитися на його репутації та іміджі.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що нові інформаційні технології стимулюють з одного боку винайдення нових форм політичної активності громадян, а з іншого – нових засобів політичного управління і впливу із витісненням реальної громадської думки як засобу досягнення бажаних результатів.

*М. А. Паляниця, студ., КНУТШ, Київ
marinap481998@gmail.com*

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ PR-ТЕХНОЛОГІЙ У ВИБОРЧИХ КАМПАНІЯХ

Усе починається з виборів. Саме вони відіграють визначальну роль у формуванні політичної еліти суспільства, є основним принципом організації державного механізму, системи місцевого самоврядування та розподілу державної влади. А вибори, що були проведені з дотриманням міжнародних стандартів, надають новообраній владі легітимності. Але кожний голос відданий певному кандидату, кожен свідомий чи несвідомий вибір не завжди є справедливим, чи обґрунтованим, тому що весь світ грає вже давно за правилами найсильнішого гравця – PR технологій.

Взагалі у перекладі PR означає "зв'язки з громадськістю", а якщо сформулювати точніше, то PR – це використання інформації для впливу на громадську думку .

Пересічні громадяни майже не можуть відрізнити політичну реальність від "політичного міфу", тому вони перестають довіряти політичній еліті та інститутам державної влади, у той же час політики втрачають свій рейтинг та підтримку, і саме тому вдаються до різноманітних методів маніпуляції, підкупу, залякування виборців, зазвичай найчастіше це відбувається під час виборчих кампаній. Проте одним із найефективніших методів виступають PR-технології. Основне завдання політичного PR – завоювати виборця, а саме створити атмосферу довіри окремих індивідів, соціальних груп до органів державної влади, муніципальних органів, а також до політичних партій, чи організацій.

В Україні вперше PR-технології були застосовані в виборах до парламенту в 1998 р., а потім і під час президентських у 1999 р, але до 2004 року всі вони були вигадані російськими політтехнологами.

В сучасному українському суспільстві, в основному використовується технологія залякування, та технології насильства, які полягають у зосередженні уваги виборців на подоланні загрози ззовні та пошук внутрішніх ворогів. Також під час початку виборчого процесу на телеканалах починають популяризувати розважальні телепередачі, пов'язані із містиком, астрологією та різноманітними ток-шоу, які не потребують аналітичного мислення. Це розслабляє пересічного громадянина й робить його сприяливішим до маніпуляційного впливу .

У запеклій конкурентній політичній боротьбі кандидати щедро вкладають кошти на різноманітну рекламу (ЗМІ, Інтернет), а саме подають ту інформацію, яку хочуть почути виборці, і яка зможе ефективно переконати їх прийняти рішення на користь обранців. Дуже часто у PR-кампаніях ми зіштовхуємось із "чорними" методами впливу на громадян, що використовують підкуп, пряму антирекламу у різних політичних "ток-шоу" на телебаченні. Так званий чорний PR – це незаконна діяльність передвиборчого штабу, направлена на підвищення рейтингу замовника і зниження рейтингу його конкурентів. Так, чорний піар є досить конкретно, суспільно відчутною, а інколи на диво продуктивною в значенні досягнення конкретних політичних результатів та цілей комунікативної технології.

Величезна кількість випадків чорного піару пов'язана з тим, що проти кандидата спрямовувався потік неправдивої інформації, що дискредитувала його імідж. Дуже часто траплялись випадки, де у різних регіонах, кандидатів звинувачують у розкішному житті, коли в країні тривають військові дії. Або дуже модним стало звинувачувати кандидатів у причетності до Партії Регіонів та Віктора Януковича. Деякі кандидати використовували білборди, у яких кольори та шрифт були такими ж, як і у Блока Петра Порошенка. Сам же блок, звісно, до таких кандидатів ніякого відношення не мав. Але подібних випадків було багато, так як кандидати просто хотіли попідписатись на відомій партії. Головним "хітом сезону" – був піар на АТО. Кандидати, як могли виставляли себе у ролі захисників та героїв. Яскравим прикладом тут є Олег Ляшко. Кандидат показово відвідував зону бойових дій, роздавав допомогу і, навіть, "брав участь" у бойових діях. Поступово, обман почав викриватись. Під останніх президентських виборів теж активно діяв чорний піар.

У політичних війнах активно приймають участь і телеканали. Звісно, що телеканали ніколи не були незалежними. А їх власник, найчастіше, є причетними до якоїсь з партій та має свої політичні орієнтації та симпатії. Одними з головних каналів, які висвітлюють замовлені односторонні матеріали – це Інтер та ТРК Україна, котрі, схвально ставляться до Опозиційного блоку та не запрошують дві сторони, для надання коментарів.

У світовому досвіді яскравим прикладом впливу PR-технологій є остання президентська кампанія в США. Найефективнішою виявилась кампанія Дональда Трампа. Хоча більшість великих ЗМІ активно рекламували Хілларі Клінтон протягом усієї кампанії Трамп зміг домінувати в загальній увазі ЗМІ. Він активно вів свої облікові записи соціальних ме-

реж, таких як Twitter і Facebook. Та робив неоднозначні, а подекуди й шокуючі заяви: обіцяв висилку з країни незаконних іммігрантів-злочинців, побудувати стіну на кордоні з Мексикою, повернути виробництво американських товарів в США, заборонити аборти, закрити мечеті. Цими одіозними заявами очевидно привернув до себе увагу американського виборця. Тому основна війна за електорат велась в соціальних мережах. , але виявилось, що дуже багато політичного контенту, який американці бачать в соцмедіа кожен день створюється не людьми. Приблизно кожен п'ятий твіт, що відноситься до виборів, в період з 16 вересня по 21 жовтня, був згенерований "соціальними ботами". Такі боти впливали на обговорення виборів президента, включаючи основні теми, на те, як онлайн-активність приймалася медіа та спільнотою.

Отже, можна зробити висновок що під час виборчих кампаній громадяни не мають безпосереднього впливу на політика, вони лише реагують на створений образ, імідж, та рекламний ролик, що побачили в телевізорі й відповідно вибір електорату може не мати жодного відношення до реальності. Отож, кому виборці довірять свій голос залежить лише від потужності PR-кампанії.

***І. П. Федірко, канд. філос. наук, доц., КНУТШ, Київ
О. І. Косілова, канд. політ., наук, доц., НА СБУ, Київ***

ОСНОВНІ ІНДИКАТОРИ ПОЛІТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Політизація суспільного життя, тісний взаємозв'язок політичних процесів з економічними, соціальними, духовними, інформаційно-ідеологічними обумовлює необхідність здійснення наукових досліджень, що спрямовані на розробку та вдосконалення заходів протидії процесам, що руйнують основи державного та суспільно-політичного ладу. У зв'язку з цим, розробка теоретичних та практичних проблем політичної безпеки, її структурних елементів є важливим та актуальним завданням для зміцнення політичної складової національної безпеки. На нашу думку, під поняттям "політична безпека" слід розуміти рівень захищеності національних інтересів у політичній сфері. Забезпечення політичної безпеки передбачає такий стан правових норм і відповідних інститутів безпеки, що гарантують захист політичного суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності та конституційного ладу держави, тобто можливість нації та створених нею соціальних інститутів здійснювати незалежну внутрішню і зовнішню політику.

Суть політичної безпеки полягає в існуванні стабільного політичного суверенітету в рамках міждержавних відносин та політичної стабільності суспільства, що досягається шляхом формування стабільної політичної системи. Остання покликана збалансувати інтереси різних соціальних груп, відповідно до принципу верховенства права, що передбачає дію ле-

гітимального закону, рівність прав та обов'язків всіх суб'єктів права, незалежно від статі, соціального, майнового статусу, національної, расової чи іншої приналежності. Саме в цьому сенсі система можемо говорити про дієву систему політичної безпеки, де держава в особі державних органів, а також недержавні суб'єкти гарантують забезпечення та всебічну реалізацію прав і свобод особи.

У сучасній політичній науці робляться спроби виокремити показники (індикатори) політичної безпеки, за допомогою яких визначаються можливі виклики та загрози політичній безпеці держави. Загалом, поняття "індикатор" (indicator) є багатозначним та означає: "пристрій, речовина, показник тощо, за допомогою яких здійснюють контроль зміни параметра контролюваного явища, процесу, системи або стану об'єкта і створюють сигнал інформації у формі, зручній для сприйняття суб'єктом контролю" [Качинський А. Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень : монографія / А. Б. Качинський. – К. : НІСД, 2013. – 104 с. – С.11].

Система індикаторів політичної безпеки суспільства є сукупністю найважливіших макрополітичних показників, які характеризують відповідність стану суспільної системи визначеним критеріям політичної безпеки. Функція таких індикаторів полягає в "попередженні" про порогові або небезпечні зміни політичного стану. Відхилення вимірюваних параметрів цих показників від визначеного як оптимального рівня стану політичної безпеки, є свідченням загрозових впливів. Перебільшення певного порогового рівня такого відхилення (від'ємного чи додатного – залежно від параметра індикації) може бути свідченням стану політичної небезпеки [7. Кремень В.Г. Політична безпека України : концептуальні засади та система забезпечення : монографія / В.Г. Кремень, І.Ф. Бінько, С.І. Головащенко. – К. : МАУП, 1998. – 92 с., с. 26].

Граничні значення індикаторів стану національної безпеки можуть стати важливим інструментом аналізу, прогнозування та стратегічного планування. За допомогою моніторингу результативності державної політики цей інструмент може стати потужною самостійною аналітичною процедурою, що здійснюється з метою визначення відхилень діяльності системи забезпечення національної безпеки від задекларованого державою стратегічного курсу [Качинський А. Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень : монографія / А. Б. Качинський. – К. : НІСД, 2013. – 104 с.- С.6].

На думку В.Серебрянникова, показники (індикатори) політичної безпеки є сигналами, свідченнями небезпеки. Такими показниками зазвичай є політичні події, процеси, прояви, відомості, ефекти, що дозволяють завчасно виявити небезпеки, їх характер, джерела, спрямованість, масштаби та можливий час їх початку [Серебрянников В. Политическая безопасность: [России] // Свобод, мысль. – 1997. – №1. – С.21].

Визначення індикаторів політичної безпеки можливе шляхом здійснення моніторингу (monitoring – у перекладі з англійської означає постійне спостереження, систематичний збір і аналіз інформації) політичної

ситуації у конкретному регіоні, або державі в цілому. Моніторинг результативності державної політики, заснований на показниках (індикаторах) стану національної безпеки, є самостійною аналітичною процедурою, що здійснюється з метою визначення відхилень діяльності системи забезпечення національної безпеки від задекларованого державою стратегічного курсу. Метою моніторингу індикаторів (показників) політичної безпеки є: прогнозування можливих загроз політичним інтересам особистості, суспільства і держави, як внутрішніх, так і зовнішніх; планування дій зі стратегічного реагування на загрози; надання пропозицій варіантів дій для відповідних інститутів держави і суспільства [Качинський А. Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень : монографія / А. Б. Качинський. – К. : НІСД, 2013. – 104 с. – С.9].

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що індикаторами політичної безпеки держави є наступні: відсутність перешкод і обмежень політичних прав і свобод громадян; наявність політичної опозиції; справедливість і відповідність державно-політичного ладу національним інтересам; політична міць і геополітичний статус країни; ефективність політики і державного управління, що виражається в здатності енергійно переборювати кризи, забезпечувати відновлення і стійкий розвиток; довіра і добровільна підтримка влади більшістю суспільства; політична стабільність. Вважаємо, що критеріями для визначення індикаторів політичної безпеки України є реальні та потенційні загрози політичній безпеці; а також визначення відповідності цілей, проголошених у засадничих нормативно-правових актах: Конституції України, Стратегії національної безпеки України, законах України "Про основи національної безпеки України", "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" до їх реалізації та забезпеченості у суспільно-політичній та правовій сфері.

В. М. Федорченко, канд. політ. наук, КНУТШ, Київ

СУТНІСТЬ ПОПУЛІЗМУ

Актуальність. Натепер в світі спостерігається посилення політичного популізму. Все більше політичних партій, політичних, державних діячів роблять заяви, пропозиції, пропонують рішення певних проблем, які можуть бути визначені як популістичні.

Серед науковців не виникло серйозного дискурсу щодо суті цього явища, та все ж обговорюються здебільшого причини та наслідки його поширення в публічній сфері. Популізм в політиці створює значні проблеми, пов'язані в першу чергу з непередбачуваністю управлінських процесів, виходом на авансцену політичних сил та лідерів, які порушують сталість політичних процесів, трансформують традиційні партійні системи, іноді досить радикально змінюючи політичний ландшафт цілих країн та впливаючи на міжнародні відносини.

Тому вважаємо доцільним з'ясувати сутність та походження цього явища, його найважливіші особливості та характерні риси, чинники та умови поширення, основні прийоми, механізми застосування та можливу шкоду.

Основний зміст. Його появу логічно пов'язують з появою загального виборчого права, утворенням та виходом на політичну сцену широкого кола різноманітних політичних сил та організацій, в решті з розгортанням політичної демократії, за умов якої ці ж політичні сили спроможні отримати важелі політичної влади маючи масову електоральну підтримку. Посуті популізм є логічним породженням новітньої політичної ери, серцевиною якої є впровадження в життя ідеї народного суверенітету, коли формування владних відносин, легалізація та легітимація владних інститутів відбувається зі згоди та підтримки широких верств суспільства, народу. Іншими словами популізм це наслідок популярної політики. З іншого боку, як раніше так і тепер, час від часу відбувається значне поширення та посилення цього явища аж до тієї міри, що воно починає загрожувати традиційним, загальноприйнятим в політичному істеблішменті прийомам та способам ведення політичної боротьби, методам публічної діяльності, порівняно зменшуючи їх ефективність. В політиці іноді популізм сприймається як реальна загроза стабільності традиційних для країн політичних сил, на які покладалося суспільство, що, на нашу думку частково є правдою. Іноді його сприймають як політичний спам чи політичне сміття, яке нагромаджуючись викликає політичну "аритмію", відволікаючи значні суспільні ресурси на в принципі неефективну боротьбу з ним.

Тим не менш, очевидно, що існують реальні чинники посилення популізму, його поширення в певні періоди, як от наприклад декілька останніх років. В принципі можливо виокремити й так би мовити матеріальні основи, причини які уможливлюють політичний популізм. Безумовно таких чинників досить немало і їх сукупність може змінюватися від країни до країни, від одного політичного періоду до іншого. На нашу думку доцільно виокремити основні з них, які є не тільки найвпливовішими, але й більш поширеними.

І в першу чергу це два взаємопов'язаних між собою чинника. Перший чинник – обмеженість суспільних ресурсів різного порядку: матеріальних, фінансових, соціальних, статусних та інших, в умовах коли суспільство не тільки усвідомлює, але й відчуває їх нестачу. Їх вкрай нерівномірний або несправедливий, з громадської точки зору розподіл протягом певного часу. Другий чинник – неспроможність традиційних політичних сил та неефективність елементів політичної системи, їх нездатність чи небажання через неодноразові невдалі спроби змінити стан справ.

По-суті ми визначили дві, майже традиційні для будь якої соціально-політичної кризи умови. І дійсно, популізм набуває сили за певних умов соціальної чи політичної кризи. Однак, обмеженість ресурсів, їх некоректний, з точки зору громадськості розподіл, поряд з неспроможністю, чи небажанням політичних еліт до ефективних кроків щодо поліпшення ситуації, в умовах реальної політичної демократії не призводять до соціального вибуху, а сублимуються у вигляді популізму – тобто викликають у

"незадоволених" суспільних верств бажання прийняти політичну пропозицію будь якого суб'єкта, який зможе подати себе як здатного до швидких та позитивних змін. Детальний аналіз економічних та соціальних умов великої кількості випадків зі світової та вітчизняної політики, за яких політичні сили та їх лідери отримували завдяки популізмі масову, в першу чергу електоральну підтримку лише підтверджують цю позицію.

З вищезазначеного випливає й природа самого популізму, який ніяк не може виступати характеристикою окремого політичного суб'єкта. Хоча сам політичний суб'єкт, який скористався подібною ситуацією, при тому позиціонував себе як спроможного до швидких і бажаних змін в умовах готовності суспільства чи окремих "незадоволених" верств до подібної пропозиції, можна називати популістичним. Відповідно популізм виглядає як прагнення чи спроможність, за визначених умов, до встановлення певних відносин між політичними лідерами, організаціями з одного боку та суспільними групами, готовими до даних відносин, з іншого. Зрозуміло, що сутність його лежить в межах застосування певного механізму чи прийому, який, окрім "зовнішніх" умов, уможливорює ці відносини. Оскільки подібні відносини врешті решт виливаються в відносини лідера та прихильників та кристалізуються у відносинах панування та підкорення, тобто влади, то в свою чергу, можливо наперед стверджувати, що популізм це певна владна технологія, тобто технологія встановлення відносин владарювання.

Зрозуміло, що для визначення сутності популізму даних характеристик недостатньо, адже більшість політичних відносин мають приблизно ті ж риси, а політичні суб'єкти діють за тією ж формулою. Тому для уточнення змісту цього явища необхідно визначити його сутнісні особливості, які б вирізняли його з поміж інших. Для цього можна запропонувати декілька позицій.

Сам популізм часто визначають по-різному, але загальним для розуміння цього явища, на нашу думку, є його технологічний характер, тобто здатність як прийому чи засобу, що виражається у вигляді сукупності певних дій політичних суб'єктів викликати, за певних умов, досить швидко і очікувану реакцію широких верств. А саме, найчастіше і найголовніше, підтримку політичного суб'єкта в його політичних прагненнях. Сутність і зміст цих прагнень, очевидно є також важливими, але ми їх розглянемо нижче.

Сутнісною ознакою популізму як політичної технології, її визначальною особливістю, на нашу думку, є те, що незалежно від того, що лежить в основі таких дій, чи то прагнення відповісти на найглибші запити суспільства чи його окремих прошарків простими й однозначними рішеннями, чи обіцянки ефективного вирішення поточних проблем, основною метою є вплив на масову політичну свідомість задля переведення її в некритичний стан. Безумовно, будь яка публічна, політична дія чи, будь яке публічне, політичне рішення, прямо чи опосередковано звернене до масової свідомості, оскільки саме масова підтримка політичного суб'єкта уможливорює його реалізацію в сучасній політиці, легітимізує як таку дію та рішення, так і самого суб'єкта. Але саме популізм вимагає сприйняття політичних пропозицій некритично, на віру.

Технологічність популізму якраз і полягає в тому, що він здатен вивести масову політичну свідомість з критичного стану, який вимагає переконання, доведення аргументами, доказу на рівень полегшеного, емоційного, некритичного сприйняття. Тобто довіри, віри. Серцевина механізму дії цієї технології полягає в тому, що віра популістичним пропозиціям завжди ґрунтується на одному й тому ж прийомі – завжди пропонуються рішення, прості і зрозумілі, фактично очевидні, але покликані змінити стан речей в бажаний для суспільства чи його окремих груп бік. Пропонуються бажані, очікувані рішення. Відповідно, пропозиція задоволення потреб, бажань, прагнень, сподівань в принципі не може викликати спротиву, незадоволення чи незгоди у суспільного реципієнта, тому й не вимагає критичної оцінки, а відтак і критичного мислення. Некритичний стан суспільної чи групової свідомості, сприйняття на віру уможлиблює "беззастережну" громадську підтримку, політичну мобілізацію і, врешті, за певних інших умов, отримання владних повноважень. Тобто реалізацію дійсної мети застосування даної технології.

Окрім прагнень, потреб та бажань, про задоволення яких "турбується" популізм, політичні суб'єкти звертаються до суспільних чи групових забобів, страхів, ілюзій. Актуалізація останніх також посилює некритичний стан суспільної свідомості. Політична історія, як і сучасна політика дають багато підстав стверджувати, що популізм, який ґрунтується на вказаних останніх засадах, а особливо на поєднанні перших і останніх – досить "популярна" технологія.

Секція 16
"МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА"

Ю. О. Білокобильський, студ., КНУТШ, Київ
belocobilskiygeorge156@gmail.com

**REINTEGRATION INTO ONE CULTURAL SPACE
AFTER THE DIVISION OF THE COUNTRY.
VIETNAM'S EXPERIENCE**

Our country has faced an important issue of restoring territorial integrity. In case of a positive resolution of issues in foreign and domestic political spheres a humanitarian issue will also arise- the rapprochement and integration into one cultural space of various Ukrainian territories, including Donbas and Crimea. Our country, after gaining independence, hasn't had to solve such problems and that's why it seems valuable to look at the experience of Vietnam, which has been reunited into the Socialist Republic of Vietnam. The object of this work is the process of restoration of the unified national cultural space of Vietnam, the subject are the problematic areas of this process, as well as the ways and methods used to overcome these difficulties. The task is also to assess the possibility of using Vietnamese experience in Ukraine.

In August 1945, after the official surrender of Japan, an event later called the August Revolution happened in Vietnam, which resulted in a public renunciation of Emperor Bao Dai from throne in favor of the Viet Minh government, which proclaimed the independence of Vietnam and the establishment of the Democratic Republic of Vietnam on September 2, 1945. However, the Vietminh government gained control only over the territory of northern Vietnam, while the southern territory was still under the control of the French colonial government, and from the end of 1946 an armed conflict broke out between Vietnamese and French colonial administration. In this First Indochina War France was defeated, but in 1949 the French Government approved the unification of Cochinchina with the rest of the territory of Vietnam, giving it the status of autonomy as an associate member within the French Union. The Geneva agreements, signed on July 20, 1954, put an end to the war and guaranteed Vietnam peace, independence and territorial integrity. In accordance with the agreements, Vietnam was temporarily divided into two parts along the 17th parallel. According to the agreements reached, in 1956 it was planned to hold general elections throughout Vietnam to resolve the country's unification, but the elections were delayed on the initiative of Southerners, who had certain guarantees from the United States and France. Therefore, Ngo Dinh Diem (President of the Republic of Vietnam) actively opposed the elections for unification, creating the Republic of Vietnam and

proclaiming himself the president of this state. But in 1955, with the filing of the United States, the illegitimate referendum was held in South Vietnam and at the head of the newly formed "Republic of Vietnam" put a puppet government headed by Ngo Dinh Diem that the United States immediately recognized and the UK, later – France and then began the intervention of the US troops that were opposed by associates of Ho Chi Minh.

One cannot deny the fact that for a long period, during which Vietnam was under the control of the French colonial government, Vietnamese people adopted many of their "landlords' " ideas. Many innovations were perceived rather positively, but Vietnamese continued to lose their identity, which subconsciously always meant a lot to them, they were slaves, although it seemed that the French government provided them with all sorts of benefits (if they work for the French colonial government). However, the government remained authoritarian and had a dictatorial character, which led to a struggle among various sections of the population (especially the peasants). In this situation, Vietnamese began to think about communism, but not because it promised equality among the population, but because it promised freedom from the French colonists. Communist ideas came to Vietnam from the PRC and were close to the ideas of Confucianism, which impressed Vietnamese and against which French government acted. The French administration also sharply opposed the USSR, especially after the Battle of Dien Bien Phu in 1954. The introduction of martial law in southern Vietnam led to a series of uprisings, the last of which ended with the the assassination of President Ngo Dinh Diem in 1963. Military operations led by the US government did not have much success and only contributed to the deterioration of the situation on the territory of Vietnam. The North did not fail to take advantage of the fall of the moral mood among southerners and began to issue leaflets calling for "abandoning the power of usurpers and uniting with the north." Active hostilities continued in Vietnam until 1975, until the government of the South finally capitulated. The war left a deep imprint on the hearts of people and affected relations between the North and the South. Even to this day, for example, the Vietnamese in the South do not recognize the Hanoi dialect until the end, and, although it is national, they teach many Vietnamese words and even sometimes grammar in their own way. There was a period when poets of the South who wrote against the communist authorities were prohibited by censorship, and writers themselves were punished by the authorities. We can also note that after the adoption of communism the Vietnamese stopped studying letters in Chữ Nôm, on which were written many works and historical documents telling us about the history of Vietnam. Having gained independence, Vietnamese to some extent lost their identity and only now they are gradually thinking about the return of the once lost cultural heritage.

The end of the war and the victory of the Northern Government meant freedom for Vietnam within its borders, which many people were not ready for, the people faced the problem of rebuilding the state. The government of the North was initially not ready for a full control over the entire territory of the republic, therefore it prepared a draft of a dual government in the North and

South. After the unification of Vietnam, the government of the North amnestied all Vietnamese who fought on the side of the US (except those politicians who were accused of crimes) and announced a new policy on the settlement of new territories of Vietnam to promote the economic prosperity of the country. The Vietnamese government developed and implemented an ideology (based, for obvious reasons, on socialism) aimed at uniting the country, emphasizing that "the two territories have more similarities than differences, and with differences it is necessary to struggle to become a one socialist organization ". About 5 percent of the population of the South decided to emigrate to other states. At the same time, the government did not prohibit immigration, but obliged them to pay \$ 2,000 of compensation in gold and this was the main source of the Vietnamese hard currency after the unification.

Vietnam has survived a long period of rehabilitation and continues its development, which cost enormous human losses. Only since 1985 with the introduction of the policy of Doi Moi and the active participation of Nguyen Duy Cong, the country began its path to improving the economic situation. The experience of Vietnam can indicate to Ukrainians the way to the rapprochement of the divided territories, as well as problematic places along this path. Ukraine today has the opportunity (of course, taking into account the fundamental differences between the socialist Vietnam and our country that has chosen the European scenario of development) to consider the experience of the Vietnamese, who, despite the circumstances and objective difficulties, have achieved much in the formation of a one cultural space at once divided territories.

Д. М. Гогія, студ., КНУКіМ, Київ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ЄС

Сучасні аспекти дослідження розвитку Європейського Союзу для Української держави є неабияк актуальними. Курс, що був обраний керівництвом України на початку XXI століття та практична підтримка цього курсу з боку населення, роблять дану тему однією з найважливіших у сфері політики та міжнародних відносин для сучасної незалежної України. Також актуальність дослідження підкріплена внутрішньою ситуацією в ЄС, який наразі перебуває у стані кризи.

Занурюючись в історію політичної та філософської думки Європи, слід відтворити певні ліберальні та гуманістичні ідеї до об'єднання європейських держав. Данте Аліґ'єрі, Еразм Роттердамський, Емер де Ваттель, Іммануїл Кант та інші представники філософської думки висловлювалися за створення наднаціональних структур та органів, які б регулювали взаємовідносини між державами на засадах миру та взаємоповаги [Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика : навч. посіб. За ред. проф. М. П. Требіна, С.56].

Крім того, гуманістичні та ліберальні ідеї сприяли створенню Європейського Союзу. Аналізуючи та прогнозуючи перспективи ЄС, варто зазначити, що формування єдиних наднаціональних органів, за баченням самих розробників функціонування ЄС Робера Шумана і Жан Моне, повинно трансформуватись у створення федеративної держави [Сиджански Д. Федералистское будущее Европы: От Европейского сообщества до Европейского Союза, К.: - С.83]. Позитивним у цьому напрямі розвитку є те, що історична цивілізаційна єдність держав Європи може перетворитись у сучасну політичну. Але реалії сьогодення показують нам, що концепт створення федеральної Європи має ряд серйозних проблем.

По-перше, економічна та культурна диференціація між державами Заходу та Сходу Європи, що фактично "вимагають" економічних дотацій для східних країн. По-друге, питання суверенітету національних держав – є "нарідним каменем" у відносинах у середині ЄС. При існуванні, фактично напівконфедеративної держави, члени об'єднання намагаються відстоювати свій національний інтерес [І. Яковюк Державний суверенітет національних держав у складі Європейського Союзу: проблеми визначення С.117]. Українська криза 2014 року та накладення санкцій на Російську Федерацію показали певну неоднорідність зовнішньої політики країн-членів ЄС. По-третє, останні парламентські вибори в країнах ЄС показали збільшення впливу популістських партій. Серед таких партій слід назвати: Альтернатива для Німеччини у ФРН (після виборів у Бундестаг 2017 року – третя за кількістю місць партія), Національний фронт у Франції (на президентських виборах 2017 року – Марін Ле Пен зайняла друге місце), Рух за кращу Угорщину (після парламентських виборів 2014 року – третя за кількістю місць), Партія свободи Австрії (третє місце на парламентських виборах 2017 року).

Але, за прогнозами Інституту майбутнього: "Вони (партії) не спромоглися здобути повноту влади та розпочати втілення євроскептичних проєктів" [Надія Коваль. ЄС – 2018 : надія на позитивний перелом. 2018 – виклики та можливості. Український інститут майбутнього. – С. 59].

Також, вихід Великобританії зі складу ЄС здійснив відчутний удар по економіці та позиціях єдності Союзу. Під час Братиславського саміту 2016 року, Президент Єврокомісії Жан-Клод Юнкер наголосив, що Європейський Союз переживає свою екзистенційну кризу [Дмитро Прокопчук. Шульц і Юнкер: ЄС переживає екзистенційну кризу [Електронний ресурс] : за даними новинного агентства "DW"]. Саме функціонування Європейського Союзу, насамперед, залежить від волі його членів. І дійсно, можна з упевненістю сказати, якщо країни-члени не поступляться своїми інтересами заради єдиної Європи, то самої єдиної Європи може вже й не бути.

Повертаючись до можливих подальших перспектив розвитку Союзу, не можна не відзначити ініційовані новообраним Президентом Франції Еммануелем Макроном пропозиції щодо реформ Європейського Союзу у сфері економіки, фінансів, міграції та безпеки. Неодноразово про реформування ЄС висловлювалися Президент Єврокомісії Жан-Клод Юнкер,

Канцлер Німеччини Ангела Меркель, Голова Ради ЄС Дональд Туск. Запровадження переговорного процесу, який буде неминучим у даній ситуації, можливо навіть призведе до підписання нової угоди між державами-членами ЄС [Надія Коваль. ЄС – 2018 : надія на позитивний перелом. 2018 – виклики та можливості. Український інститут майбутнього. – С. 63].

Слід також зазначити, що доцільними діями, які зможуть покращити та зміцнити функціонування Європейського Союзу як єдиної системи взаємодії між членами Союзу буде часткова передача суверенітету держав-членів до загальносоюзних інституції. Це стосується, передусім, питань фінансів, економіки, безпеки та зовнішніх зносин. Зазначимо, що необхідне розширення Єврозони та міжпарламентської і міждержавної співпраці. Головною парадигмою існування ЄС повинно стати прагнення до єдності як економічної, так і політичної, культурної та соціальної. Розширення наднаціональних органів, що частково перекладуть на себе суверенітет національних держав створить усі умови для поглибленої кооперації та єдності між учасниками Союзу.

Отже, проаналізувавши вищезазначене, можна зробити висновок, що Європейський Союз наразі існує у стані глибокої кризи за всю свою історію. Виходом із цієї кризи може бути проведення внутрішніх ефективних реформ ЄС, переосмислення парадигми функціонування ЄС як об'єднуючої сили Європейського континенту та створення концепції на подальшу тісну співпрацю й можливого створення федеративної держави.

*І. О. Гончарук, студ., КНУТШ, Київ
igor-goncharuk96@ukr.net*

АГРЕСІЯ ПРОТИ КРИМУ, ЙОГО ОКУПАЦІЯ ТА АНЕКСІЯ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ: ЯК ВИКЛИК МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ ТА МИРУ

Березневі дії влади Російської Федерації з окупації частини території (Автономної Республіки Крим) сусідньої суверенної держави та втручання у її внутрішні справи, стали причиною масштабного невдоволення і об'єктом гострої критики світової громадськості протягом останнього року, яка називала військову агресію Російської Федерації міжнародним злочином проти світу і безпеки людства, а анексію Криму – порушенням чинного законодавства суверенної України, фундаментальних норм міжнародного права і низки міжнародних договорів, зокрема. Гельсінкського Заключного акта 1975 р., про непорушність кордонів у Європі; Будапештського меморандуму 1994 р. про гарантії безпеки України; Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Росією 1997 р.; Договору між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від 28 січня 2003 р. (ратифіковано 20 квітня 2004 р.).

У відповідь, 20 березня 2014 р. Верховною Радою України було прийнято Декларацію "Про боротьбу за звільнення України", у якій

зазначалось, що "уперше після завершення Другої світової війни загально визнані кордони Європи цинічно "перемальовує" країна, яка за багатосторонніми і двосторонніми договорами гарантувала територіальну цілісність України, недоторканність і непорушність її кордонів". Український законодавчий орган звернувся до всіх членів міжнародного співтовариства з наполегливим проханням утриматись від міжнародного визнання так званої "Республіки Крим" та анексії Криму і міста Севастополя до складу Росії у якості нових суб'єктів Федерації. Від імені народу України Верховна Рада України заявила, що "Крим був, є та буде в складі України. Український народ ніколи і за жодних умов не припинить боротьбу за звільнення Криму, якою б важкою і тривалою вона не була". [Декларація про боротьбу за звільнення України (20 березня 2014 р.) // Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(03\)20.declaration.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(03)20.declaration.php).]

27 березня 2014 р. на сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй Резолюцією № 68/262 було підтверджено "територіальну цілісність України у міжнародно визнаних кордонах", що Крим – це частина України. Резолюцію підтримали 100 країн світу, 58 – утримались та 11 проголосували проти. Згодом, було призупинено членство Російської Федерації у міжнародному клубі високорозвинених економік світу "Велика вісімка" (G8) та впроваджено перший етап трирівневого плану персональних і економічних санкцій проти банківської системи РФ та громадян Росії і України безпосередньо причетних до окупації півострова, здебільшого у вигляді заморожування активів і заборони на в'їзд. [Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://daccess-ods.un.org/TMP/1316549.77798462.html>]

Міністр закордонних справ Борис Джонсон у статті для європейської преси нагадує про четверту річницю початку російської агресії проти України та порушення Москвою "такої великої кількості міжнародних угод, що їх нелегко усіх перерахувати". Борис Джонсон пише, що міжнародна спільнота повинна протидіяти Росії, зберігаючи санкції, допоки Москва контролює територію Криму і не виконує "Мінські угоди" щодо сходу України. Британський урядовець підкреслює у статті головний факт: "Росія захопила в Україні 10 000 кв. миль і порушила перший принцип міжнародного права – що країни не можуть силою забирати території або змінювати кордони". [Британський міністр закликає не забувати про загарбання Криму Росією / Богдан Цюпин, європейський кореспондент Української служби "Голос Америки" від 23.02.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/jonson-krym-stattia/4267302.html>]

На сьогодні проблема деокупації Криму залишається головним пріоритетом для зовнішньої політики України. Головними інструментами боротьби України залишаються санкції, міжнародний тиск та суди. Міжнародні організації та міжнародна спільнота повинні бути консолідовані у своїх планах та діях щодо допомоги Україні. Як зазначає

міністр закордонних справ Великобританії Борис Джонсон: "Чотирма роками після тієї події ми повинні нагадати собі про надзвичайність того, що сталося і подвоїти налаштованість на захист наших цінностей та дотримання міжнародних законів". [Особистий сайт Бориса Джонсона [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.boris-jonson.com]

А. О. Косенко, студ., ТНУ імені В. І. Вернадського, Київ
angelinakosenko5@gmail.com

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО СТАНОВЛЕННЯ

Розгляд "громадянського суспільства" розпочався від античних часів де відбувалось ототожнення держави і громадянського суспільства. З середніх віків поняття "громадянське суспільство" вирізняється крайньою неоднозначністю тлумачень. Різноманітність поглядів на громадянське суспільство було результатом не тільки складністю гносеологічного характеру, а й своєрідним відбиттям різного історичного досвіду, з різних культурних традицій, у яких відбувалось становлення громадянського суспільства, а також незавершеності і продовження процесів його формування. Немає однаковості в тлумаченні громадянського суспільства і серед Сучасні західні дослідники тлумачать громадянське суспільство: а) як таке в якому протиставляють громадянське суспільство, як сферу неофіційної активності громадян політичному суспільству; б) зараховують до громадянського суспільства поза державні сфери особистого, сімейного і ділового життя; в) як відкрите суспільство ототожнюючи його із демократичним товариством.

Досвід розвитку цивілізованих країн засвідчує, що формування громадянського суспільства тривалий і дуже складний процес. Громадянське суспільство може існувати лише в державі з ефективною та конкурентоспроможною, соціально-однорідною економікою. Становлення громадянського суспільства має за мету поставити державу під контроль суспільства, звести до мінімуму можливу шкоду від неї, обмежити свавілля державної влади. Характеризуючи процеси становлення суспільства, "в якому не людина існує заради держави, а держава – заради людини". "Поступово це призведе до обмеження державного втручання в економічне і соціально-культурне життя країни. Держава займе відведене їй історією місце – бути функцією суспільства під надійним його контролем. Головне політичне завдання полягає у досягненні міцного контролю громадянського суспільства над державою, а в далекій перспективі – прогресуючому розширенні і зміцненні цього суспільства" [*Щедрова Г. Громадянське суспільство, правова держава і політична свідомість громадян. К., 1994.*]. Концепція громадянського суспільства, передбачає, що епіцентром є людина, її права, свободи і її інтереси, інститути громадян-

ського суспільства і держави утворюються для створення умов нормальної життєдіяльності людини, захисту її прав. При цьому державні інститути мають нести подвійний тягар, забезпечуючи через закони, рівні для всіх людей умови і можливості, нормальне функціонування громадянського суспільства. Отже, на конституційному рівні має бути закладена якісно нова модель правової організації життя людини і суспільства, відповідно до якої весь державний і суспільний механізм спрямовується на здійснення і захист прав і свобод людини. Всі політичні, економічні, соціальні і культурні права людини мають знайти своє відбиття у відповідних інститутах громадянського суспільства, таких, як власність, свобода підприємництва, екологічна безпека, сім'я, освіта, наука і культура, громадські об'єднання, свобода інформації та інших. Ці інститути повинні стати надійним матеріальним фундаментом прав і свобод людини, а громадянське суспільство має стати не тільки економічним, соціальним, соціокультурним, а й політичним утворенням [Тимошенко Т.С. *Громадянське суспільство та особливості його становлення в Україні. К., 2006*].

Враховуючи особливості трансформаційних процесів в Україні, має бути проведена в життя така концепція співвідношення особи, суспільства і держави, яка дозволила б не тільки змінити сьогодишню ментальність людини, але й сприяти формуванню вільної особи з високою політичною, економічною і правовою культурою, яка усвідомлює свою цінність і гідність.

К. Е. Мешковський, асп., КНУТШ, Київ
k.meshkovsky@gmail.com

РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Підвищення ефективності органів державного управління в демократичній країні не може відбуватися поза участю громадянського суспільства. В транзитивних державах, однією з яких є Україна, значно зростає роль громадянського суспільства у забезпеченні цілісності, ефективності та відповідальності державної служби. На представників громадянських організацій покладається виконання важливої функції недержавного контролю і моніторингу щодо забезпечення стандартів прозорості та доброчесності.

Важливим критерієм діяльності осіб, уповноважених виконувати функції держави, є здатність *реалізувати у власній діяльності суспільні запити*, а не просто виконувати певну роль у відповідності до власної позиції в соціальній ієрархії. З цього випливає розуміння доброчесності як діяльносної якості, що перебуває у тісному взаємозв'язку з тими функціями, які повинна виконувати особа. Також значимим є те, що діяльність, для того, щоб бути цілісною, відповідати принципу доброчесності, по-

винна бути включеною у більш широкий контекст. Саме цей момент вказує на необхідність функціонального інтересу співвідносити результати власної діяльності з суспільним інтересом. У даному контексті слід зауважити, що ця необхідність знайшла своє втілення на нормативно-правовому рівні. Зокрема, відповідно до п. 6 ст. 50 Правил етичної поведінки державних службовців, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 11.02.2016 № 65, добросесність передбачає, серед іншого, спрямованість дій на захист публічних інтересів, забезпечення пріоритету загального блага громадян над особистими, приватними або корпоративними інтересами [Про затвердження Правил етичної поведінки державних службовців від 11. 02. 2016 р. № 65 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/65-2016-%D0%BF>]. Зрозуміло, що в такому ракурсі навіть формально адекватна діяльність, що розгортається поза усвідомленням і здійсненням суспільного інтересу, не буде цілісною та добросесною. Як вважає професор Соловійов В.М., "Добросесність, на нашу думку, слід розглядати як сукупність моральних якостей людини (порядності, чесності, вірності, доброти), якими повинен бути наділений чиновник для ефективного виконання покладених на нього функцій, дотримання встановлених законодавством правил професійної етики державного службовця, недопущення проявів бюрократизму і корупції" [Соловійов В. Добросесність як складова запобігання корупції в Україні / В.Соловійов // Вісник державної служби України – № 4 – 2012 – С.39]. Відтак стверджується, що поза добросесністю не може відбуватися здійснення ефективного виконання покладених на будь-якого державного службовця функцій.

Необхідність розвитку громадянського суспільства в контексті забезпечення добросесності державного управління обумовлена наступними чинниками: по-перше, в умовах транзитивного суспільства значно ускладнюються структура взаємодії державних органів влади та суспільства. З метою її стабілізації та впорядкування в межах стандартів демократії необхідним є налагодження соціального діалогу за допомогою залучення у процес прийняття рішень органами державної та місцевої влади представників громадянського суспільства. По-друге, сучасний процес державотворення розгортається на фоні ускладнення та невизначеності соціально-економічних та політичних процесів, що обумовлює зростання вимог до організації управління суспільством. Без формування інституційних механізмів стримування, протидії та контролю у державній владі вона перетворюється на виконавця приватних інтересів, а значить починає порушувати декларовані принципи добросесності. Якщо в суспільстві не формуються інституційні засади впливу на державне управління громадянського суспільства, а саме громадянське суспільство не реалізує завдання державного будівництва, то політична система суспільства деформується в бік її тоталітаризації, згортаються історичні перспективи європейської інтеграції України, а державне управління втрачає публічність як основну складову демократичної моделі управління. [Взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства: навч. посіб. / за наук.

ред. д-ра соц. наук, проф. Ю. П. Сурміна, д-ра іст. наук, проф. А. М. Михненко ; авт. кол. : Ю. П. Сурмін, А. М. Михненко, Т. П. Крушельницька та ін. – К. : НАДУ, 2011. – С.3.]

Втім, не варто розглядати громадянське суспільство як інструмент виключно протидії державі. Метою діяльності громадянського суспільства є не тільки контроль і моніторинг рішень органів державного управління. Не менш важливими є його зусилля в напрямку налагодження взаємозв'язку між державою і громадянами задля вироблення ефективних стратегій управління суспільними процесами з метою забезпечення реалізації спільних інтересів. Про розуміння важливості розвитку громадянського суспільства для забезпечення ефективності державного управління в нашій країні свідчить розроблення Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки, що обумовлено змінами основних тенденцій розвитку громадянського суспільства, зростанням його ролі в різноманітних сферах – від просування реформ на державному і місцевому рівнях, європейської інтеграції та розвитку електронного урядування до надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, проведення антитерористичної операції, надання допомоги внутрішньо переміщеним особам [Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України № 68/2016 від 26.02.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/68/2016/paran20#n20>.]

Отже, забезпечення доброчесності державного управління можливе в контексті дієвого прагнення дотримання європейських стандартів усіма учасниками суспільного життя: державою, бізнесом та громадянським суспільством. Поза стандартами цілісності та доброчесності значно ускладнюється можливість громадян брати участь у вирішенні суспільнозначущих проблем, а значить і порушується розвиток відносин держави та громадськості.

T. Michel, Germany

**RUSSIA: WATCH OUT FOR THE COMMUNISTS.
HOW THE COMING GENERATIONAL CHANGE
IN THE COMMUNIST PARTY COULD BRING ABOUT THE RETURN
OF COMPETITIVE POLITICS TO RUSSIA**

In the first half of 2017, media reports on Russian politics in the West and elsewhere focused heavily on mass rallies all over the country on March 26 and June 12 that were called by the anti-corruption activist and barred presidential candidate Alexey Navalny. The main theme of this mobilisation was alleged corruption of Russia's Prime Minister Dimitry Medvedev.

Much less coverage was awarded to efforts by some in the Russian Communist Party (KPRF), the nominal main opposition force in Parliament, to have Medvedev investigated. Such things are usually interpreted as attempts to channel popular discontent into avenues controlled by the Kremlin-loyal "systemic opposition." And yet, given the current politisation in Russia and the prospective departure of the ageing Communist leader, the KPRF could soon become a transformational force in Russian politics.

In the 1990s, the KPRF was the main challenger to President Yeltsin and thoroughly dominated the Duma, Russia's legislature. The party's leader Gennady Zyuganov, who still heads the KPRF today, even came within reach of the Presidency in 1996. With the arrival of Vladimir Putin in 2000, however, the Communists began to lose their clout and began to be marginalised by the rising "Party of Power" of the new President, United Russia. Over time, Zyuganov and the KPRF began to play the role of nominally opposing the government in the Duma while not seriously challenging the status quo on the national level. Much to the liking of the Kremlin, Zyuganov himself ran for President repeatedly and provided a predictable and easy opponent to be comfortably beaten by Putin and Medvedev.

In some regions, however, where the KPRF had inherited the extensive party infrastructure of the Soviet Communists and where the economic situation remains dire, the party became a strong and independent political force. The mayor of the third largest city, Novosibirsk, and the governor of the Irkutsk Region are both Communists. In national politics, though, KPRF has established itself to represent a core electorate of about 15% of voters and made no serious effort to expand their electorate even though their core message centred around a strong welfare state and, paradoxically, conservative values could potentially resonate with many more Russians.

There are signs that the status quo might now be about to change. A strong factor is the difficult economic situation and the extreme wealth gap that stems from low oil prices and sanctions as well as from reform inertia (the Russian economy had already begun to stagnate before the oil plunge and the Ukraine Crisis). As living standards fell and the Rouble devaluated, more and more people got disillusioned and especially the issue of higher-level corruption fuelled popular anger when patriotic mobilisation around the incorporation of Crimea began wearing off. Furthermore, regional administrations with strong Communist representation starkly feel the pressure on the federal budget with less and less subsidies being returned to regions that usually have to transfer up to 60 percent of their locally generated income.

With a poor showing in the 2016 parliamentary elections that saw the KPRF lose 50 Duma seats, the 2018 Presidential elections looming and pressure for reform and generational change unanswered during the two-decade inner-party dominance of the ageing Zyuganov, conditions appear ripe for change. A petition that found more than 10,000 supporters accused the party leader of "collaboration with a rightist regime," called for his resignation and replacement with Valery Rashkin, the outspoken head of the powerful Moscow KPRF whose populist appeal would be less comfortable for the

Kremlin. Speculation is moreover rife about a voluntary departure of Zyuganov in favour of the 39-year-old Yuri Afonin who would represent a fresh face, is not associated with factional conflict and has inner-party support. Finally, the Communist governor of Irkutsk, Sergey Levchenko would be a credible candidate for his campaigning skills and governing experience.

The departure of the political dinosaur Zyuganov, who is seen by few Russians as a credible alternative to the ruling elite, would represent a shake-up of the Russian political landscape. A new and younger Communist leader could translate grassroots disillusionment with stagnation into populist policies at the national level. For this reason, the Kremlin is reportedly keeping a close eye on the succession question and is looking for a "systemic" candidate who can also arouse some interest in the 2018 presidential election to raise turnout. The question is to which degree a new Communist leader would be willing to play Zyuganov's hitherto assigned role, especially as he would have to sharpen his profile and solidify his standing within the party, including its disillusioned regional branches. Many have predicted the slow demise of the KPRF after the fall of the Soviet Union as well as in the 2000s. Now, a fresh face could well signal the return of more competitive politics to Russia.

T. Michel, Germany

WHY EUROPE SHOULD CARE ABOUT KAZAKHSTAN'S COMING POWER TRANSITION IN CENTRAL ASIA, A CRISIS OR OPPORTUNITY IN THE MAKING

Central Asia is not exactly a region of primary interest to many decision makers in Brussels and wider Europe. There is, however, a profound political and economic risk in ignoring the momentous change that the region's key country, Kazakhstan, is about to undergo.

Nursultan Nazarbayev, Kazakhstan's first and only President since independence in 1991, is old. So old actually, that the country was briefly rife with speculation over the autocrat's departure already a decade ago. Now, at 77 years, it is clearer than ever that his exit from Kazakh politics will come sooner rather than later. And in today's environment, it is more important than ever that Europe be ready for what will come the day after.

Presidential succession in Central Asia is a complicated and sometimes dangerous business, revolving around naked power, business interests and clan alliances. Kazakhstan is no different. But what are the possible scenarios that we are heading for? And how should the EU respond to the significant risks and opportunities that are about to arise?

Succession in Central Asia

So far, only one Central Asian country has managed to organise an orderly transition of power through competitive elections. The tiny mountainous nation of Kyrgyzstan has always been a bit of an exception and while its history is fascinating and recommended reading for anyone interested in autocracy,

democracy and the way to get from one to the other, the Kyrgyz succession model is not of relevance to Kazakhstan – a much bigger, semi-autocratic state with a different background. Sure enough, there will be national elections after Nazarbayev's eventual departure – though most likely not with the purpose to pick a successor, but rather to legitimise the person to emerge from backroom deals within the elite.

It is crucial to understand that succession in Kazakhstan will come with great risks attached. Any system that relies on personalised patron-client relationships and de-institutionalised governance is entering extremely hazardous territory when the captain is leaving the ship. And this is exactly what Kazakhstan is heading for. What makes things worse is a growing disquiet and frustration within the population over corruption, economic grievances (the plunge in oil and gas prices hit Kazakhstan's insufficiently diversified economy hard) and anxiety over identity and sovereignty: an unsubstantiated scare that Kazakh land might be sold off to Chinese investors sent tens of thousands to the streets in unprecedented street protests in April 2016. Needless to say, such an environment is dangerous in the event of a botched transition.

The central source of instability, though, is the structure of Kazakhstan's elite. What sets them apart from the political and economic big shots of other countries in the region is that they are much more diverse and, at times, combative. In Kazakhstan, you will find oil and gas tycoons, pro-Western bankers, regional and clan leaders and a young generation of bureaucrats that went to Western universities as part of the Bolshaq ("Future") Program and are eager to finally enter into the top political jobs. Under Nazarbayev, the elite has mostly vowed to stay politically neutral and has usually accepted the President's arbitration of their conflicting interests. Unless when they didn't. The 2000s are full of rebellions of powerful elite groups against Nazarbayev himself: wealthy business leaders, regional governors and even the President's family. That all those small uprisings ended to the detriment of the rebels is beside the point. Rather, this legacy means that if Nazarbayev's succession is not handled in a way that will satisfy all important groups, it is reasonable to expect significant challenges to the new President from well-funded and entrenched alliances – with plenty of potential for destabilisation.

The Russia Factor

Northern Kazakhstan is home to millions of ethnic Russians who form the demographic majority there. From the beginning of his Presidency in 1991, Nazarbayev has pursued an inclusive policy of inter-ethnic tolerance, made Russian an official state language and allowed for the development of local identities under the common Kazakh roof. Given that demographics favour ethnic Kazakhs, who now make up for 65% of the population (1989: 39%), ethnic Russians are probably correct in expecting the next President to be distinctly more "Kazakh" in his policies and rhetoric. A struggling new leader might even go further and rely on toxic nationalism to bolster his position. This is partly why Northern Kazakhstan has witnessed a significant emigration of ethnic Russians over the last couple of years. With Nazarbayev's departure, there will thus be further risk of conflict in Kazakhstan's north.

Apart from that, Moscow's reaction to a more nationalist Kazakh government gives cause for concern. When it comes to Russia's neighbourhood, the Kremlin tends to interpret events that run counter to its interests as (at least partly) orchestrated by the West in an effort to encircle and threaten Russia. Feeling boxed into a corner, Russia's reaction can take any shape, from economic pressure to the Crimean playbook.

A Managed Transition?

Not all scenarios for life after Nazarbayev are ridden with risk and conflict, though. The orderly transition of power after the death of Uzbek autocrat Islam Karimov in September 2016 to his prime minister Shavkat Mirziyoyev has been upheld by many as a potential route for Kazakhstan to follow. The key to the successful transition in Uzbekistan was the alliance of Mirziyoyev with Rustam Inoyatov, the powerful head of the security services.

Only days after Nazarbayev personally visited Karimov's grave last year, he ordered a reshuffle that had resounding similarities to the Uzbek model: Baqytzhan Saghyntaev, a loyal ally of Nazarbayev with a broadly acceptable ethnic background became prime minister and Karim Massimov, another trusted ally, was reshuffled to head Kazakhstan's security services. Moreover, a set of constitutional reforms in early 2017 nominally diversified power away from the President and strengthened both cabinet and Parliament.

Since then, however, nothing has indicated that Nazarbayev might be willing to go any further. In fact, a number of other potential candidates for the succession – among them Nazarbayev's daughter Darigha – were elevated to powerful posts. The President's intentions are unclear and nobody knows if there is a succession plan in place or not.

Risks and Opportunities for Europe

There can be no doubt that destabilisation in Kazakhstan runs counter to the EU's interest. Not only is the region vital in the Brussels' drive to diversify its energy supply, but it is equally important that Russia-EU relations and the very norms of international law are not further strained through a potential intervention in northern Kazakhstan. Towards that end, the EU must prepare incentives for a new Kazakh President to pursue a sensible policy. Brussels should offer technical assistance for Kazakhstan's extractive resource industry or for diversifying the economy. Obviously, Europe's influence in post-Nazarbayev Kazakhstan will be limited, but the new Kazakh leader will be looking for quick wins in the economy to boost his legitimacy and might well respond positively to such incentives.

Secondly, EU diplomacy must constantly engage the Kremlin and build trust through small cooperative steps on a number of issues so as to progressively challenge the Russian government's underlying assumptions about Western policy.

If an orderly transition succeeds, Europe should be mindful about a set of opportunities. Chances are that the new Kazakh leader will rely on more consensus-based decision-making, with greater breathing space for civil society. The EU should support and modestly reward such openings to create momentum.

Brussels should also prepare for the possibility that Kazakhstan would want to negotiate closer economic ties and deepen the Enhanced Partnership and Cooperation Agreement of 2015. This is due to rising frustration towards the Eurasian Economic Union (EEU) within Kazakhstan's elite and society. Controversial issues with the EEU revolve around its new customs code, falling commerce between EEU members, trade conflicts with Moscow over Western sanctions and unpopular counter-measures as well as a general discomfort with Russia's attempt to pursue some political integration through the EEU. Not to forget that the Eurasian Union was very much Nazarbayev's personal ambition; it is unclear whether his successor will bring the same passion for the EEU to the table or if he will not prefer to position Kazakhstan differently in Central Asia's key power triangle between Russia, China and Europe.

Nursultan Nazarbayev will not be the President of Kazakhstan for much longer. When the country will inevitably open this new chapter in its history, Europe must be conscious about the risks that come with a difficult transition as well as prepared to explore the opportunities that the future of EU-Kazakhstan relations can hold.

К. С. Мусієнко, студ., КНУТШ, Київ
kate.musienkoo@gmail.com

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ "ГІБРИДНА ВІЙНА"

З початком конфлікту на території Східної України, у вітчизняному інформаційному просторі все частіше використовується словосполучення "гібридна війна". У такий спосіб позначаються дії Російської Федерації, які призвели до анексії Криму та окупації частини території Донецької й Луганської областей. Тобто, в найбільш спрощеному розумінні мається на увазі неоголошена агресія однієї сторони проти іншої. Але варто розуміти, що даний феномен є значно ширшим за свою сутність.

Перш за все, на це вказує розмаїття різних термінів та понять, які його позначають. Окрім вже традиційного "гібридна війна", у західній та вітчизняній політичній науці можна зустріти наступні: "мережецентрична війна", "асиметричний конфлікт/війна", "комбінована війна", "війна-хамелеон", "приватизована війна", "мультиваріантна війна" і ряд інших. Така кількість термінів вказує на відсутність єдиного загально визнаного підходу до розуміння вище окресленого феномену, а також прагнення науковців охопити всі його аспекти та прояви.

Відповідно, якщо взяти за основу поняття "гібридна війна", можна умовно виокремити наступні основні підходи до його визначення: військовий, юридичний та політологічний.

Представники першого, характеризуючи феномен гібридної війни, за основу беруть його збройний характер. Наприклад, американський підполковник Б. Немет акцентує увагу на тому, що такий конфлікт є сучасним

видом партизанської війни, який поєднує в собі новітні технології та методи мобілізації. Латвійський аналітик А. Кудорс вважає, що гібридна війна є поєднанням декількох типів ведення бойових дій: використання регулярної армії та створення парамілітарних структур. Нідерландський генерал Ф. ван Каппен фактично конкретизує попереднє визначення, говорячи, що держава-агресор "укладає оборудку" не лише з бойовиками, а й місцевим населенням та сепаратистськими організаціями. Американський дослідник Ф.Хоффман до гібридної війни також відносить здійснення терористичних актів та кримінальний безлад.

Відповідно, основою даного підходу є розуміння гібридної війни, перш за все, як збройного та насильницького конфлікту із застосуванням не лише регулярної армії, а й різного роду бойовиків, найманців, терористів, партизан та повстанців. Таке бачення можна охарактеризувати як вузьке тлумачення цього феномену, оскільки його прихильники концентрують свою увагу виключно на засобах та способах ведення військових дій.

Представники юридичного підходу виходять з позиції оцінки ступеню конвенційності застосування того чи іншого ресурсу у протистоянні. Наприклад, українські дослідники В. Власюк та Я. Карман вважають, що гібридна війна є сучасним видом конфлікту, під час якого використовуються різноманітні засоби нападу та оборони держави, які виходять за рамки конвенційно-визначених варіантів та видів ведення війни. На думку російського науковця С. Ланцова, гібридна війна – це явище, яке виходить за межі норм міжнародного права, оскільки демонструє абсолютно іншу практику збройних конфліктів.

Слід зауважити, що представників юридичного підходу значно менше, ніж військового, оскільки багато дослідників, аналізуючи гібридну війну, виходять з того, що під час її ведення апріорі використовуються неконвенційні засоби. Але лише незначна кількість з них звертає увагу на те, що до них можуть належати не лише заборонені Женевською конвенцією види зброї або незаконні іррегулярні формування, а й різні засоби економічного, політичного та інформаційного впливу – корупція, фінансування партій та організацій, лобізм, обмеження торгівлі і транзиту, хакерські атаки і т. і. З такої позиції виходять представники політологічного підходу.

Наприклад, український аналітик Є. Магда вважає гібридну війну сукупністю заздалегідь підготовлених і оперативно реалізованих дій військового, дипломатичного, економічного та інформаційного характеру, спрямованих на досягнення стратегічних цілей. Російські дослідники В. Белозеров та А. Соловійов розрізняють вузьке та широке трактування гібридної війни. Якщо перше зводиться суто до комбінування різних військових ресурсів (про що вже зазначалося раніше), то під другим науковці розуміють ведення конфлікту в усіх сферах суспільного життя. На їхню думку саме в цьому полягає асиметричність гібридної війни. Вітчизняна дослідниця Г. Яворська зазначає про дискурсивний модус існування такого конфлікту. На її думку, навіть різниця в інтерпретаціях сторонами певної проблеми також виступає зброєю під час ведення гібридної війни. Російська вчена Н. Комлева взагалі говорить про археологічні війни, які

полягають у свідомому знищенні пам'яток історії та культури з метою впливу на етнічну ідентифікацію населення супротивника.

Отже, в межах політологічного підходу дослідники виходять за межі розуміння гібридної війни як суто збройного конфлікту, а також акцентують увагу на цілях, які ставляться агресором під час її ведення.

Таким чином, розглянувши основні підходи до визначення поняття "гібридна війна", слід звернути увагу, що ключовим аспектом є її комбінований та асиметричний характер. Даний тип конфлікту ведеться з використанням різних військових засобів та переноситься на всі сфери суспільного життя. У той же час варто розуміти, що гібридна війна не тільки і не стільки полягає у збройному протистоянні, а й включає в себе різні засоби економічного, політичного та інформаційного впливу, які необов'язково супроводжуються насиллям.

К. С. Мусієнко, студ., КНУТШ, Київ
kate.musienkoo@gmail.com

SUBVERSIVE RUSSIAN ACTIVITIES IN THE BALKANS AS A PART OF HYBRID WARFARE AGAINST THE WEST

The annexation of the Crimea and occupation of big part of the territory of Donetsk and Lugansk regions are one of the components of the Russian hybrid war against the West. Another, not less important, is the blasting activity of Moscow in a number of states of the Balkan Peninsula. As in the case of Ukraine, in this way, Russia tries to prevent the establishment of EU and the USA influence in the region. First of all, it concerns Bosnia and Herzegovina, Macedonia and Montenegro.

Accordingly, the Russian hybrid war on the territory of the Balkans is carried out in the following basic forms:

- funding of certain political parties and organizations (Bosnia and Herzegovina, Montenegro);
- conducting anti-European propaganda (Macedonia);
- Organization of protests (Bosnia and Herzegovina, Macedonia, Montenegro);
- an attempt to carry out a coup d'état (Montenegro).

It should also be noted that Russia is trying to actively influence the policies of Bulgaria and Serbia. Serbia is actually involved in almost all subversive activities in Bosnia and Herzegovina, Macedonia and Montenegro.

If separate manifestations of Moscow's interference in the policies of some Balkan states began in the mid-2000's, then the launch of a full-blown subversive activity coincides with the resolution of aggression on the territory of Eastern Ukraine in time. First of all, it concerns the visit of the President of the Republika Srpska (the subject of the federation in Bosnia and Herzegovina) to M. Dodic in May 2014. As stated on the website of the Serbian Republican representative office in the Russian Federation, the issue was granting loans amounting to 70 and 300 million euro. It was planned to use

these funds to eliminate the consequences of the flood, as well as to support the work of the authorities of the Republika Srpska. In this case, in fact, it is said that its state structures are funded by Russia. Also, local opposition media stressed that the election campaign of M. Dodik had a fair amount of scope, and therefore were hints of possible assistance from Moscow. This was based on the fact that the current president of the Republika Srpska repeatedly blocked the accession of Bosnia and Herzegovina to NATO and the EU. Therefore, its support to Russia is quite logical.

The most indicative in this regard is the holding of a referendum in September 2016 regarding the celebration of the Republic Day. This was the answer to the federal leadership's application for membership in the EU and was intended to demonstrate the lack of political stability in Bosnia and Herzegovina. But in the same month, the Federation's application for EU membership was adopted. Significant in this context is that on the eve of the referendum, Dodik made a visit to Russia, which was perceived by his opponents as advising on the collapse of Bosnia. It is also worth noting that the expression of will was carried out in spite of the decision of the Constitutional Court. Accordingly, Bosnian Serbs, supported by Moscow, have shown a clear disregard for Bosnia and Herzegovina.

The "Serbian question" is also used by Russia to destabilize Montenegro. The population of this state has long identified itself as a mountain Serbs. And even today, when the national isolation of the Montenegrins is postulated, 28.6% of the country's residents consider themselves Serbs. It is on the political parties that represent them and based on the Russian Federation. In May 2016, "United Russia" party signed an agreement with the opposition Montenegrin Democratic People's Party and the Socialist People's Party, the Lovchin Declaration. The main provisions of the document are the struggle of the parties to create a belt of neutral states in the Balkans, which should include Bosnia and Herzegovina, Macedonia, Serbia, and Montenegro. Accordingly, this automatically excludes their entry into NATO.

The next step was an attempt at a coup in Montenegro. Such radical action was aimed at minimizing the country's accession to NATO, which already had observer status in it. It should be noted that two days before the parliamentary elections (during which an attempt was made), the special prosecutor of Montenegro, M. Katynich publicly stated that the election campaign of some political parties is financed from abroad. Indeed, during the operation of the Montenegrin law enforcement agencies, besides Serbian citizens, A. Mandich and M. Knezevich were arrested – the heads of the New Serb Democrats and the Democratic People's Party, respectively. Later it turned out that the organization of the coup was directly led by Russian citizens E. Shishmakov and V. Popov. The first was previously expelled from the territory of Poland as a military intelligence officer of the Russian Federation.

Speaking about the Moscow subversion in Macedonia, according to the data of the Project on Investigation of Corruption and Organized Crime, as of 2017, the country has been under the influence of powerful Russian propaganda for 9 years. W, the authors note that diplomatic institutions in Bitol

and Ohrid are intelligence bases functioning by Russian intelligence services from the capitals of Bulgaria and Serbia. The culmination of such influence should be considered protest actions against the appointment of the leader of the Social-Democratic Party Z. Zayev as prime minister. The latter is known for its pro-European orientation and stands for the normalization of relations with Bulgaria and Greece.

Thus, briefly examining some examples of intra-political conflicts in Bosnia and Herzegovina, Macedonia, and Montenegro, one can conclude that their organization and inspiration are the means of conducting a hybrid war against the EU and the USA in the Balkans. It is worth noting that such activity of Moscow is conditioned by the traditionally strong attachment of significant social strata of the abovementioned states. In an interview, Serbian PM A. Bronbich stated that in Serbia there are many people who perceive Russia as their elder brother. It is believed that such an attitude is based on the historical role of Russia as a patron of the Orthodox in the Balkans. Therefore, despite the pro-European course of Bosnia and Herzegovina, Macedonia and Montenegro, Russia will continue its subversion in the Balkans, as it actually has a social request.

О. В. Назола, студ., КНУТШ, Київ
alexandranazola@gmail.com

ЦИФРОВА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ЗАСІБ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ КРАЇНИ

Технологічні інновації в 21 столітті безпосередньо стосуються політичного життя країни. Політики і дипломати використовують сучасні засоби зв'язку для виконання своїх службових обов'язків. Однак, незважаючи на "незалежність кіберпростору", про яку книзі "The End of Big" говорить Нікко Милі [Mele N. The End of Big. How the Digital Revolution Makes David the New Goliath – St. Martin's Press, 2014. – 352 p.], дипломатичні протоколи і правові зв'язки мають відношення й до електронного висвітлення думок співробітників державних представництв, органів і уряду.

Із розвитком інноваційних технологій в двадцять першому столітті, освітлення і реалізація політичних ідей проходять на інтерактивному рівні. У цьому контексті дії міжнародних представників вийшли за рамки офіційних заяв в мас-медіа й почали формувати сприятливий образ держави через електронні ресурси. Для реалізації своєї мети дипломати використовують публічну дипломатію та її вид – цифрову дипломатію.

У 2012 році на офіційному сайті Білого дому з'явився документ із назвою "Міжнародна стратегія для кіберпростору": його основною думкою була організація урядом США семи незалежних сфер діяльності, котрі вимагають взаємодії між американським урядом, інтернаціональними партнерами та приватним сектором. До цих семи сфер відносяться підтримка міжнародних стандартів й інновацій та відкритих ринків у економіці;

захист комп'ютерних мереж; примусовий вплив права; підготовка до охоронних проблем двадцять першого століття у військовій сфері та оборонному комплексі; підтримка ефективних урядових структур в Інтернеті; міжнародний розвиток: будівництво захисту й процвітання; електронна свобода та захист приватності. Цифрова дипломатія широко впроваджена в усі сім сфер.

Дипломатія є одним з головних інструментів впровадження і підтримки толерантності [Satow E. *Satow's Diplomatic Practice*. – Oxford University Press, 2009 – 816 p.]. Симбіоз цих понять має на увазі неможливість, наприклад, ведення успішних переговорів за відсутності толерантності.

Цифрова дипломатія має свої прояви у вигляді різних Інтернет-джерел і використовує для їх функціонування, відповідно, різні засоби [Hanson F. *A Digital DFAT: Joining the 21st Century*. – The Lowy Institute for International Policy, 2010. – 16 p.]. До них можна віднести електронні гаджети (смартфони, ноутбуки, планшети), дистанційний доступ до баз даних, використання різних мов (не тільки європейських, але і таких як перський або урду). У свою чергу політичні блоги можуть контролюватися прес-службою політика. Те ж саме відбувається з дипломатичними блогами. Обов'язком прес-служб також є контроль над дипломатичністю та толерантністю звернень, які публікуються від імені державного представника.

Дигітальна дипломатія сучасних урядів виступає в ролі практичного застосування теоретичних знань, які спрямовані на ліквідацію політичних непорозумінь і встановлення взаєморозуміння між урядами та громадськістю.

Головними функціями міжнародного права, яке регулює сферу електронних відносин та цифрової дипломатії, є координуюча (інтеграційна), регуляторна та охоронна функції права [Пазюк А.В. Теоретичні та практичні аспекти міжнародно-правового забезпечення свободи Інтернету // КНУ ім. Т.Г. Шевченка – 2013. – 14 с.]. Екс-міністр закордонних справ Австрії, наразі Федеральний канцлер Австрії, Себастьян Курц став першим учасником Твіттер-скандалу, який використовував міжнародне право для деескалації конфлікту – тоді спрацювала охоронна функція міжнародного права.

Отже, цифрова дипломатія зараз розглядається з позицій збільшення внутрішньої і зовнішньої державних комунікацій, а її поява сприяла новому етапу розвитку дипломатії в цілому. Як і традиційна дипломатія, цифрова є важливим інструментом впровадження толерантності в сучасні міжнародні відносини.

Відповідно до розвитку інноваційних технологій, цифрова дипломатія не стоїть на місці і, не дивлячись на різне ставлення держав до неї, широко використовується. Соціальна мережа або блог є доступними кожному користувачеві Всесвітньої павутини, відповідно всі електронні висловлювання дипломатів і політиків можуть бути прочитаними і проаналізованими будь-якою людиною.

Якщо цифрова дипломатія створює позитивний імідж країни і поширює державні інтереси по всьому світу, то Інтернет є важливим засобом реалізації комунікативної стратегії, а, як наслідок, електронні засоби ко-

мунікації мають значний вплив на міжнародну політику. Відповідно, активність політичних представників формує сприятливе інформаційне середовище для реалізації національних інтересів і ідей.

В. В. Петренко, канд. політ. наук, доц., КНУТШ, Київ
vvv-556@ukr.net

ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ СУЧАСНОЇ ТУРЕЧЧИНИ

Зважаючи на те, що Туреччина є важливим гравцем на міжнародній арені та має тісні економічні та політичні зв'язки з Україною, доречно розібратися в трансформації політичного режиму сучасної Турецької Республіки.

Політика правлячої з 2002 року Партії Справедливості і Розвитку, а особливо її незмінного (до 2014 року) лідера та нинішнього президента Реджепа Ердогана, за час перебування при владі дуже змінилася. Якщо на початковому етапі з 2002 по 2009 роки можна говорити про загалом проєвропейски налаштовану партію через її реформаторські спроби, то за останні роки було зроблено значний крок назад до відновлення авторитарних тенденцій.

До певного часу поміркований ісламізм Ердогана та його партії не вбачався проблемою через значні успіхи в демократизації країни, швидкі темпи економічного розвитку, нормалізацію відносин з курдами, усунення військових від влади. Але з початком утисків вільних ЗМІ, судів над журналістами в 2009 році, а згодом з протестами по всій Туреччині та корупційним скандалом навколо вищих посадовців ПСР і самого Ердогана в 2013 році Туреччина почала шлях до згорання демократичних процесів.

Точкою неповернення стала невдала спроба військового перевороту в липні 2016 року. Після цієї події президент Туреччини розпочав масове полювання в пошуках прихильників перевороту та зробив низку вкрай радикальних заяв щодо зміни конституційного устрою країни, відновлення смертної кари. Останнім акордом в трансформації політичного режиму Туреччини в бік авторитаризму та можливо одноосібного правління чинного президента країни Р. Ердогана став референдум 2017 року, за результатами якого до Конституції були внесені зміни, що перетворюють країну в президентську республіку з непомірно збільшеною владою президента.

На думку Венеціанської комісії, конституційна реформа в Туреччині не відповідає основним принципам демократії, порушуючи систему стримувань та противаг. Найбільше занепокоєння комісії викликають статті, згідно з якими президент здійснює виконавчу владу самостійно (ліквідується посада прем'єр-міністра). Тепер президент сам призначає міністрів та одного (чи більше) віце-президента, який буде виконувати обов'язки голови держави у разі необхідності, не маючи легітимності та підтримки парламенту. Президент отримує можливість розпускати парламент і, на думку комісії, це створює умови для розпуску парламенту "за вимогою", тобто за кожної необхідності. Сам же парламент суттєво втрачає важелі

впливу на виконавчу гілку влади, обмежуючись одним лише імпичментом. Також, президент отримує можливість видавати укази без потреби прийняття необхідного закону, що у свою чергу не дає змогу Конституційному суду оскаржити президентський указ. Крім того, президент може оголошувати надзвичайний стан, посилюється його вплив на вищі судові та прокурорські органи. На додачу, він тепер може бути членом власної партії, під час виконання своїх повноважень, передбачається одночасне проведення як президентських, так і парламентських виборів. Все це свідчить про номінальне злиття виконавчої та законодавчої гілок влади. Є певні сумніви і в чесності проведення самого референдуму, адже влада вирішила враховувати при підрахунку голосів бюлетені без відміток дільничної виборчої комісії, змінивши вже під час референдуму виборче законодавство Туреччини.

Неоднозначною є ситуація в Туреччині з забезпеченням прав людини. На початку 2000-х років в країні відбувалася значна лібералізація прав людини згідно з тими вимогами, які висував ЄС. Зокрема, в 2002 році була відмінена смертна кара та прийнято пакети законів, які гармонізували законодавство у відповідності з Копенгагенськими критеріями. Але, як показали події починаючи з 2008 року, коли відбулися перші арешти інакомислячих, формально надані громадянські права часто порушуються. Це добре простежується в ряді силових акцій турецької влади, зокрема під час протестів у парку Гезі в 2013 році, коли міжнародні організації заявили про повну відмову громадянам в праві на свободу мирних зібрань, про порушення права на життя, особисту недоторканність, а також права не піддаватися тортурам і жорсткому поводженню. І з кожним роком тенденція до нехтування основними людськими правами в Туреччині лише зростає. В 2015 році вперше нинішня влада перейшла у відкритий наступ проти своїх політичних противників. Почалося судове переслідування осіб, обвинувачених у членстві в "Терористичній організації Фетуллаха Гюлена". До них ще додалися ув'язнені за зв'язки з Робітничою партією Курдистану. Свобода зборів була обмежена пакетом законів з національної безпеки, що наділяв поліцію правом затримання людей без судового розгляду. Регулярним стало порушення права на особисту свободу і безпеку через безкарність силових органів та часте перебільшення ними сили. В липні 2016 року, внаслідок невдалої спроби військового перевороту, в Туреччині було призупинено дію Європейської конвенції з прав людини, задля стабілізації ситуації. Уряд ввів обмеження на свободу вираження поглядів, а також на свободу об'єднань та зібрань, загалом збільшилося число порушень громадянських прав. Ще одним приводом для дискусії щодо прав особи в Туреччині стала заява президента Ердогана щодо наміру про проведення референдуму за відновлення смертної кари для тих, хто вчинив злочин проти держави. Такі кроки свідчать про те, що в умовах нинішнього режиму права особи хоч і є номінально діючими згідно з Конституцією, однак можуть бути порушені через політичні мотиви в інтересах правлячих кіл.

Окремого розгляду потребують відносини нинішньої влади зі ЗМІ. Останні рейтинги свободи ЗМІ у Туреччині свідчать про низький рівень свободи слова та значні утиски журналістів з боку влади. Репресивні процеси проти журналістів посилювалися в 2013 році, коли ЗМІ, які висвітлювали протести, що відбувалися в країні, були звинувачені Ердоганом в підготовці державної змови. А інформацію про корупційний скандал навколо вищих посадовців ПСР і самого Ердогана, який відбувся в цьому ж році, не пустили в маси вже власники каналів через побоювання за власний бізнес і свободу. Перехід критично налаштованих журналістів з друкованих видань в Інтернет викликав спроби до ліквідації незалежної журналістики вже в цій сфері. Так, в березні 2014 року з ініціатииви Ердогана ненадовго були заборонені Твітер, Фейсбук та Ютуб, що повторилося рівно через 2 роки в березні 2016 після терактів в Анкарі. Загалом, журналісти в Туреччині стикаються із зростанням насильства, переслідуванням та залякуванням з боку влади. Ситуація погіршилася після невдалої спроби державного перевороту в 2016 р., коли десятки журналістів були притягнуті до відповідальності без суду і слідства за участь у спробі перевороту. Внаслідок цього, "Репортери без кордонів" у своєму звіті назвали Туреччину найбільшою в'язницею світу для працівників ЗМІ.

Таким чином, політичний режим сучасної Туреччини знаходиться в стані трансформації, оскільки дані політичні процеси ще не завершилися. Однак вже очевидно, що в останні роки Туреччина завдяки зусиллям правлячої партії та її лідера Реджепа Ердогана зробила значне зміщення в сторону авторитарного правління.

Приватні воєнні компанії (ПВК) на сучасному етапі не є чимось новим, адже світ повний локальних конфліктів і нестабільних регіонів. Зазвичай під ПВК мають на увазі комерційну компанію (військовий консалтинг). Пропонуючи спеціалізовані послуги з охорони або захисту будь-яких об'єктів, а також з розмінування, навчання, технічного обслуговування, збору розвідувальної інформації, стратегічного планування, логістики та консультування.

Із початку 1990-х років ПВК перетворилися на респектабельний і прибутковий бізнес. Досить активно вони працюють в Африці. На Чорному континенті діють приблизно 90 приватних фірм "забезпечення безпеки", 80 з яких вирішують завдання в Анголі, де охороняють західні нафтові і видобувні компанії. Ангольський уряд сам вимагає від них забезпечення власної безпеки, що дає можливість ПВК працювати на цілком законних підставах і містити невеликі приватні армії, що мають на озброєнні авіацію і важку військову техніку. Безліч фірм, які спеціалізуються на захисті персоналу і майна та не беруть участі в бойових діях, вважають за краще називати себе приватними охоронними компаніями. Однак, коли ці функції виконуються під час збройних конфліктів, стає складним відрізнити бойову функцію від охоронної [Р.В.Уэсселер. Война как услуга / пер. с нем. Г. Сахацкого. – М. : Столица-Принт, 2007].

Із точки зору міжнародного права, співробітники ПВК є цивільними особами, тому в цілому ряді випадків їх діяльність можна було б розглядати як "найманство". Щоб уникнути цього, на ПВК накладені серйозні обмеження. Зокрема, вони не мають права брати участь в бойових діях у складі регулярних збройних формувань. Однак, ПВК мають право застосовувати зброю для самозахисту і забезпечення безпеки ввірених їм об'єктів, майна і людей. У реальному житті межа між ПВК і найманцями дуже тонка, та з точки зору міжнародного права все залежить від завдань, які виконуються даними особами. У всіх країнах, де функціонують приватні воєнні компанії, законодавство, що регулює їх діяльність, не є допрацьованим, особливо щодо дій компаній за кордоном, що призводить до недостатнього над ними контролю. Для вирішення цієї проблеми пропонуються різні підходи, зокрема повну заборону певних видів діяльності. Проте існує точка зору, згідно якої ПВК часто виконують необхідні функції, у зв'язку з чим держави нерідко висловлюють небажання повністю відмовлятися від такого роду послуг. Крім того, висувається пропозиція створити міжнародний орган, що регулює діяльність ПВК, це означає відмову країн від повної монополії на національні збройні сили.

На даному етапі, ПВК керуються міжнародними правовими актами, такими як: Резолюція Ради Безпеки ООН N 1816; Резолюція Ради Безпеки ООН N 1838; Конвенція ООН з морського права (Art.105); Статут ООН (Art.51) та низкою інших.

Приватні воєнні компанії найчастіше використовуються там, де завдання непосильне для цивільних охоронних компаній, але з тих чи інших причин залучати регулярну армію немає можливості або недоцільно. На сьогодні вони стали вагомим елементом міжнародних відносин. За даними військових, на даний час у світі налічується понад 1,5 млн. співробітників приватних військових підприємств. Це досить применшені цифри. Так, відома британська ПВК "G4S" має понад 620 тис. співробітників. Для порівняння: за даними "Вікіпедії" чисельність Збройних сил Британії складає близько 425 тис. Військовослужбовців [О.С.Валецкий. Частные военные компании, их создание, развитие и опыт работы в Ираке и других регионах мира.- М.,2008]. Можна виділити декілька чинників, які стимулюють розвиток приватних воєнних компаній: зростання потреб у їхніх послугах з боку міжнародних безпекових та гуманітарних організацій у матеріально-технічному забезпеченні миротворчих операцій, гуманітарному розмінванні, охороні конвоїв з гуманітарним вантажем тощо. Наступний чинник пов'язаний з економічними аспектами діяльності ПВК. Ринок їхніх послуг характеризується високою динамікою зростання. За перше десятиліття нинішнього століття він трансформувалася з невеликої спеціалізованої ніші у глобальний сектор воєнних послуг. За даними ООН, ще у 2008 р. річний прибуток ПВК сягнув 120 млрд дол. США. Наступним чинником, досить важливим, який сприяє розвитку ПВК, є широка пропозиція на ринку військових спеціалістів. Вона сформувалася у процесі значного скорочення збройних сил західних держав, особливо

країн – учасниць колишньої Організації Варшавського договору, яке розпочалося на початку 90-х рр. минулого століття і триває дотепер. За рахунок цього ПВК мають можливість отримувати високопрофесійні кадри, не витрачаючи коштів на їхню підготовку.

Отже, проблема приватних воєнних компаній полягає в тому, що вони можуть створювати умови для масштабного застосування організованого насилля без контролю з боку суспільства. Звісно не варто демонізувати ПВК, як це роблять деякі правозахисники та суспільствознавці, адже більшість компаній доволі часто виконують цілком корисні соціальні функції пов'язані з пожежною охороною, розмінуванням та медичним забезпеченням. Інколи такі компанії стають на заваді відвертого криміналу, займаються дійсним порятунком людей, пошуком зниклих без вісті і т.д. Дрібні охоронні фірми за рівнем статків можна віднести до трудових верств, які не являють собою якоїсь проблеми. Проблема ПВК полягає в першу чергу в діяльності великих компаній, здатних впливати на політичну ситуацію та активно залучатися до безпосередніх бойових дій. Очевидно, що міжнародні конфлікти можливі і в майбутньому, але, якщо ми не хочемо стати свідками апокаліпсису, необхідно удосконалювати правила, що не лише забезпечують ідентифікацію ініціаторів і учасників воєнних конфліктів, але і встановлюють їхню відповідальність за агресію.

Д. Я. Пономаренко, студ., КНУКіМ, Київ

АНТРОПОГЕННІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЕКОНОМІКИ

Наразі людство зіткнулося з виникненням екологічних проблем, вирішення яких потребує безпосередньої участі всієї міжнародної спільноти. Сучасні екологічні проблеми формуються через реалізацію різноманітних інтересів держав, особливо військових та економічних. До основних екологічних проблем людства вчені відносять: глобальне потепління, руйнування озонового шару, виснаження природних ресурсів, кислотні опади, проблема утилізації відходів. Більшість із вказаних проблем призводить до виникнення нових: забруднення довкілля, вимирання багатьох видів тварин, захворюваність населення. Наявність такої кількості невирішених екологічних проблем згодом призводить до екологічної кризи, а то й до екологічної катастрофи саме антропогенного характеру. Це ті виклики, перед якими постали держави сучасності.

На нашу думку, необхідно згадати деякі історичні факти, що безпосередньо пов'язані з міжнародним вирішенням глобальних екологічних проблем людства. В 1992 році у Ріо-де-Жанейро пройшла перша в історії ООН Конференція з навколишнього середовища і розвитку – так званій, – Саміт Землі. На першому місці порядку денного стояло питання обговорення сталого розвитку всіх сфер життєдіяльності людства. За визначенням Гро Гарем Брунтланд, міністра навколишнього середовища Нор-

вегії та також голови уряду Норвегії, сталим є такий розвиток, який задовольняє потреби теперішнього покоління не наражаючи на ризик майбутнє покоління задовольняти свої потреби. 09 травня 1992 року всіма країнами-учасниками ООН на той час була підписана Рамкова конвенція ООН про зміну клімату, метою якої стала стабілізація концентрації парникових газів в атмосфері на такому рівні, який не допускав би небезпечного антропогенного впливу на клімат Землі. За завданням цієї Конвенції в 1997 році був укладений Кіотський протокол, за яким країни-учасниці зобов'язані зменшити середньорічні обсяги викидів парникових газів. 191 країна підписала даний протокол. Проте США хоч і підписали протокол, але не ратифікували його.

Через 10 років після проведення першої Конференції з навколишнього середовища було організовано Конференцію з питань сталого розвитку, відомої як "Ріо+20" в тому ж місті. Результати Конференції є двозначними, адже роботу над Цілями сталого розвитку було розпочато, але проект підсумкового тексту Конференції був узгоджений всього на 40% через різні позиції країн.

На зміну Кіотському протоколу прийшла Паризька угода 2015 року. За цією угодою з 2020 року має врегулюватися питання проведення заходів із зменшення викидів вуглекислого газу, адже проблема глобального потепління постала дуже гостро [Концепция экологической безопасности РК на 2004-2015 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1045395]. Всі держави, що підписали Паризьку угоду, беруть на себе зобов'язання зі скорочення шкідливих викидів в атмосферу, незалежно від рівня їх економічного розвитку. Це рішення є головною відмінністю нової кліматичної угоди від Кіотського протоколу. Проте в 2017 році президент США Дональд Трамп повідомив про вихід своєї країни з Паризької кліматичної угоди, бо вважав, що Паризька угода вимагає занадто багато від США, на відміну від інших країн-учасниць угоди. Проте Сполучені Штати найбільшим у світі емітентом діоксиду вуглецю (друге місце в списку країн за викидами вуглекислого газу) [База даних EDGAR від 2014 року, авторами якої є Європейська комісія і Нідерландське агентство з оцінювання стану довкілля].

На Конференції ООН з питань клімату 2017 р. у Бонні був сформований проект документів щодо виконання Паризької кліматичної угоди, в якому йдеться про вимірювання державами обсягів вуглекислих викидів в атмосферу, при якому мають застосовуватися однакові методи вимірювання. Держави, які ратифікували кліматичну угоду, взяли на себе зобов'язання скорочувати викиди парникових газів, щоб до кінця століття втримати глобальне потепління в рамках двох градусів Цельсія до показника доіндустріальної епохи. Щоб виконати цю обіцянку, деякі країни мають намір стати вуглецево-нейтральними. Так, наприклад, Бутан являється єдиною країною, якій довелося досягти вуглецевої нейтральності, підтримуючи концепцію зеленої економіки, ідея якої полягає в тому, що економіка є залежним компонентом природного середовища, Коста-Рика дала обіцянку змінити власну економіку природокористування на вуглецево-нейтральну до 2021. Ефіопія – до 2027. Швейцарія – до 2045.

Як вже було згадано вище, найбільш загрозливою екологічною проблемою на сьогодні є глобальне потепління. Через велику кількість викидів вуглекислого газу створюється "парниковий ефект", який призводить до підвищення температури поверхні Землі. А це явище, у свою чергу, зумовлює підняття рівня Світового океану. Багато вчених попереджають про затоплення певних територій унаслідок підняття рівня Світового океану. Звичайно, такі попередження наклали свій відбиток на міжнародну політику. Наприклад, колишній президент острівної тихоокеанської держави Кірибаті Аноте Тонг зазначав, що кліматичні зміни означають для жителів Кірибаті повсякденну боротьбу за існування, адже деякі острови вже зникли під водою. Спочатку президент намагався вирішити цю проблему – будуючи штучні острови, але через швидкі темпи загрози президент визнав, що доцільним буде переселення жителів Кірибаті.

Таким чином, наявні екологічні проблеми потребують негайного вирішення з боку кожної держави. На жаль, Паризькою угодою не передбачено ніяких покарань чи механізмів примушення країн, чие ведення економіки значно шкодить навколишньому середовищу і сприяє подальшій екологічній кризі. З цього слідує висновок, що необхідно посилити міри міжнародного екологічного регулювання [Качинський А. Б. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення / А. Б. Качинський. – К. : НІСД, 2001. – С. 75]. Наприклад, впровадити юридичний інструмент для управління заходами з мінімізації зміни клімату, ввести штрафні санкції за невиконання вимог прийнятих конвенцій і взятих на себе зобов'язань країнами, встановити міждержавні відшкодування завданих однією країною збитків навколишньому природному середовищу іншої країни, створити екологічні фонди, залучати громадськість до подолання екологічних проблем тощо.

*А. О. Рудик, асп., КНУТШ, Київ
andronikimpaler@gmail.com*

ПРОБЛЕМА ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ КОЛИШНЬОЇ ЮГОСЛАВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ МАКЕДОНІЯ

Македонське питання виникло у другій половині XIX ст. Його варто розглядати у двох аспектах – етнічному та територіальному. Ідея існування окремої македонської нації розроблялася болгарськими просвітниками Д. Емборе, В. Мачуковскі та К. Шапкаревим. Їхня діяльність отримала назву "македонізм", яку вперше вжив їхній опонент П. Славейков у статті "Македонське питання" (1871).

Територіальний аспект даної проблеми постав у ході Берлінського конгресу, під час якого переглядалися результати російсько-турецької війни 1877-1878 рр. Згідно Сан-Стефанського мирного договору Македонія входила до складу новоутвореної Болгарії. Але після перегляду деяких його положень, перша залишалася у складі Османської імперії.

Балканські війни 1912-1913 рр. зробили етнічний аспект даного питання першочерговим. Їхнім результатом стало визволення території Македонії з-під влади Османської імперії та її поділ між Болгарією, Грецією та Сербією. Перша отримала Пірінську Македонію (сучасна Благоевградська область Болгарії), друга – Егейську Македонію (три периферії нинішньої Греції), третя – Вардарську Македонію (теперішня Македонія). Територіальний аспект вище зазначеного питання було знято. Але поділ Македонії призвів до оформлення македонського націоналізму. Це отримало вираження у проголошенні Внутрішньою македонсько-одринською революційною організацією своєю головною ціллю боротьбу за створення незалежної Македонії.

У 1944 р. після звільнення Вардарської Македонії від нацистської окупації утворилася Демократична Македонія. Вона стала однією з шести республік Нової Югославії. Комуністичне керівництво останньої проголосило існування окремої македонської нації. Водночас на базі місцевого діалекту створювалася македонська літературна мова. У такий спосіб вищі партійні функціонери Югославії намагалися унеможливити територіальні претензії з боку Болгарії та Греції.

Але остання виголосила протест проти узурпації своєї історичної спадщини. Такий крок з боку грецького уряду зумовлювався тим, що визнання існування македонської нації автоматично дозволяє виступати їй за повернення Егейської Македонії. Але в 1950-х рр., у процесі укладання військового союзу з Югославією, Греція зняла будь-які претензії, оскільки Й. Броз Тіто дав гарантії недоторканності грецьких кордонів.

У 1991 р. Македонія виходить зі складу Югославії та оголошує про свою незалежність. У конституції було закріплено нову офіційну назву – Республіка Македонія. У свою чергу Греція, якій перестала загрожувати югославська військова сила, вжила контрзаходи з метою недопущення міжнародного визнання такого іменування. Основним результатом дій Греції стало входження Македонії в ООН під назвою Колишня Югославська Республіка Македонія. Дане найменування прийнято і в значній кількості держав світу. У самій Греції щодо північного сусіда фігурує назва Республіка Скоп'є та категорично заперечується наявність македонської національної меншини.

Період 1995-2017 рр. характеризувався збереженням статус-кво між сторонами конфлікту. Винятком є лише 2008 рік, коли Греція вступила вступ Македонії до НАТО. У 2017 році прем'єр-міністром Македонії став лідер соціал-демократів З. Заєв. Новий очільник уряду проголосив курс на поліпшення відносин з Болгарією та Грецією. У серпні було підписано договір про дружбу з першою. Його основне положення – зняття взаємних територіальних претензій. Фактично це означає визнання болгарями окремої македонської нації. Наприкінці 2017 – на початку 2018 рр. відбулася низка офіційних контактів між представниками Греції та Македонії за посередництва ООН. Їхнім результатом стало досягнення домовленості, що Македонія змінить свою назву. Серед місцевих ЗМІ фігурують на-

ступні п'ять найменувань: Республіка Нова Македонія, Республіка Північна Македонія, Республіка Верхня Македонія, Республіка Вардарська Македонія і Республіка Македонія (Скоп'є). Варто розглянути кожне з них.

Республіка Північна Македонія є небезпечним вибором для македонської сторони. Фактично, дана назва фіксує в собі територіальні претензії Греції. Егейська Македонія у складі останньої поділена на три периферії: Західна, Центральна, Східна Македонія. Тому Македонія розглядатиметься своїм південним сусідом не як рівноправний партнер, а як відколота частина.

Республіка Вардарська Македонія та Республіка Верхня Македонія не знімають питання визнання окремішності македонської нації. Обидві назви є географічними, оскільки сконструйовані шляхом прив'язки до річки Вардар (Аксьос у Греції). Відповідно, у разі прийняття будь-якої з них Македонією, Греція не буде зобов'язана визнавати існування окремої македонської нації.

Республіка Македонія (Скоп'є) на перший погляд є оптимальним варіантом для обох сторін. Аналогічними є Конго-Браззавіль та Конго-Кіншаса, які використовувалися на неофіційному рівні задля розрізнення обох держав. Але іншої держави Македонія не існує. Тому і протиставляти Скоп'є нікому, окрім вище згаданих грецьких периферій. Відповідно, предмет конфлікту не знімається.

Республіка Нова Македонія – найбільш прийнятна для Македонії назва. Перш за все, вона не вказує на територіальні претензії Греції, оскільки остання не є спадкоємицею Давньої (Старої) Македонії. По-друге, в такий спосіб македонці визнаються як окрема нація. По-третє, наявність слова "нова" дозволяє продовжувати націєтворчий процес в контексті приналежності до слов'янського світу з можливістю претендування на духовну спадщину Давньої Македонії (а не виведення безпосереднього зв'язку між давніми й нинішніми македонцями).

Підсумовуючи, варто зазначити, що навіть обравши останню назву, Македонія не вирішує проблему використання етноніму "македонці", оскільки греки вимагають вживати поняття "славомакедонці". Але в будь-якому разі Греція не змогла досягнути своєї початкової мети – повної заборони використання назви "Македонія", яка міститься навіть в найгірших з політичної точки зору найменувань для Колишньої Югославської Республіки Македонія.

В. О. Стегній, студ., КНУТШ, Київ

КІБЕРВІЙНА – ІНСТРУМЕНТ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ У МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ

Форми ведення війни, що з'явилися у XXI-му сторіччі дозволяють говорити про те, що політика не знайшла інструменту який був би здатний повністю замінити війну в якості засобу досягнення власних цілей або ж захисту своїх інтересів.

З поширенням інтернет-технологій виникає і розвивається поняття кіберпростору та кібервійни, що швидко стають новими засобами продовження політики і входять до стратегій національної безпеки держав світу. О.Ю. Запорожець визначає кіберпростір як керовану систему, що має справу зі збереженням обробкою і передачею інформації. При цьому кіберпростір не обмежується лише мережею інтернет, а "охоплює середовище, створюване сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, та безпосередньо обладнання, що відноситься до ІТ-інфраструктури" [Запорожець О. Ю. Кібервійна: концептуальний вимір / О. Ю. Запорожець. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Вип. 121. частина I / ред. В. В. Копійка. – К. : Ін-т МВ КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2014, с. 81].

Необхідно також дати визначення поняттю кібервійни. Н. Мелзер пропонує таке її визначення: "кібервійна- це війна, що ведеться у кіберпросторі за допомогою кіберметодів" [Melzer N. Cyberwarfare and International Law , с. 4]. Кібервійна у продовженні політики як і звичайна війна. Вона спрямована на здійснення тиску і нав'язування волі, отримання важелів впливу на прийняття вигідних рішень одних держав для інших. Враховуючи факт електронізації державної діяльності наслідки кібератаки можуть бути дорожчими та тяжчими за класичне військове втручання. На відміну від звичайної війни важко визначити моменту її початку і кінця. Кібероперації тісно використовуються разом з іншими складовими тиску держав. Наприклад, разом з інформаційними війнами всередині держав. Однак, природа такої форми ведення війни не дозволяє їй існувати ізольовано. Більше того, вона не може бути суто конфліктом однієї держави з іншою, а зачіпає значно ширше коло суб'єктів політики.

Кіберпростір дозволяє впливати на поведінку порушників міжнародного політико-правового порядку завдяки засобам м'якої сили, що зменшує число людських жертв та масштаби руйнувань але в перспективі може мати не менш тяжкі економічні наслідки для держав. Ще одним важким аргументом на користь поширення використання державами кібервійни є її латентність та проблемність "діагностування" з боку міжнародного права. Н. Мелзер виділяє кілька проблемних блоків врегулювання війн у кіберпросторі:

Блок законодавства, що регулює застосування сили між державами (*just ad bellum*).

Блок законодавства "нейтралітету", що визначає правила використання комунікацій нейтральних держав які не беруть участь у конфлікті.

Блок законодавства, що регулює протікання збройних конфліктів (*just in bello*).

Не дивлячись на це, М. Лібікі вважає, що кібервійна має досить обмежені можливості для політики порівняно з більш традиційними військовими діями. Вона не дає змогу окупувати територію іншої держави, знищити її склади з боєприпасами та не має такого психологічного впливу щоб обов'язково змусити супротивника до переговорів [Libicki M. Cyberdeterrence and Cyberwar, с. 83]. Залишається дискусивним поняття про складові кібервійни. Виходячи з особливостей такої форми військових дій не все можна розцінювати як акт використання силової політики

однієї держави стосовно іншої. Наприклад, деякі дії, що безумовно несуть загрозу у кіберпросторі не можна назвати кібервійною. Вищезгаданий М. Лібікі зауважує, що шпигунство не може бути віднесено до військових дій цифрового характеру, а лише є підготовчим актом. Сюди ж відносяться фізичні пошкодження мереж та психологічний тиск.

Поки що рано говорити про повноцінні та широкомасштабні війни у п'ятому просторі. Теоретично вони можуть наносити великі збитки та навіть призводити до жертв серед цивільного населення. Але в даний момент більш доцільно говорити про реально існуючі кібероперації, що є підготовчим етапом до військового втручання. Існує ряд прикладів масштабних кібератак: DDoS атаки 2007-го року на урядові комп'ютери в Естонії, виживлення у системи ядерних об'єктів вірусу Stuxnet (Іран, 2009), атака російського вірусу Petya в 2017-му році в Україні та багато інших прикладів.

Для держав кібервійна є якісно новим інструментом їх міжнародної політики. Не розв'язуючи бойових дій вони можуть досягати своїх політичних цілей та захищати свої національні інтереси. Кібервійна дозволяє відносно невеликим державам, що не мають змогу утримувати потужні збройні сили якісно відстоювати позиції на міжнародній арені. Однак, іншою стороною кібервійни є те, що латентність її впливу та швидкість дій дозволяє нав'язувати свою політичні інтереси тим суб'єктам політики, розвиток наукового потенціалу яких є вищим і якіснішим.

К. А. Швець, студ., ДонНУ ім. В. Стуса, Вінниця
shvtskate@gmail.com

PR-ТЕХНОЛОГІЇ У ПРЕЗИДЕНТСЬКІЙ ПЕРЕДВИБОРЧІЙ КАМПАНІЇ У ФРАНЦІЇ 2017 РОКУ

Сьогодні, коли Європейський Союз стикається у своєму розвитку з новими викликами, його майбутній вигляд багато в чому залежить від політики Франції. Наростання євроскептицизму в багатьох європейських країнах, включаючи Францію, ставить під сумнів саму ідею євроінтеграції. З огляду на те, що головна роль у визначенні французької зовнішньої політики як і раніше відведена президенту, можна стверджувати, що президентські вибори у Франції 2017 р. мали доленосне для ЄС значення.

В даному контексті цікавим виявився набір PR-технологій, якими скористалися кандидати в ході кампанії, позаяк саме вони здійснили вирішальний вплив на результати виборів.

Особливості перезидентської передвиборчої кампанії у Франції становлять використані PR-технології двома кандидатами, які вийшли у другий тур виборів – Еммануелем Макроном та Марін Ле Пен.

Основними технологіями, якими скористалася в ході виборчої кампанії 2017 р. Марін Ле Пен стали піар-кампанії в соціальних мережах, застосування мобільного додатку Snapchat. Метою кампаній було притягнення уваги широкої аудиторії і нарощування популярності. Передвиборний ро-

лик Ле Пен, який через сім днів після публікації набрав велику популярність в інтернеті. З'являючись в паризькому кафе за чашкою кави, прогулюючись по столичному майдані навпроти Ейфелевої вежі, Марін Ле Пен дає зрозуміти, що вона така, як всі, а проблеми французів їй близькі і зрозумілі. Ле Пен каже, що завжди відчувала органічну прихильність до своєї країни, а тепер їй хочеться зупинити насильство і обмеження свобод, які поширюються у Франції.

Ставка кандидатом робилася в основному на євроскептизм, для маніпулювання застосовувалася і проблема мігрантів, зовнішньополітичного курсу Франції.

Успіх передвиборчої кампанії Еммануеля Макрона пов'язаний з ефективним застосуванням інформаційно-комунікативних технологій, таких як Big Data та Краудфандинг. Останнє базувалось на тому, що команда М. Макрона організувала безпосереднє залучення громадян до розробки передвиборчої програми. Так, за сприянням місцевих комітетів та веб-сайтів було організовано та проведено ряд зустрічей з електоратом.

Завдяки програмному забезпеченню "50 + 1", розробленому французькою компанією LMP, яке аналізує соціально-демографічні дані і виборчі округи, підібрана команда майбутнього президента провела спершу кампанію від дверей до дверей з опитуванням громадян, задля з'ясування очікувань та надій виборців, що в підсумку допомогло команді кандидата скласти так званий "діагноз країни". Таким чином технологія Big Data допомогла Е. Макрону, опираючись на очікування виборців, скласти досконалу політичну програму.

Е. Макрон скористався також стандартною американською технологією – робоколл. Це автоматичні дзвінки виборцям із записом голосового звернення кандидата. За тиждень з допомогою робоколла звернення від Еммануеля Макрона прослуховували до 6 млн. виборців.

Також, виборчі кампанії у Франції мають ряд правових обмежень, таких як: на телебаченні заборонена платна реклама, а агітацію "від дверей до дверей" вести складно, так як доступ до будинків обмежений у зв'язку із захистом приватної власності.

Підсумовуючи можна сказати, що вся виборча кампанія обидвох кандидатів була вибудована навколо протиставлення ідейних цінностей щодо майбутнього Європейського Союзу. Громадяни Франції віддали перевагу молодому, але впевненому політику, з чіткими поглядами на європейське майбутнє країни з більш продуманою та виваженою стратегією, реалізація якої здійснювалася за допомогою новітніх інформаційно-комунікативних технологій, які сприяли залученню симпатій поміркованої частини як лівого, так і правого електорату.

Секція 17
"ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ
ТА АДМІНІСТРУВАННЯ"

А. Албрні, асп., КНУТШ, Київ

ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ
В ПРОЦЕСІ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Проблема політичних конфліктів в процесі демократизації суспільства на початку ХХІ століття є особливо гострою і, ймовірно, буде набирати обертів, поряд з екологічними та енергетичними проблемами людства. Україна на початку 90-х років стала на шлях демократичних перетворень, і її досвід є повчальним для багатьох інших держав, особливо для країн колишнього СРСР, в тому плані, що в Україні найбільш очевидні й яскраво виражені всі складові сучасного політичного конфлікту.

Особливо необхідно підкреслити той факт, що повністю уникнути протиріч та конфліктів у політичному житті суспільства в принципі неможливо, так як конфлікти в демократичному суспільстві є наслідком безпосередньо наявних демократичних інститутів, таких як: багатопартійність, поділ влади, вибори, опозиція та ін. До виникнення політичних конфліктів досить часто призводять також міждержавні зовнішньополітичні відносини.

Конфлікт як форма взаємодії між соціальними групами, припускає обмін благами і функціями, коригування інтересів та відносин таким чином, щоб виникала система зворотних зв'язків, може і повинен виконувати важливу інтегративну функцію в суспільстві.

Необхідність та актуальність аналізу проблематики політичних конфліктів полягає насамперед в тому, що в сучасному світі, в країнах, що стали на шлях становлення демократичних інститутів та відмовилися від авторитарних або тоталітарних відносин і режимів, – особливо, політичні протистояння набули вищого ступеня поширеності та гостроти, вельми часто виливаються у форму деструктивних збройних зіткнень, що можуть призвести до матеріальних втрат та людських жертв [Preventing Deadly Conflict / Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict. New York : Carnegie Corporation of New York, 1997. P. 40]. Пов'язані насамперед з боротьбою за громадський статус і владу, вони разом з тим охоплюють широкий спектр не тільки власне політичної, а й соціальної, економічної, етнічної, релігійної та інших сфер й сторін життя суспільства.

Зрозуміло, політичні конфлікти виникають не тільки в країнах, що знаходяться на стадії становлення і розвитку демократичних інститутів, але і в державах, давно визнаних демократичними, в тому числі є "топовими в рейтингу країн світової демократії", таких, наприклад, як Сполучені Штати Америки, Великобританія, Франція, Німеччина та ін. Але все ж, як

видається, найбільш важливою і актуальною в даний час є проблема виникнення і протікання політичних конфліктів в процесі демократизації суспільства. Так як конфлікти, що виникають в цих країнах, що стали на шлях не тільки змін в політичному устрою (свобода слова, гласність, вільні демократичні вибори, свобода друку та ін.), а й економічних перетворень (таких як приватна власність, свобода підприємництва, лібералізація цін і зовнішньої торгівлі та ін.) [Miall H., Ramsbotham O., Woodhouse T. Contemporary Conflict Resolution / Hugh Miall, Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse. London : Polity Press, 1999. P. 97].

Слід зазначити, що майже всі політичні конфлікти в сучасній Україні, та й інших країнах, що стали на шлях демократизації, мають прямо або побічно виражені економічну та ідейну підоснову. У такого роду країнах з демократією, що розвивається, а, по суті кажучи, в країнах, які будують нові економічні відносини, що реалізують в зв'язку з цим як нову економічну політику, так і нову ідеологічну лінію, частіше і гостріше, ніж в розвинутих демократичних державах, виникають і власне політичні конфлікти, що вимагають свого уважного вивчення та концептуального оформлення в рамках теоретичного аналізу.

Необхідність дослідження політичних конфліктів в суспільствах з демократією, що розвивається викликана і практичними цілями, зумовленими завданням не тільки вивчити процес виникнення й першопричини конфлікту, закономірності його протікання та динаміки, але і спробувати спрогнозувати і ефективно вплинути на цей процес, щоб згладити його можливі негативні наслідки і забезпечити якомога повніше всебічний позитивний результат. Бо від правильності і ефективності практичного вирішення такого роду конфліктів залежить подальша доля демократії в цих країнах, розвиток обраного ними політичного і економічного ладу, його ідейного обґрунтування і суспільного визнання, майбутнє держави та її громадян, а можливо і весь подальший хід світової історії.

Конфліктність легітимізує існування різних груп інтересів, сприяючи становленню нових груп, і відкриває шлях для структурних перебудов і зміни орієнтації всього суспільства в цілому. Взаємодія рівноправних конфліктуючих суб'єктів забезпечує гнучкість громадської організації і її високу адаптаційну здатність у відношенні до впливу зовнішнього середовища. В цьому плані конфліктна взаємодія часто, ва то і переважно, ніж інші форми контактів соціальних суб'єктів, включаючи кооперацію, може нести в собі небезпеку "інституціонального склерозу" [Шеллинг Т. Стратегія конфлікту / Томас Шеллинг ; пер. с англ. Т. Даниловой ; под ред. Ю. Кузнецова, К. Сони́на. М. : ИРИСЭН, 2007. С. 109].

Інституціалізація конфліктів дає можливість кожній групі переслідувати свої групові інтереси, які, однак, обмежуються інтересами інших груп. Небезпека зіткнення домінуючих груп з новими контрагентами змушує і тих, і інших коригувати й раціоналізувати свої інтереси, скорочуючи відрив останніх від реальності, оскільки такий відрив неминуче приносить втрати при взаємодії з іншими групами. Інтеграційна і навчальна (інформування) функції конфліктів настільки істотні для модернізації, що вона

виявляється недосяжною для тих товариств, в яких намагаються пригнічувати внутрішні конфлікти.

Деструктивний характер багатьох сучасних конфліктів нерідко визначається їх формами. Сьогодні це переважно насильницькі форми, підлеглі швидко досягають цілей незалежно від застосованих засобів. Критерій "насильницькі – ненасильницькі" конфлікти особливо важливий в політиці, оскільки сила, включаючи військову, входить в число головних політичних ресурсів, і спокуса її використання надзвичайно велика, що веде до негативних наслідків для держави.

Політичний конфлікт, як і будь-який інший, являє собою певний вид суспільних відносин між людьми. Політичні конфлікти є різноманітними і мають безліч форм і проявів. Так, розглянуті нами конфлікти опозиції являють собою складний механізм прояву політичних протиріч, безсумнівно, тісно пов'язаних з соціальними, економічними, релігійними, етнічними та іншими формами конфліктів.

Політичний конфлікт має ряд відмінних рис і властивих лише йому специфічних рис, оскільки він, по-перше, виникає й існує з приводу політичної влади та її функціонування в суспільстві; по-друге, в політичному конфлікті задіяні не окремі індивіди, а соціальні групи; по-третє, політичний конфлікт найбільш соціально значущий, і тому його наслідки, незалежно від бажання не брати участі в політиці, позначаються, як правило, на всіх сферах суспільного життя.

В якості головної задачі щодо запобігання політичних конфліктів можна вважати, наполегливе впровадження ефективних юридичних правил поведінки у передконфліктних і конфліктних ситуаціях, інших сполучень права, юридичних засобів зі способами запобігання і усунення соціальних, економічних та інших конфліктів.

Необхідний ефективний механізм і сучасні технології управління конфліктами, закріплені законодавчо, що гнучко відображають і враховують всі зміни, що відбуваються в демократичному суспільстві, а також сприяють запобіганню можливих конфліктів і врегулювання наслідків вже докочаних політичних конфліктів.

А. А. Бернацький, асп., КНУТШ, Київ

СПЕЦИФІКА ТЕРИТОРІЙ З ОСОБЛИВИМ СТАТУСОМ

Характерною рисою сучасного етапу розвитку України є постійне коректування механізму державного регулювання економіки, як відповіді на глобальні політичні і економічні зміни в світі, й одночасно – як пошук інструментів для економічного зростання, формування ефективної регіональної політики, консолідації різномірних соціальних груп.

Для сучасної України особливо актуальною виступає завдання формування ефективних територіальних стратегій економічного розвитку,

оскільки в кожному регіоні зосереджений специфічний ресурсний потенціал, раціональне використання якого забезпечить загальний економічний ефект і якісне вдосконалення структури національної економіки. Тому в економічній політиці держави важливо виходити з більш повного врахування особливостей кожного регіону, його перспективних потреб, а також місця і функціональної ролі в національній системі господарства.

Території з особливим режимом функціонування як об'єкт дослідження регіональної економіки включає безліч аспектів – економічний, фінансовий, організаційно-правовий та інші компоненти. Всі ці сторони установи і функціонування територій з особливим статусом до теперішнього часу вивчені недостатньо. Утворення таких територій в ряді випадків здійснюється поза прямого зв'язку з економічними причинами, наприклад – закриті адміністративно-територіальні утворення, особливо природні території, що охороняються. В зв'язку з цим, найбільш актуальним є наукове осмислення самого феномена таких територій, їх типології, структурування факторів їх створення. Тільки після цього можна приступати до коректного дослідження власне економічних і фінансових аспектів функціонування особливих територій, що може стати предметом окремої роботи. Таким чином, в системному дослідженні регіональної економіки в даний час на перший план виходять управлінські та організаційно-правові підстави створення та діяльності особливих територій.

Найважливішим аспектом оцінки фінансово-економічних проблем особливих територій є розгалуження, де накладаються одна на одну обмеження і пільги в частині регламентації господарської діяльності, в тому числі майнових відносин; що, в свою чергу, посилює необхідність досліджень особливої статусності територій.

Більшість авторів вважає, що вироблення державної регіональної політики повинно включати загальнонаціональну стратегію, яка базується на єдності економічного і правового простору; структуруванні системи відносин з регіонами різних типів, що розрізняються рівнем економічної самодостатності; і формування точок зростання в цілях розвитку регіонів і останнього [Porter M.E. *Regions and the New Economics of Competition Global City-Regions: Trends, Theory, Policy* / M.E. Porter Oxford: Oxford University Press, 2001].

Територіальна диференціація розглядається з різних позицій, обумовлених постановкою конкретного завдання. Досліджуються причини регіональних відмінностей – географічні та соціально-економічні характеристики регіонів, що проводиться центральними і регіональними органами влади, політиками; громадськими організаціями і міжнародними структурами [Scott A. *Regions, Globalization, Development* / A. Scott, M. Storper// *Regional Studies*. 2003. Vol. 37, No 6 & 7], в тому числі, наприклад щодо зонування Півночі з метою формування конкурентоспроможної структури виробництва і системи державних гарантій підтримки соціальних умов життя людей; дослідження специфіки ситуації в регіональних столицях і найбільших містах України. Наприклад, диференціація регіонів за ступе-

нем присутності великого бізнесу може використовуватися для створення умов інвестиційної привабливості регіонів. Самостійною групою є дослідження, присвячені соціології регіонального розвитку, зокрема регіональної ідентичності як чинника формування регіонального інтересу.

Основними цілями типологізації регіонів на практиці зазвичай є вибір об'єктів цілеспрямованої регіональної політики, в основному для стимулювання економічного зростання. Тому більшість критеріїв пов'язано з визначенням регіонів, яким необхідна економічна політика. Виділення типів регіонів обґрунтовується цілями і пріоритетними завданнями регіональної політики, необхідністю оцінки діяльності органів влади, попередження кризових ситуацій і конфліктів, розробці програм соціально-економічного розвитку суб'єктів.

Активізація в даний час різноманітних підходів до типологізації регіонів пов'язана з необхідністю забезпечення дій держави щодо подолання економічної кризи; в залежності від прийнятого на певний період часу підходу, – наприклад, змінюються практична антикризова регіональна політика. Найбільш слабким місцем в даному контексті автори вважають вибір територіальних одиниць, в розрізі яких аналізуються соціально-економічні показники – суб'єкти України, і обґрунтовується необхідність переходу на рівень муніципальних утворень [Mintzberg H. The rise and fall of strategic planning/ H. Mintzberg -Toronto: Maxwell Macmillan Canada, 1994.]. Надзвичайні обставини змушують державу діяти в ситуації, що склалася і вносити зміни у регіональну політику щодо-її об'єкта.

Для всіх держав характерно застосування спеціальних заходів державного регулювання щодо окремих регіонів, проблеми яких держава визначає як суспільно значущі. Існування загальних і спеціальних правил розвитку регіонів є об'єктивною властивістю держави як соціально-економічних систем. Формування і просування реалізації інтересів у створенні й підтримці спеціальних правил для окремих територій фактично є одним з факторів змін в державному устрої, а також істотно впливає на соціально-економічні показники, політичний клімат і психологічні настрої населення. Правові та економічні умови формування та підтримки особливих регіонів є невід'ємною складовою частиною регіональної політики, що дозволяє надати перевагу цільовим направленням розвитку або нівелювати фактори шкоди іншим регіонам, які виникли з вини держави. Таким чином, завдання полягає у формуванні такої державної регіональної економічної політики, яка дозволяє зберегти стійкість розвитку, і, в той же час, підтримувати особливі або унікальні параметри територій, які є значущими для держави.

Формування механізмів державного регулювання територіального розвитку лежить на перетині теорії економічного аналізу, методів прикладного системного аналізу, державного і муніципального управління, регіональної політики, теорії та методах статистичного аналізу.

Аналіз теоретичних основ економічної стратегії виявив методологічну обґрунтованість і практичну доцільність поєднання суті цього поняття із забезпеченням балансу перспективних інтересів основних груп суб'єктів

економіки, що взаємодіють на тому чи іншому рівні. Широко поширений практичний підхід, заснований на абстрагуванні від необхідності узгодження економічних інтересів, звужує проблему економічної стратегії, залишаючи за її рамками специфічні потреби суб'єктів економіки, необхідності і способів розв'язання суперечностей в їх загальній системі.

П. Р. Бондаренко, студ., КНУТШ, Київ
bondarenko94polina@gmail.com

ЕЛЕКТРОННИЙ УРЯД ЯК МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Прозорість роботи державного адміністративного апарату та рішень органів влади – невід'ємна умова сучасної демократії. Підвищення якості державної служби, демократизація, відкритість державної влади, доступність інформації й висока якість надання послуг – це ті завдання, які серед іншого ставляться у контексті реформи державної служби. Громадяни мають бути активно залучені у відкритий діалог з органами державної влади. Реалізація цих завдань може допомогти впровадження та активне використання сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, без яких на сьогодні, неможливо уявити належний рівень взаємодії органів державної влади та пересічних громадян. Ефективним інструментом взаємодії, який базується саме на використанні таких сучасних інформаційних технологіях та спроможний підтримати відкритість й прозорість державного управління, є електронний уряд.

Серед зарубіжних та вітчизняних науковців існує проблема щодо єдиного визначення поняття "електронний уряд", яка зумовлена акцентуванням на різних аспектах впровадження та функціонування його системи. На сьогодні, можна виділити декілька основних підходів щодо трактування цього поняття: технічні визначення; визначення, які ґрунтуються на описі змін в суспільстві завдяки впровадженню електронного уряду та визначення, які акцентують увагу на прикладному аспекті застосування окремих інструментів електронного уряду.

Європейська Комісія визначила електронний уряд як "використання інформаційних і телекомунікаційних технологій у державних адміністраціях у сукупності з проведенням організаційних змін і набуттям нових навичок, спрямованих на поліпшення суспільних служб і демократичних процесів, а також посилення підтримки державної політики" [Гриднев В.В. Архивное: про термин "электронное правительство" – подборка определений [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.gridnev.info/?p=64#more-64>]. Згідно з "Концепцією розвитку електронного урядування в Україні 2020", яка була схвалена у 2017 році, електронне урядування – "форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування

нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян. З огляду на міжнародний досвід розвиток електронного урядування є одним з основних факторів забезпечення успішності реформування та підвищення конкурентоспроможності країни" [Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні // Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 № 649-р [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80>].

Отже, незважаючи на деякі відмінності у трактуванні терміну "електронний уряд", в світовій практиці формування програм зі створення електронного урядування ґрунтується на таких принципах як – забезпечення якісного надання послуг громадянам, спрямованість на потреби громадян, економічна ефективність і відкритість для громадського контролю та ініціативи.

Практика електронного урядування в багатьох зарубіжних країнах вже давно набула значного поширення. Наразі, практично в усіх країнах відбувається впровадження та розвиток електронних урядів. Найбільших успіхів в цьому досягли США, Сінгапур та деякі країни Європейського Союзу. Серед країн колишнього СРСР, першими почали впроваджувати електронне урядування Естонія та Латвія. Зараз у більшості пострадянських країн реалізують різні проекти, які становлять основу "електронного уряду".

Україна, поки що, знаходиться в стані активної розбудови Е-урядування. В серпні 2017 року, уряд затвердив перехід на систему електронного документообігу, що дасть змогу уряду оперативніше ухвалювати рішення та реагувати на запити. Також було оголошено перехід на електронний режим узгодження нормативно-правових актів, що значно пришвидшить роботу державних органів. А у вересні 2017 року Кабінет Міністрів ухвалив документ, що визначає всеукраїнський перехід на практики е-урядування – "Концепція розвитку електронного урядування в Україні 2020". Згідно з Концепцією, розвиток електронного урядування визначено одним з першочергових пріоритетів реформування системи державного управління.

За підсумками 2017 року, в Україні "запроваджено понад 20 пріоритетних електронних послуг для громадян та бізнесу, затверджено комплексний план розвитку електронних послуг на 2017-2018 роки, запроваджено у тестову експлуатацію портал kmi.gov.ua., на якому представлені всі державні електронні публічні послуги" [Публічний звіт Голови Державного агентства з питань електронного урядування України за 2017 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://issuu.com/e.gov.ua/docs/>]. Пріоритетними напрямками та завданнями на 2018 рік є – реалізація ініціативи "100 пріоритетних електронних послуг", модернізація Єдиного державного веб-порталу відкритих даних data.gov.ua, впровадження Інтегрованої системи електронної ідентифікації та впровадження програмного комплексу автоматизації роботи Центрив надання адміністративних послуг.

У сучасному інформаційному суспільстві дуже важливою є економія та раціональне використання часових ресурсів. Людина не повинна марно втрачати свій час простоюючи в черзі. Тому державне управління має

бути адаптованим до умов інформаційного суспільства. Електронне урядування надає можливість цілодобового доступу до отримання адміністративних послуг та впроваджує систему "єдиного вікна", також це все сприяє поступовому звільненню державних службовців від рутинної роботи. Загалом, електронне урядування підвищує довіру громадян до влади, забезпечує більш ефективне і менш витратне адміністрування. А головне, "технології електронного урядування позитивно впливають на імідж держави. Це проявляється у тому, що органи влади не намагаються приховати інформацію та фінансові потоки від населення, урядові програми, рішення та закони знаходяться під контролем громадськості" [Чукут С. А., Полярна В. Л. Кращі європейські практики впровадження електронного урядування: досвід Данії [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2016/31.pdf].

Таким чином, електронний уряд є безумовним елементом вдосконалення демократичних перетворень та ефективним механізмом державної служби. Завдяки використанню такої форми організації державного управління, забезпечується ефективно і менш витратне адміністрування, підвищується відповідальність влади перед народом, зменшується можливість корупційних випадків, громадяни активніше включаються в процес самообслуговування та підвищують свій рівень технологічної грамотності. Електронне урядування сприяє кардинальній зміні взаємин між суспільством і урядом.

*Є. П. Гребеножко, асп., КНУТШ, Київ
doctorgep@ukr.net*

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Система державної служби утворює серцевинну організацію механізму держави, робить даний механізм готовим і придатним до практичної реалізації завдань і функцій держави. Держава, як особливий інститут публічної політичної влади реалізує свої завдання і функції за допомогою конкретних дій особового складу, що перебуває у неї на службі. Державні службовці втілюють завдання і функції держави, від них залежить ефективність держави. Ефективне функціонування державних органів можливе за умови системної роботи з формування, розвитку, використання людського потенціалу.

Людський потенціал, як предмет наукового дослідження виступає у працях Г. Беккера, Е. Брукінга, В. Гейця, О. Грішної, Г. Гузенка, Б. Данилишина, С. Клімова, В. Куценка, Е. Лібанової та ін. Проблемам кадрової політики в системі державного управління в Україні приділяли увагу у своїх наукових статтях А. Замараєв, С. Дубенко, В. Лук'яненко, Т. Мотрецько, Д. Неліпа, О. Оболенський, В. Олуйко, І. Радіонова, Н. Римашевська,

Н. Томчук, А. Чухно, В. Щетинін. Системно проблему управління людським розвитком в регіонах України представлено в монографії О. Амоші, О. Новікової, Л. Шаульської та інших [Управління людським та соціальним розвитком у регіонах України: моногр. / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, Л.В., Шаульська та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2010. – 488 с.] Узагальнено, людський потенціал в системі державної служби розглядається по-перше, як ефективність діяльності особового складу державної служби, по-друге, з позицій ефективності управління формуванням і реалізацією людського потенціалу у суспільстві загалом [Замараєв А.В. Людський потенціал в системі державного управління в Україні: першочергові завдання і способи вирішення // Теорія та практика державного управління. Вісник Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України. № 3 (54) Жовтень, 2016 р. – С. 44-49.].

В складних сучасних економічних, політичних, управлінських, безпечових, інформаційних умовах, в яких перебуває українське суспільство, ще більш загострюється потреба наукового обґрунтування єдиної стратегії щодо людського потенціалу, а також шляхів та ефективних механізмів забезпечення якісних інструментів (державних політик) її реалізації. Отже, є потреба у виробленні нової управлінської ідеології, спрямованої на оновлення адміністративної культури, формування готовності управлінського персоналу до прийняття рішень в умовах зростаючої свободи дій та підвищення особистої відповідальності з орієнтацією на служіння громадянам [Управління людським та соціальним розвитком у регіонах України: моногр. / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, Л.В., Шаульська та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2010. – С. 25-30].

Концептуалізація, як первинна теоретична форма, яка забезпечує теоретичну організацію матеріалу, як схема зв'язку понять, що відображають можливі тенденції зміни, що дозволяє продукувати гіпотези про їхню природу і характер взаємозв'язків [Бабушкин А. П. Концепты разных типов в лексике и фразеологии и методика их выявления / А. П. Бабушкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики / под ред. И. А. Стернина. – Воронеж : Воронеж.гос. ун-т, 2001. – С. 52-57.]. Разом з тим, концептуалізація, спосіб організації аналітичної діяльності, що дозволяє рухатися від матеріалу і первинних теоретичних концептів до все більш і більш абстрактних конструктів [Воробйова О. П. Концептологія в Україні: Здобутки, проблеми, прорахунки / Ольга Петрівна Воробйова: Вісник КНЛУ. – К., 2011. – Т.14, № 2. – С. 55.]. Концептуалізація досвіду формування людського потенціалу в системі державної служби дозволяє розкрити головні складові змісту людського потенціалу, обґрунтувати чинники та пріоритетні напрями його розвитку, здійснити вибір механізмів ефективності використання людського потенціалу в системі державного управління.

Концептуалізація досвіду формування людського потенціалу в системі державної служби, на наш погляд, у контексті сучасної проблематики суспільного розвитку, а саме, за рахунок ідентифікації глобальних загроз, викликів, тенденцій і суб'єктів впливу, дає можливість визначення

ключових проблемних питань розвитку людських ресурсів не лише для системи державної служби, а й розглядати цю проблему як складову стратегії розвитку українського суспільства. Сьогодні для українського суспільства характерні такі виклики та загрози, як дискредитована цінність людського потенціалу порівняно з іншими ресурсами, диспропорційність його розвитку у межах країни та зростання депресивних регіонів, послаблення ролі соціальних ліфтів, загострення проблеми мотивації саморозвитку, різноманітність оцінювання якості поведінки особистості, відсутність науково обґрунтованої методологічної основи управління формуванням та розвитком людського потенціалу загалом, а також концептуальна невизначеність спрямування майбутнього суспільного розвитку – усе це ті проблеми, науковий аналіз яких дозволяє забезпечити нову якість управлінського впливу на людські ресурси та суттєво посилити роль держави у досягненні нових стандартів життя громадян.

В основі концептуалізації досвіду формування людського потенціалу в системі державної служби має бути розуміння сутності феномену людського потенціалу, який має таку специфіку, як системність, зовнішня обумовленість, непрозорість, стратегічність [Замараєв А.В. Сутність поняття "людський потенціал" в контексті суспільного розвитку// (Електронне видання) "Державне управління: удосконалення та розвиток", № 9, 2015. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=895>]. Людський потенціал не може зводитися до простої суми переліку якостей людини, для формування та реалізації людського потенціалу визначальне значення мають "зовнішні" по відношенню до нього умови, для людського потенціалу характерна наявність прихованих властивостей, які виявляються при зміні умов, властивості людського потенціалу обумовлюють можливість людського розвитку у суспільній перспективі. У цьому контексті, у теоретичному та практичному плані надзвичайно актуалізується проблема необхідності більш глибокого розуміння тих тенденцій, закономірностей і факторів, які визначають стан, рівень та перспективу формування, збереження, розвитку людського потенціалу.

О. О. Громадецький, асп., КНУТШ, Київ
Gromadetsky_O_O@ukr.net

ПОСТМОДЕРНА ТЕОРІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Дослідження з історії публічного управління та адміністрування як наукового напрямку свідчать про наявність трьох ключових етапів в еволюції даної галузі. Прийнято виділяти класичне публічне управління (традиційна бюрократична теорія), нове публічне управління (публічний менеджмент та новий публічний менеджмент), а також – постмодерне (постсучасне) публічне управління.

Перший період, насамперед, асоціюється з іменами таких класиків, як М. Вебер та В. Вільсон, які відстоювали примат бюрократії, акцентуючи

увагу на необхідності прагматизму, системи заслуг та професіоналізму, а також розмежування політики та управління в організації її функціонування. Цей підхід домінував у теорії та практиці більше ніж пів століття, однак, невідповідність постулатів класичної бюрократичної теорії післявоєнним соціальним викликам, які загострилися у 1970-ті роки, зрештою привели до кризи цього наукового напрямку і появи альтернативного підходу, який пропонував імплементацію нових ринкових цінностей у практику державного управління з метою оптимізації державно-соціального діалогу, удосконалення управлінських методик за рахунок впровадження менеджерських практик.

Нове публічне управління представлене широким колом дослідників, найбільш відомі з яких – Д. Озборн, Т. Геблер, К. Худ, Б. Армаджані. Попри певні авторські особливості розуміння нового публічного управління, усі ці науковці схилялися до необхідності важливого переходу: від управління до менеджменту. Клієнт-орієнтована політика мала замінити диктатуру бюрократії, а такі категорії, як прибуток, ефективність, економічність, повинні були стати новими орієнтирами у публічному управлінні. Принципи управління приватним сектором були фактично повністю перенесені у державну царину. Адміністративні реформи на засадах нового публічного управління охопили майже весь демократичний світ. Попри значні успіхи, цей підхід також виявився тимчасовим розв'язанням певних проблем. І наприкінці ХХ століття стало очевидно, що такий підхід сприяє просуванню глобального капіталізму, насамперед, слугуючи інтересам корпоративних еліт. Провідне завдання – реалізація загального блага (суспільних інтересів) на практиці трансформувалося у просування вільної торгівлі та розвою наднаціональних організацій.

Відтак, постала потреба чергової ревізії теоретичних знань з метою якісних практичних перетворень. Глобалізація, інформатизація, діджиталізація та багато інших чинників вплинули на формування нової віхи у суспільному житті – ери постмодерну. Нова філософія не оминула і сферу публічного управління. Громадянин, суспільство і держава постмодерну шукають нові виміри дискурсу. Підґрунтям для формування постмодерної парадигми у публічному управлінні стали властиві постнекласичній науці індетермінізм та нелінійність. Концентрація уваги відбувається на складних системах та способах управління ними, міжсистемних взаємодіях, геополітичних та глобалізаційних аспектах.

1995 року американські дослідники Чарльз Фокс та Г'ю Міллер публікують спільну роботу "Постмодерне публічне управління: бюрократія, сучасність та постсучасність", в якій прослідковується синтез різних методологічних настанов, таких як структурний функціоналізм, синергетика, соціальна інженерія, аксіологія тощо. Учені стверджують, що традиційний підхід до публічного управління позбавляє теоретиків публічного управління незалежності, потрібної для того, щоб уявити більш вільні умови роботи та управління [Fox, C.J., & Miller, H.T. (1995). *Postmodern public administration: Bureaucracy, modernity, and postmodernity*. Tuscaloosa, Alabama: University of Alabama Press.]. Науковці виступають з критикою

"ортодоксального" демократичного управління, що передбачає відокремлення політики від адміністрування, наукове управління та ієрархічну організаційну модель. Демократична традиція позбавлене універсальності, окрім цього, вона має низку недоліків.

Аналізуючи тенденції постмодерного публічного управління, дослідники виділяють низку провідних:

символи та знаки, за допомогою яких відбувається публічна розмова, стали самореферентними й другорядними;

супутнє побоювання, що різноманітні субкультури в різних суспільствах піддаються ігноруванню;

насиченість у суспільній свідомості нескінченними серіями образів та символів з невідомими й ненадійними референтами, в результаті чого засоби масової інформації зводять політичні дебати виключно до ЗМІ симуляції та ЗМІ спектаклю;

схильність політиків до безперервної боротьби за накладення певного символічного значення, що переміщує фокус публічного управління з реальних матеріальних проявів на символічні.

Науковий тандем пропонує мережеву модель на основі економічної корисності, яка б пояснювала події краще, ніж традиційний підхід до державного управління. Учені переконані, що політичні мережі забезпечують спосіб обробки розбіжностей, формулювання цінностей та стратегій реалізації політики. Маневрування ж від імені суспільних інтересів у цій складній політично тонкій мережі є завданням пост-прогресивної державної адміністрації.

Попри значну підтримку з боку наукового співтовариства, неупереджений аналіз постмодерної теорії публічного управління виявляє в ній як ряд переваг, так і комплекс недоліків. Так, зокрема, Ю. Сурмін зазначає, що "Постмодернізм вніс вагомий вклад у використання в державному управлінні таких інструментів, як міф, страх, хаос, маніпулювання. Він сформував оптимістичне ставлення до хаосу, якого лякається класичне управління. Але досить часто хаотичний оптимізм занадто оптимістичний, що формує ставлення до хаосу та кризи як до блага, котрі самі пройдуть та приведуть до розквіту держави. Від такого ставлення можуть бути дуже небезпечні наслідки: руйнування системи управління, втрата можливостей, зворотний розвиток тощо" [<http://social-science.com.ua/article/102>].

*Л. Д. Демченко, асп., КНУТШ, Київ
demchenko_l_d@ukr.net*

КЛІЄНТ-ОРІЄНТОВАНА СТРАТЕГІЯ ПОСТБЮРОКРАТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ Б. АРМАДЖАНІ ТА М. БАРЗЕЛЕЯ

Перед запровадженням ключових організаційно-управлінських інновацій у 1990-тих роках керівники адміністрації штату Мінесота усвідомили,

наскільки різні ініціативи, стимульовані конкретними проблемами, визначають логіку загальної стратегії управління агентством. Завдяки запровадженню ринкової динаміки, яка передбачала зміцнення внутрішньої двосторонньої комунікації, перегляд основ фінансування, змагальний характер діяльності, а також подолання законодавчої недовіри, оновленню систем управління персоналом, інформацією та закупівлями, розмежуванню функцій контролю та надання послуг, адміністративні лідери змогли довести спроможність державної установи поліпшити власну продуктивність, а також покращити виконання повноважень державної влади в цілому.

Однак, на початку відповідних адміністративно-управлінських реформ більшість державних службовців штату не бачили чіткої кореляції між вище озвученими інноваційними інструментами, й, відповідно, побоювалися, що прагнення до поліпшення сервісу призведе виключно до втрати традиційних наглядових та контролюючих ролей державних агентств.

З метою залучити співробітників до процесу змін, керівництво адміністрації прийняло рішення розробити загальну стратегію (згодом визначену, як підприємницьку). Але інформаційний потік стосувався не лише внутрішньої, а й зовнішньої аудиторії. Керівні посадовці прагнули довести також губернатору, представникам бізнес середовища, ЗМІ, законодавцям тощо, що Програма прагнення до досконалості у виконанні (Striving Toward Excellence in Performance (STEP) є лише частиною зусиль адміністрації, щоб зробити штат Мінесота одним із найбільш досконалих керованих у США.

Відповідна стратегія мала стати концепцією з управління, контролю та фінансування усіх численних заходів адміністрації. Діяльність адміністрації передбачала, насамперед, надання послуг. Клієнтами останньої визнавалися державні агентства. Відповідно, адміністрація поставала відповідальною за задоволення потреб клієнтів на якісно високому рівні, а також наданні економічно вигідних послуг. "Агентства штату мають бути відповідальними перед спостерігачами за належне та економічне споживання послуг, які пропонує адміністрація або її конкуренти. Клієнти контрольних заходів – це громадяни штату, колективно репрезентовані губернатором та законодавчими органами. Отримання перспективи на рівні штату прийняття конкретних управлінських рішень та нагляд за деякими адміністративними операціями – це послуга, надана адміністрацією контролерам, як клієнтам. Ці заходи варто називати послугами керівництва та контролю штату. Сервісна активність має фінансуватися за рахунок обігових коштів, коли це можливо. Контрольна діяльність повинна фінансуватися за рахунок асигнувань загального фонду" [Barzelay M., Armajani B. Breaking Through Bureaucracy: A New Vision for Managing in Government. Los Angeles: University of California Press, 1992. – P. 52].

Обігові кошти визнавалися кращим інструментом фінансового забезпечення діяльності з надання послуг, оскільки вони відкривали можливість розширення управлінської дискреції, залучати управлінців до відповідальності за результати та стимулювати агентства до економічного ви-

користання ресурсів. Додатковим стимулом визнавалося залучення конкурентів з деяких видів внутрішніх сервісів в особі приватних постачальників. У цьому контексті кожне агентство отримувало гнучкість у прийнятті рішення, чи то надавати послугу самостійно, чи звернутися до приватного провайдера, який пропонує коротші строки, вищу якість та меншу вартість послуги. Запровадження відповідних ринкових механізмів у адміністративну діяльність визнавалися ефективним засобом для створення конкурентних умов функціонування, відповідно, – формування відповідальності за якість надаваних послуг та їхню ціну. Адміністрація може успішно конкурувати на ринку послуг, тільки у випадку володіння конкурентними перевагами поряд з альтернативними джерелами. Конкуренція між державними та приватними постачальниками послуг є аргументованою, насамперед, тому що сприяє заощадженню грошей платників податків.

Керівництво адміністрації стверджувало, що усі види адміністративної діяльності мають бути поділені на три категорії (управлінські та контрольні заходи, комунальні послуги та конкурентні активності на ринку) і зрештою відповідним чином керуватися, контролюватися та фінансуватися.

У той же час федеральні органи мали низку запитань до адміністрації штату Міннесота щодо даного експерименту з реформування адміністративної системи. Насамперед, вони стосувалися наступних аспектів: 1) чи зможуть ефективно контролюватися послуги, які фінансуються з обігових фондів; 2) чи не отримають лінійні агентства забагато дискретності через фінансування з обігових коштів; 3) чи повинні державні установи прагнути прибутку та 4) чи доцільно державним структурам конкурувати з приватним сектором.

Щодо першого питання керівництво адміністрації переконливо стверджувало, що законодавці можуть ефективно контролювати обігові фонди, беручи до уваги час для перегляду фінансових та експлуатаційних показників послуг. Законодавцям було запропоновано переглянути чистий дохід та використання нерозподіленого прибутку. Відповідь на питання про надмірну свободу дій зосереджувалася на економічній раціональності використання ставок, а не кількісних обмежень (контроль кількості спожитого ресурсу). Захищаючи ідею отримання прибутку, керівники адміністрації нагадали законодавцям, що доходи позитивно пов'язані з сумою вартості, створеною підприємством для своїх клієнтів, у той час, як витрати відображають вартість генерування цих доходів. Стосовно конкуренції з приватним сектором відповідь полягала у тому, що мета адміністрації у наданні внутрішніх послуг полягає у слугуванні інтересам платників податків. Останні отримують вигоду, коли адміністрація несе менші витрати на послуги лінійних агентств у порівнянні з приватними провайдерами чи навпаки. Відповідно, виникає можливість уникнути збиткових ситуацій, коли варто купувати послуги виключно у лінійних агентств.

Застосування клієнт-орієнтованої стратегії стало очевидною в силу відсутності аргументованих альтернатив управління деякими внутрішніми послугами, окрім як на змагальних ринкових засадах.

A. Kostrubitska, PhD in Public Administration, Kyiv
alina.kostrubickaya@gmail.com

KNOWLEDGE MANAGEMENT IN GOVERNMENT

Knowledge management is usually associated with the IT field, though it easily encompasses IT and nearly every other branch of a department or agency. Knowledge management is simply a practical, process-orientated approach to how agencies and departments capture institutional knowledge and learn from it. Knowledge management's primary goal is to measurably improve individual and organizational performance.

Nowadays there is hardly a large organization or national and local government that does not recognize the value and benefits creating potential of knowledge. There are also many existing knowledge management related initiatives among different organizations and government entities, even though, some of those are not necessarily on the right track.

Knowledge management has a long and distinguished history. It was initiated arguably as long ago as in the 1960s, when Peter Drucker first coined the term "knowledge worker". Debra Amidon has composed a detailed timeline of knowledge management and has traced many of the early roots going back to the early 1980s. There has been a rapid spread of the influence and uptake of knowledge management following its wider promotion since late 1990s. [Knowledge Management in Government Organizations – Module 1 [Electronic resource], available at: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan031578.pdf> (viewed on February 12, 2018). – Title from the screen]. Knowledge management in its current form probably first received significant attention in 1990s, with leading private sector companies developing procedures to guarantee effective generation, capture and dissemination of information and know-how and the promotion of knowledge. Public sector organizations, especially government entities, are typically thought to be later adopters to this knowledge management wave. However, due to the ever-increasing pressure for higher efficiency and effectiveness and the growing needs for sharing knowledge among different government entities at different levels as well as coping with this inevitable trend, government is quickly catching up and is fully prepared to reap the benefits generated from knowledge management programs [Knowledge Management Basics [Electronic resource], available at: https://publicadministration.un.org/published/courses/1343/Course2537/v2010_11_2_18_17_44/course/course_2537.html?LockModuleID=12689&redirect=true%20%20 (viewed on February 21, 2018). – Title from the screen].

We can agree with such a definition of "knowledge management" It's a "system that ensures continuity of leadership by identifying and addressing potential gaps in effective leadership and implements and maintains programs that capture organizational knowledge and promote learning" [Why KMI for the Government? [Electronic resource], available at: <https://www.kminstitute.org/content/government> (viewed on January 20, 2018). – Title from the screen].

There are several key functions of knowledge management in Government with the shift to service and knowledge orientation in e-government and the trend towards virtual administrations and seamless government's providing services via one-stop portals, key application themes of the public sector are touched; promoting a knowledge based economy; rendering information and services to citizens and business customers; enhancing governmental cooperation. [Knowledge Management in Government Organizations – Module 2 [Electronic resource], available at: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan031579.pdf> (viewed on February 15, 2018). – Title from the screen].

In Ukraine, only in 2013, an attempt was made to apply knowledge management techniques. For example, the Knowledge Management Portal "We Develop e-Governance" was created, an information and technological solution that should use the technologies and practices of corporate knowledge portals, provide interaction between public authorities, local authorities, civil society institutions and the expert community in the field of information and communication technologies, development of e-governance. But, unfortunately, no concrete achievements from the work of this resource were received.

В. О. Круть, асп., КНУТШ, Київ
krut.volodymyr@gmail.com

ЕФЕКТИВНЕ УРЯДУВАННЯ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Проблема структури та змісту державної антикорупційної політики актуалізується в світлі процесів реформування державного управління та всезростаючої ролі громадських антикорупційних організацій, які стають рушійною силою у впровадженні демократичних стандартів в країнах, що розвиваються. Також все більшої значущості набувають процеси прийняття ефективних рішень та їх імплементації у різних сферах теоретичної та практичної діяльності. Сучасні демократичні країни приділяють особливої уваги ефективному урядуванню, зокрема не лише через призму функціонування урядових інституцій, політичних партій, громадських організацій, але й через вплив міжнародних донорів, транснаціональних компаній та лобістів на прийняття рішень в державі. Ефективність у прийнятті рішень забезпечується способами виключення корупційних ризиків. У зв'язку з цим природним представляється інтерес дослідників до сутності ефективного урядування як форми антикорупційної діяльності в державі. Ефективне урядування, вирішуючи питання мінімізації корупції, так само проявляє інтерес до даної проблематики в законодавчому, політичному, соціальному та навіть етичному аспектах.

У вузькому розумінні урядування розглядають як процес прийняття рішень та спосіб, у який такі рішення запроваджуються, перевіряються та

переглядаються. Цей термін включає в себе механізми, процеси та інституції, через які громадяни та групи осіб визначають свої інтереси, здійснюють свої законні права, виконують обов'язки, досягають компромісу. [Neumayer E. / Is good governance rewarded? A Cross-national Analysis of Debt Forgiveness. World development, Vol. 30, No 6 / Records Management: the key to good governance and sustainable development // Текст. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.555.9883&rep=rep1&type=pdf>]. Варто додати, що урядування відноситься не просто до процесу прийняття та запровадження рішень, а й до змін у способі діяльності державної влади та самої поведінці посадових осіб. Особливістю урядування є те, що воно базується на фундаментальних знаннях і прикладних дослідженнях, тобто включене в складну, спеціалізовану систему взаємодії держави, громадянського суспільства та бізнесу. В рамках цієї системи визначаються основні принципи такої взаємодії, виникають нові області досліджень та постають чіткі проблеми, вирішення яких призводить до реформування всієї системи державного управління.

Розглядаючи питання запровадження ефективного урядування в Україні, слід констатувати той факт, що в процесі прийняття рішення ризик корупційної складової в Україні суттєво збільшується. Такі побоювання є небезпідставними, оскільки відповідно до міжнародних індексів сприйняття корупції Україна займає найнижчі позиції та не демонструє відчутного прогресу в антикорупційній діяльності (за останні чотири роки Україні вдалось покращити свій рейтинг лише на кілька позицій).

Власне проблема корупції в Україні існувала завжди. Корупція в Україні може проявлятися повсюди, бути об'єктом будь-яких відносин та стосуватись будь-якого суб'єкта. Під корупцією часто розуміють явище, яке руйнує державну владу та державу і суспільство в цілому. Оскільки еволюціонує спосіб, у який громадяни управляють державою, ресурсами, організаціями, відповідно і корупція еволюціонує і укорінюється у нових формах відносин держави та громадянина. Тиск корупції розцінюється як чинник, що викривляє урядування, змінює його головну мету, створює підґрунтя для зловживання та підриває сутність поняття урядування. У зв'язку з тим, що органи державної влади та місцевого самоврядування України зазвичай не спроможні справлятися з корупційними ризиками та легко піддаються впливам корупції, для нашої держави існує запит щодо запровадження такої системи урядування, яка була б спроможна не лише протидіяти корупційним ризикам в рамках окремих процесів прийняття рішень, але й слугувала б способом забезпечення самої антикорупційної політики.

Слід зазначити, що належне урядування ґрунтується на таких принципах:

1. Участь усіх суб'єктів у виробленні, прийнятті та впровадженні рішення;
2. Верховенство права, яке передбачає застосування справедливих правових рамок, дотримання прав людини та незалежного правосуддя;
3. Прозорість, тобто дотримання права кожного на доступ до інформації;

4. Відповідальність, тобто інституції та процеси служать усім зацікавленим сторонам у розумних часових рамках;

5. Орієнтація на консенсус, що передбачає досягнення найкращого інтересу всієї спільноти;

6. Ефективність та результативність означають, що всі процедури та інституції створюють результат, який задовольняє потреби суспільства;

7. Рівноправність та інклюзивність вказують на те, що добробут суспільства залежить від того, щоб усі його члени відчували, що вони зацікавлені в ньому, і не почувалися виключеними з мейнстріму суспільства;

8. Підзвітність, яка передбачає, що не лише урядові інституції, а й приватний сектор і організації громадянського суспільства мають бути відповідальними (підзвітними) громадськості та їх інституціалізованим представництвам;

Оскільки ефективне урядування функціонує на принципах, притаманних антикорупції, то слід зазначити, що воно займає значний сегмент в забезпеченні загальної антикорупційної політики і часто може бути складовою питань, що пов'язані з методами запобігання, протидії та боротьби з корупцією.

Урядування може бути міжнародним, національним, європейським, корпоративним, місцевим, тобто включати в себе різноманітні напрямлення, але у будь-якому випадку це є комплекс заходів, грамотне застосування яких призводить до способу забезпечення дієвої антикорупційної політики в державі.

***В. А. Левицький, канд. філол. наук,
Генеральна прокуратура України
kyivtext@meta.ua***

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ ЯК ОБ'ЄКТ ОЦІНЮВАННЯ

На нинішньому етапі реформування публічного управління в Україні привертає увагу новий механізм оцінювання результатів діяльності державних службовців. Відповідний Типовий порядок, який затверджено постановою Уряду від 23.08.2017 № 640, здобув чимало схвальних відгуків від представників громадянського суспільства. За образним узагальненням В. Пекаря, завдяки запровадженню ініціативам унаочнюються ключові показники змін у сферах впливу, а не "кількість закритих "фішок" від доручень" [Пекар В. Реформа державного управління: підсумки року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blogs.pravda.com.ua/authors/pekar/5a39043e2d8fb/view_print/]. Водночас варто припустити, що у зв'язку з такими перетвореннями неповною мірою можуть ураховуватися риси працівника, істотні для виконання поставлених завдань. Мета запропонованого дослідження – з'ясувати значущість комунікативної компетентності держслужбовців для вищезгаданого оцінювання.

Прикметно, що сам термін "комунікативна компетентність" докладно витлумачено в іншому нещодавньому документі. Ідеться про Порядок атестації осіб, які претендують на вступ на державну службу, щодо вільного володіння державною мовою, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2017 № 301. Згідно з приміткою до його додатка 2 указана компетентність полягає у здатності особи застосовувати в різних ситуаціях знання зі структури, норм і функцій мови, а також специфіки оформлення основних жанрів у діловому спілкуванні.

При цьому має місце своєрідна юридична прогалина. Справді, поки що підлягають розгляду комунікативні вміння претендента на посаду. Вимоги до подальшого володіння ними та вдосконалення наявних навиків більш або менш конкретизовано висуваються рядом актів, якот ст. 4, 7–10 Закону України "Про державну службу", розділом VI Закону України "Про запобігання корупції", Загальними правилами етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, затвердженими наказом НАДС від 05.08.2016 № 158. Натомість потреби у професійному навчанні з комунікації та взаємодії установлені тільки пропозиціями та висновками щодо державних службовців категорій "А" і "Б", форми яких затверджено відповідно додатками 2 і 6 до Типового порядку проведення оцінювання результатів службовчої діяльності державних службовців (далі – Типовий порядок). Тобто здібності в царині спілкування фактично співвіднесено лише з особистими рисами державних секретарів, керівників державних органів або їх структурних підрозділів. Необхідність посилення комунікативного потенціалу інших працівників належно не регламентована. Крім того, недостатньо висвітленими видаються цілі передбаченого професійного навчання. У Типовому порядку не уточнено підстави для таких потреб: брак знань стосовно ділового мовлення чи фаховий інтерес держслужбовця.

Зазначене видається важливим з огляду на засади формулювання оцінюваних завдань і ключових показників, які повинні суголосити стратегічним документам (п. п. 15, 31 Типового порядку). Чимало відносно нових документів цієї категорії скеровано передусім на процеси опрацювання інформації (план дій із впровадження Ініціативи "Партнерство "Відкритий Уряд" у 2016–2018, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України (далі – РКМ) від 30.11.2016 № 909р; Стратегія комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції, схвалена РКМ від 23.08.2017 № 576 р; Стратегія інформування громадян про гарантовані їм Конституцією та законами України права на період до 2019 року, затверджена РКМ від 20.12.2017 № 1012р, і т. д.).

Водночас у нормативних документах щодо систем управління якістю адекватна комунікація тлумачиться як основоположний організаційний чинник. Вимоги з приводу доречного внутрішнього й зовнішнього інформування в розділі 3 відповідного ДСТУ ISO 9001:2015 (ISO 9001:2015, IDT) співвіднесено з належним створюванням, актуалізацією та контролем задокументованої інформації. Згідно з п. 7.4, пп. 7.5.1 стандарту обсяг таких

відомостей безпосередньо залежить, у т. ч., від компетентності персоналу, зобов'язаного знати, про що, коли, кого, як і хто має інформувати.

Уміння у сфері спілкування також особіо деталізуються при оцінюванні діяльності державних службовців в інших країнах. Наприклад, під комунікативний критерій, передбачений § 10 рішення Уряду Чеської Республіки від 08.06.2015 № 134/2015, підпадають усне й писемне мовлення, характер ведення переговорів, який засвідчує службова особа. Аналогічні норми, що поширюються на різні категорії працівників, закріплено Урядом Польської Республіки. У додатку 1 до його рішення від 08.04.2016 № 470 узірцева комунікація ототожнюється з увагою до висловлювань співрозмовника та зусиллями щодо взаєморозуміння; чітким дохідливим викладом, відповідним ситуації та особистості співрозмовника; наведенням переконливих ситуативно виправданих доказів тощо.

Симптоматично, що серед критеріїв, регламентованих додатком 3 до вітчизняного Типового порядку, негативно тлумачиться потреба держслужбовця в зразках документів при виконанні завдання. Зокрема, як варто припустити, засвоєння етикетних конструкцій у поточних листах до міжнародних інституцій є цілком природним. Зорієнтованістю на раніше підготовлені ділові папери для таких адресатів навряд чи завжди підтверджується недбалість і неготовність службової особи до дієвого контакту в екстраординарній ситуації.

Деякі проблеми оцінювання випливають зі зразків завдань і ключових показників результативності, ефективності та якості службової діяльності державних службовців, які наведено в Методичних рекомендаціях, затверджених наказом НАДС від 27.11.2017 № 237. Так, додаток 3 стосується роботи головного спеціаліста відділу взаємодії з громадськістю міністерства. Змодельованими ключовими показниками охоплено, зокрема, підготовку інформаційних матеріалів, створення розділу на веб-сайті міністерства та акаунтів цього органу влади (завдання 3). На практиці розгортання невіддалого ділового спілкування видається критичним на вирізаному напрямі. Очевидно, успішній взаємодії з громадськістю перешкоджають мовні помилки: некоректне вживання термінів ("Міністерство N спільно з органами внутрішніх справ", а не "органами поліції"), похибки при друкуванні текстів ("У Міністерстві N створено (= створено) управління забезпечення тендерної (= гендерної) рівності"), неточності у власних назвах ("Державне лісове агентство України", замість "Державне агентство лісових ресурсів України") тощо. Понад те, новітні форми комунікування спонукають до прийняття не завжди будь-чим регламентованих рішень. Веденням офіційної сторінки в соцмережі нерідко спричиняється балансуння між правилами поведінки особи, уповноваженої на виконання функцій держави, і етикетом інших користувачів Інтернету. Дотепер активно обговорюється уникання чи допустимість виявів експресії: від послуговання "смайликами" до специфічних висловів. Одначе згадані потенційні чи реальні недоліки й ризики по суті не оцінюються.

Отже, комунікативна компетентність заслуговує на більш повний аналіз у ході оцінювання діяльності державних службовців. Усебічний розгляд їхніх навиків у царині спілкування суголосить як законодавству України, так і актуальним нормативним актам, у т. ч. схожих постсоціалістичних держав. Забезпечити відповідне вдосконалення можна шляхом внесення змін до критеріїв, передбачених Типовим порядком, або розробки нових документів, включаючи методичні. При цьому процедура з об'єктивного визначення якості роботи потребує подальшого вивчення у зв'язку з іншими індивідуальними якостями (ініціативність, креативність, раціональність і т. д.), показовими для працівників державних органів.

Д. С. Лікарчук, канд. політ. наук
n.likarchuk@gmail.com

ПОЛІТИЧНИЙ КОНФЛІКТ ТА ОПОЗИЦІЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Сучасний світ є світом національних держав, що відрізняються одна від одної організацією політичної влади, формами участі громадян у політичному житті, організацією й артикуляцією інтересів, станом прав людини. Все це разом узятє й становить зміст поняття політичного процесу. Політичний процес в нашій країні повний протиріч, що живлять конфлікти – латентні і відкриті, локальні і загальні, це природний процес товариств.

У повсякденному житті влада найчастіше асоціюється з примусом, насильством, диктатом, і як соціальне явище сприймається негативно. Політологи і соціологи, вивчаючи владу, показують, що владний феномен породжений суспільством в ім'я суспільства. Аналіз конкретних політичних систем призводить до висновку про те, що свавілля неконтрольованого насильства, домінація примусу – це не причина, а наслідок певного типу влади.

У комплексі всі ці фактори визначили досить складну структуру і динаміку конфлікту, а також труднощі, зв'язкові з його деескалацією [Рос М.Г. Управление конфликтом: интерпретации и интересы в сравнительной перспективе//Урегулирование конфликта. Вашингтон-Москва, 1997.-С.34]. З точки зору політики, найбільш важливими є ті конфлікти, які відбуваються в сфері суспільних відносин і пов'язані з розподілом таких цінностей, як влада, матеріальні блага, соціальний престиж.

У відносинах влади виділяють два аспекти – конфліктний та цільовий. Конфліктний містить механізм загострення або згладжування соціальних конфліктів, який дозволяє прийняти рішення, яке регулює розвиток соціальних груп, суспільства в конфліктній ситуації. Цільовий аспект передбачає організацію групових дій для досягнення спільної мети. Обидва аспекти іманентно притаманні владним відносинам. Конфліктний аспект обумовлений протиріччями соціальних інтересів, а цільовий – цілісністю соціальних спільнот.

Зв'язка понять "конфлікт" і "опозиція", інкорпоровані у свідомість українського суспільства в зв'язку з подіями минулого десятиліття, в даний

час широко використовуються, як в повсякденній професійній діяльності вітчизняних політиків, так і у мовній практиці пересічних громадян. Однак це використання не ґрунтується на коректному осмисленні цих понять, що обумовлює неадекватне розуміння драматичної мозаїки дійсності.

Вивчення даної проблеми має важливу практичну значимість для пошуку ефективного впливу на подолання різних конфліктів.

Також проблему політичного конфлікту і опозиції з повною підставою можна віднести до однієї з актуальних у науковому та практичному планах. На наш погляд, поява за останній час публікацій щодо окремих аспектів проблеми не заповнює наявний пробіл в соціально-політичному знанні. Тому, всебічний аналіз проблеми соціально-політичних конфліктів і опозиції й усвідомлення причин їх виникнення, а також можливостей виходу з подібних ситуацій має важливе значення не тільки для України, але і як досвід подібних процесів для забезпечення політичної стабільності різних регіонів і світу в цілому.

Основною умовою свідомого політичного аналізу у вирішенні політичного конфлікту є його "розтин" (розподіл). Аналіз і рішення розкритих конфліктів на рівні повної "політичної гласності" пов'язані зі структурою політичної системи, специфікою її функціонування і, особливо, політичною культурою суспільства. Найбільш прийнятним для суспільства є варіант, коли політичний конфлікт розглядається в умовах відкритої дискусії, коли ті, кого він зачіпає, мають можливість сформулювати і зіставити свої позиції, що відображають їх інтереси і цінності.

Поняття "політична опозиція" характеризує чинного специфічного суб'єкта (агента) конфлікту, а також форму його політичної активності – протидія домінуючому суб'єкту, його позиції в політиці [Nohlen O. *Worterbuch Staat and Politik*. Bonn, 1991. – p.301].

Переговорний процес в даному контексті можна розглядати як спосіб і можливість переграти, обійти один одного. Тут позиція сторін не завжди є щирою. Однак постійне ігнорування реальності, в тому числі й емоційної, в кінцевому рахунку, – є не найкращою основою для міцних і стабільних відносин.

В процесі переговорів сторони обговорюють проблеми, які потребують вирішення для досягнення прийняттого результату. Рішення проблеми, як відомо, здійснюється поетапно. Особлива складність врегулювання політичного конфлікту в Україні була обумовлена тим, що в специфічних умовах республіки воно передбачає не тільки певний розділ влади з опозицією, а й структурну перебудову всієї системи представництва регіонів у владних органах. Як відомо, в основі всіх політичних конфліктів лежать питання суверенітету, влади, самовизначення, – важливі для певних регіонів, груп і національностей [Браун М. *Причини и региональные факторы внутренних конфликтов/Лье international Dimensions of Internatinal Conflict*. MIT Press: Cambridge, MA, 1996. – p. 571-602].

Подібні конфлікти тривають довго, і в ході яких конфліктуючі сторони демонструють свою непохитність. Тому шляхом двосторонніх переговорів і зовнішнього посередництва можна знайти обопільно вигідне рішення для проблем, що лежать в основі цих конфліктів.

Політичні конфлікти потребують удосконалення традиційних підходів до вирішення конфліктів за допомогою надання їм політичного і системного тлумачення.

Таким чином, політичний конфлікт і опозиція – це явище дійсності, що завжди були і будуть. Їх позитивне значення полягає у тому, що вони висвітлюють протиріччя, висувають проблеми. Але при цьому часто втрачаються можливості їх конструктивного вирішення, якщо конфліктуючі сторони втрачають контроль над собою, і якщо наслідки конфлікту стають більш сильнодіючим фактором та поглиблюють протиріччя, через які він виник.

Ш. С. Мартіросян, студ., КНУТШ, Київ
sarlotta1996@gmail.com

СУЧАСНА ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА: ІНФОРМАЦІЙНА ЗБРОЯ

Поступово всім стає зрозуміло, що після усвідомлення мотивів поведінки людини та великого об'єму інформації, який ми зараз маємо – жити як раніше стало неможливо. Сьогодні ми стикаємось з типовою незручністю нашого часу: як треба жити людині в епоху плинності всього навколо, такого швидкого темпу змін та здійснювати свій політичний вибір?

Інформаційне забруднення: характерна риса 21 століття, яка породжує упередженість та фрагментарність мислення людини. За 2015 рік вироблено 8×10^{21} інформації, а це більше, ніж за 4000 попередніх років. В англійській мові наразі 540 тисяч слів, тоді як у часи Шекспіра було 5000. Якщо раніше людство гналося за інформацією, як за джерелом знань, то тепер вона давно перегнала всіх та керує нашою підсвідомістю. В умовах діджитал-світу в людей стало розвиватися "кліпове мислення". Людина не здатна довго концентруватися на інформації та читати великі тексти, тому падає рівень засвоєння знань та нею стає легко маніпулювати. Facebook називають "третьою країною світу" за кількістю населення. Тепер нам важко уявити людину, яка не живе у віртуальній реальності соціальних мереж.

Політичні маніпулятори чудово знають про це та впевнено керують масами. Мати власний фільтр на корисну інформацію – нове вміння, яке повинна володіти людина сучасності. Використовувати інформацію на користь – талант, який не кожному під силу. Мати візію майбутнього майже неможливо, коли горизонт планування у суспільстві не перебільшує шести місяців. Сутність змін культурних горизонтів у руйнуванні традиційних світоглядних орієнтирів та суспільних норм. Проблема постає у тому, що нове суспільне явище ще не створилося, а старе вже не є актуальним. Ця ситуація нагадує фронтір – територію, де знаходиться зіткнення "варварства" та "цивілізації". Головне у такому стані подій, що це рух вперед, але він мало прогнозований.

Маргарет Тетчер стверджувала: "такої речі, як суспільство, не існує. Є окремі чоловіки, окремі жінки, і є сім'я" [1987 Sep 23, Margaret Thatcher, Interview for Woman's Own ("no such thing as society")]. Світ стоїть на шляху глобалізації та знищення кордонів, однак найбільш впливові країни світу збираються робити це не шляхом культурної асиміляції, а через ведення гібридних війн. Загальний розвиток цивілізації можна прослідкувати через етапи змін війн. Сучасна війна це не просто військове протиборство, яке залучене у збройний конфлікт регулярною армією, це змішування класичного типу війни з залученням інформаційної зброї, кібератак та нерегулярної "армії" пропагандистів у середині держав на яку здійснюється напад. Саме інформація стає головною зброєю війн 21 століття.

Зігмунт Бауман вбачає у таких перетвореннях нову політичну культуру, де війни потрібні вже не для загарбання територій, а для знищення бар'єрів. Філософ визначає громадянина, як людину, яка досягає особистого блага через благо міста та суспільства. Кожен сам для себе вирішує: бути індивідуумом чи громадянином. Однак, мислитель вбачає нову проблему діячів сучасності, які діють за принципом "знайшов рішення – тепер треба знайти проблему. Політика з великої букви – діяльність, на яку покладено завдання перетворення приватних проблем в суспільстві, але вона може зазнати загибелі". [Бауман З. Текучая современность / Пер. с англ. под ред. Ю. В. Асочакова. – СПб.: Питер, 2008. – 145 с.]

Дії на політичній арені стали виконувати фігури, які переймаються приватними, а не суспільними проблемами, а головне питання демократії "наскільки корисно чи шкідливо виконують свої обов'язки політичні діячі?" [Бауман З. Текучая современность / Пер. с англ. под ред. Ю. В. Асочакова. – СПб.: Питер, 2008. – 161 с.] – давно пішло на другий план, на відмінну від зацікавленості їх приватним життям та індивідуальними якостями. Бауман зауважує, що діагностувати хворобу суспільства та вилікувати її – не одне й те саме, однак у цьому є і позитивні риси, адже ми вчимося знаходити індивідуальність у глобалізованому світі.

Підсумовуючи, можна сказати, що тільки дії у політиці можуть показати вектор руху, а хто буде робити зміни – залежить від тих правил, які будуть актуальні для модернізованого суспільства. Фільтрація інформації – вміння, яке необхідно сучасним інтелектуалам, адже якщо протиракетна оборона вже існує, то анти інформаційну ще треба створити.

А. С. Міщенко, студ., ЗНУ, Запоріжжя
natutifrutti2101@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В ПОЛЬЩІ

Питання децентралізації на сьогодні є дуже актуальним на теренах Європейського Союзу, і у тому числі для України, яка прагне стати її повноцінним членом. При виборі моделі децентралізації українські реформатори вирішили, що серед успішних країн, в яких дана реформа досягла

певних успіхів, польський приклад буде спорідненим до українських реалій та більш корисним для запозичення. Україна, як і Польща, є унітарною республікою. Досвід польської децентралізації аналізували такі дослідники, як Л. Белкін, М. Желяк, М. Саган, М. Крат, О. Софій, Я. Максимчук, В. Корецький, Б. Сіклицький та ін. Метою дослідження є вивчення досвіду реалізації реформи децентралізації у Польщі, історії її становлення у суспільній та законодавчій площині. Якщо порівнювати Польщу з іншими європейськими країнами, то навряд чи історія буде стверджувати, що поляки схильні до самоуправління, переживши в різні часи розділення між трьома державами і системами в кінці 18 ст. та відчувши вплив і встановлення соціалістичного порядку після Другої світової війни [Максимчук Я., Корецький В., Сіклицький Б. Збірник матеріалів на допомогу депутатам місцевих рад / Солідарність. Блок Петра Порошенка. – К., б.р. – 141 с.]. Але певні напрацювання самоврядності простежувалися під час існування Другої Речі Посполитої, коли в 1921 році було прийнято Конституцію, яка затверджувала правовий статус органів місцевого самоврядування, а саме згідно зі ст.3 цієї конституції декларувалося, що устрій Польщі буде ґрунтуватися на засадах широкого територіального самоврядування і що представницькі органи самоврядування отримають право приймати власні ухвали у сфері управління, культури і господарства. Але ця система була зруйнована спочатку державними переворотами та початком війни в 1939 році, і в кінці в 1944–1945 років встановленням соціалістичного устрою.

У 1970 році відбулася адміністративно-територіальна реформа на рівні ґмін – із 4 313 громад були створені 2 394 значно більші одиниці, включаючи 247 міст, 26 міських районів, 1 546 сільських ґмін і 575 утворень змішаного характеру. Зазначимо, що такі трансформації відбувалися в примусовому порядку. Громадські настрої щодо встановлення засад самоврядування активізувалися в 1981 році, коли розпочалася хвиля робітничих страйків "Солідарності", передумовою появи яких став занепад економіки країни. В 1989 році Сенатом було прийнято рішення про початок законотворчої роботи щодо відновлення місцевого самоврядування. 27 травня 1990 року реформа децентралізації набула чинності разом із проведенням перших виборів до місцевих органів влади [Історія впровадження реформи місцевого самоврядування в Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.decentralization.gov.ua/reform/item/id/153>].

Під час проведення реформи в Польщі діяв єдиний штаб реформ, який очолював Єжи Регульський; цей штаб підпорядковувався Прем'єр-міністру та уряду. Паралельно у Сенаті працював Комітет з питань місцевого самоврядування, а в громадському просторі функціонував Фонд розвитку місцевої демократії. Натомість в Україні зараз утворена велика кількість центрів управління реформою, серед яких відсутня координація та узгодженість роботи. Після ухвалення Конституції Польщі в 1997 році вступила в дію адміністративна реформа двох вищих рівнів самоврядування, а саме повітів та воєводств. З 1 січня 1999 року запрацювала нова система організації самоврядування.

Зауважимо, що перший етап реформи місцевого самоврядування у Польщі у 1990-1999 роках проходив у складних економічних умовах та під сильним політичним впливом, що гальмувало розвиток реформування, а вже після 1999 року, тобто на другому етапі, коли вже самоврядування відбувалося на трьох рівнях – гмінах, повітах і воеводствах, – відчувалося економічне зростання. Доцільно розглянути, на яких принципах децентралізації будувалася реформа місцевого самоврядування в Польщі. Базовий принцип прописаний в Конституції Польщі 1997 року, а саме те, що територіальний устрій країни гарантує децентралізацію публічної влади; зазначалося, що головним є те, що ні повітове, ні воеводне самоврядування не здійснюють нагляду за гмінами.

Основними принципами адміністративно-територіального устрою є розвиток громадянського суспільства, принцип субсидіарності, гнучкість у прийнятті рішень, ефективність місцевих і регіональних громад, а також прозорість і підзвітність, що передбачає відсутність зайвих бюрократичних структур [Крат М., Софій О. Порівняльний аналіз процесу децентралізації України та Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2017/10/Porivnyalniy-analiz-protsesu-detsentralizatsiyi-Ukrayini-ta-Polshhi.pdf>. с.6-7,13].

Як бачимо, більшість принципів було запозичено українськими реформаторами. Система адміністративно-територіального устрою Польщі схожа на українську, але назви адміністративних одиниць більшою мірою відображають національну специфіку. Воеводство є найвищою адміністративно територіальною одиницею, таких воеводств у Польщі 16. Наступною одиницею є повіти, або райони, які поділяються на сільські та міські, кількість повітів у Польщі дорівнює – 380 сільських та 60 міських. Гміни, або громади, можуть бути сільськими, сільсько-міськими та міськими, їх загальна кількість 2 749, але в свою чергу гміни можуть поділятися на більш дрібніші одиниці – це поселення або дільниці (у містах) та солістства (у селах), які підпорядковуються гмінам [Крат М., Софій О. Порівняльний аналіз процесу децентралізації України та Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2017/10/Porivnyalniy-analiz-protsesu-detsentralizatsiyi-Ukrayini-ta-Polshhi.pdf>. с.8].

Кожне з цих адміністративно-територіальних утворень має свою систему місцевого самоврядування, яка закріплена законодавчо від 5 червня 1998 року, це закони про самоврядування повіту, про самоврядування воеводства та про урядову адміністрацію у воеводстві. Всі рівні самоврядування є рівноправними, відмінності між ними полягають виключно у поставлених перед ними завданнях. Як розуміємо, базовим рівнем самоврядування у Польщі є гміни, згідно закону до їх компетенції належать усі публічні завдання та задоволення колективних потреб, а саме соціальні послуги, житло, культура, будівництво та експлуатація доріг, цивільний захист, освіта, соціальна політика та ін. [Крат М., Софій О. Порівняльний аналіз процесу децентралізації України та Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2017/10/Porivnyalniy-analiz-protsesu-detsentralizatsiyi-Ukrayini-ta-Polshhi.pdf>. с.9].

Отже, можна зробити висновок, що реалізація реформи залежить як від керівництва країни, так і від суспільної підтримки, успішне проведення – це довготривалий процес, який вимагає законодавчих коригувань і усвідомлення того, що реальний ефект можна отримати лише через певний час, так як на розробку плану реформи в Польщі пішло близько 10 років.

В. Ю. Омельченко, канд. філос. наук, КНУТШ, Київ
victoria.omelchenko@bigmir.net

ВТРАТА ІНСТИТУЦІЙНОЇ ПАМ'ЯТІ ЯК ІНДИКАТОР НЕЕФЕКТИВНОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Філософія є тією ефективною методологією розуміння, що дозволяє формулювати та вирішувати не лише метафізичні, онтологічні, гносеологічні, але й практичні питання. Питання про ефективну дієвість інституцій є одним з найважливіших в контексті сучасного соціогуманітарного і політичного дискурсів. Втрата інституційної пам'яті є вкрай загрозливою тенденцією, що може перетворювати таке благо як "свобода" на свавілля. Тому, ми – філософи, політологи, соціологи живучи в глобальному, відкритому світі не маємо права говорити мовою виключно "ідеальних теорій" та "абстрактних ідеалів", що сторонні запитів та викликів бурхливої реальності в якій ми живемо, а маємо філософською мовою говорити про ті смисли, які здатні змінити суспільну реальність. З метою чого звернемось до філософії права Г.Гегеля, який в своїй однойменній роботі проілюстрував чудову методологічну настанову, зазначивши, що текст "Філософії права" має бути якомога далі від конструкції держави у відповідності з ідеалом і предикатом бути. На противагу чому, текст "Філософії права" не є ані повчанням, ані детальною інструкцією, а є лише методологією розуміння першопричин тих чи інших похідних явищ.

Філософія не займається ані побудовою ідеальних теорій, ані дескриптивним описом, філософія вивчає першопричини і на підставі такої аналітики із джерел першопричин здійснює прогнозування та планує довгострокову стратегію. Відповідно, в межах даної розвідки, ми зосередимось на осмисленні питання соціальних інституцій в контексті філософії права. Попередньо зазначимо, що, філософію права ми не зводимо до метафізики або гносеології, а, навпаки, розглядаємо як "методологію учення про право" [Філософія та енциклопедія права в Університеті Святого Володимира [Текст]: у 2 кн. (Пам'ятки правничої думки Київського університету). – Кн.1/ уклад. І. С. Гриценко, В. А. Короткий; за ред. І. С. Гриценка. – К. : Либідь, 2011. – С.ХІ], де: "...філософія права не суперничає з теорією права, оскільки звертається до проблем, що їх оминають юридичні дисципліни" [Там само. – С.ХІІ]. Адже, як вказував ще І.Кант, завдання юриста зводиться до здатності застосовувати закони, а не досліджувати передумови їх появи. Поняття соціальних інституцій є одним із базових для

соціології. Пригадаймо, Е.Дюркгайма, за оцінкою якого, соціологія є наукою, що вивчає соціальну дійсність, яка, в свою чергу характеризується специфічними властивостями. Так, соціальні факти існують незалежно від індивідів і домінують над ними, це означає, що кожен з нас від народження отримує у спадок досвід попередніх поколінь у вигляді звичок, традицій, вірувань, які "сліпо" відтворюються і є досвідом передсудів (пригадаймо Е.Гусерля, який бачив шлях виходу із цієї ситуації у ейдети-чній редукції). Е.Дюркгайм говорить про два види соціальних фактів: матеріальні соціальні факти (система законодавства і механізм бюрократії) та нематеріальні (культура та соціальні інститути). Причиною "патологій" та дезорганізації соціальної дійсності є "аномією" [Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии [Текст]. – Пер. с фр. и послесловие Л.Б.Гофмана. – М.: Наука, 1991. – 576 с. – (Социологическое наследие)]. Саме таким терміном, Е.Дюркгайм позначає факт руйнування суспільних інститутів, що характеризується як низьким рівнем довіри до суспільних інституцій так і не готовністю в них інтегруватись і підкорюватись соціальним нормам.

Що ж таке суспільні інституції? Це перш за все, досягнення впорядкованості життясвіту (поняття порядку найбільш повно виражене в німецькій мові – "Ordnung muss sein" / "має бути порядок"), його регламентація у відповідності із універсальними правилами, що мають всезагальну значущість. Ефективне функціонування суспільних інституцій є базисом розвитку розумного суспільства. Для того, щоб обґрунтувати виголошену думку щодо домінуючого значення соціальних інституцій для розвитку здорового суспільства, ми звернемось до осмислення роботи "Grundlinien der Philosophie des Rechts" Г.Гегеля [Hegel G. W. F. Grundlinien der Philosophie des Rechts (Naturrecht und Staatswissenschaft im Grundrisse. Zum Gebrauch für seine Vorlesungen) [Text] / Georg Wilhelm Friedrich Hegel – Verlag: Suhrkamp Verlag. 2000. – 531 s.]. Який зводить свою будівлю філософії права на трьох принципах, а саме: абстрактному праві, моральності, моралі – першому, другому, третьому щаблях відповідно. Г. Гегель осмислює право у динаміці його поступу від абстрактних до конкретних форм. Абстрактне право (das abstrakte Recht) є першим (I), базовим принципом, де ідеться про свободу окремої особи, яка наділена правоздатністю і регулює свої дії у відповідності із такою максимом: "...будь особою і поважай інших у якості осіб" [Гегель Г.В.Ф. Философия права [Текст] / Г. Гегель. – Пер. с нем.: Ред. и сост. Д. А. Керимов и В. С. Нерсисянц. – М.: Мысль, 1990. – С.18]. Реалізація свободи може бути втілена через право на приватну власність (форма майнових стосунків), договір (предметом якого є річ, що може бути відчужена власником), неправду (злочин і відповідно покарання, а не помста, тобто з'являється чинник моралі). На другому рівні (II) – моральності (die Moralität) у дії вчинку враховується намір і мотив, що й звеличує людську гідність. На третьому рівні (III) – моралі (die Sittlichkeit) ідеться про об'єднання особистого із всезагальним, абстрактне набуває своєї конкретності і розкрива-

ється у поняттях сім'ї, громадянського суспільства і з необхідністю та повнотою визначення втілюється в дійсності у формі держави. Нас цікавить третій рівень, коли свобода набуває своєї змістовності. Перш ніж перейти до поняття "держави" зазначимо, що на рівні "громадянського суспільства" ще не йдеться про абсолютний вимір свободи, а домінує конфлікт приватних інтересів, який стримується, контролюється, обмежується силою закону. Ключовим моментом утвердження поняття "громадянського суспільства" є спроможність захисту приватної власності засобом закону, а не сили (як під час "війни всіх проти всіх"), а закон функціонує через посередництво інституцій, які збалансовують приватні інтереси у відповідності із принципом всезагальності. Лишень на рівні держави йдеться про монолітність особливого і приватного із всезагальним і публічним. Тільки "держави реалізує ідею розуму, свободи і права, оскільки ідея і є втілення поняття в формах зовнішнього, наявного буття" [Там само. – С.22]. Тобто ідея держави тотожна правовій дійсності. Об'єктивний чинник державного ладу визначений і разом із тим обмежений та обумовлений законами. "Держави" і є вінцем філософсько-правового вчення Г. Гегеля. В межах держави свобода набуває своєї всезагальності. Тобто, держава є тією кінцевою метою розумної спільноти, в якій приватні інтереси підпорядковані принципам всезагальності.

Поняття "держави" базується на двох основних положеннях: по-перше, на всезагальному значенні закону і, по-друге, на ефективному функціонуванні інституцій. Дані компоненти й утворюють правову систему та утверджують статус держави як правової, система права якої жодним чином не залежить ані від волі правителя, ані від індульгенцій обраних. Таким чином, поняття держави у філософсько-правовому вченні Г. Гегеля тотожне розумному ладу, в якому свавілля обраних обмежується правом, розчиненням у формі строгих приписів законів, а інституції (а не правитель) забезпечують об'єктивність, неупередженість, ефективність правової системи, себто розумної правової держави. Це диктатура всезагального над суб'єктивним, конкретного над абстрактним, свободи розумної над свободою дикою. Власне, правова держава не може ґрунтуватися на фундаменті санкцій, заборон, обмежень, а має засвідчити настільки зрілий рівень культури мислення, який здатен звести власні суб'єктивні нахили і переконання під ризик всезагальності. В такій здатності до "всезагальності мислення і є абсолютна цінність культури" [Гегель Г.В.Ф. Філософія права [Текст] / Г. Гегель. – Пер. с нем.: Ред. і сост. Д. А. Керимов и В. С. Нерсесянц. – М.: Мысль, 1990. – С.83]. Зрештою, приватні інтереси опосередковані та підпорядковані принципу всезагальності. Принцип всезагальності Г.Гегеля і є такою домінуючою ознакою ефективного функціонування суспільних інституцій. Будь-які раціональні заклики так і залишатимуться лише гомінкими лозунгами, якщо немає ефективного функціонування суспільних інституцій. Пригадаймо думку О. Пасхавера, який слушно твердить, що якщо населення сповідує одні цінності, а інститути побудовані на інших, то такі інститути не працюють. Номінально вони

існують, втім вони не відображають дійсність. До числа соціальних цінностей європейця, О. Пасхавер відносить, по-перше, свободу для себе і для інших; по-друге, відповідальність; по-третє, довіру та ефективну співпрацю з співгромадянами. Відповідальна свобода та відповідальна співпраця – ось ключові принципи соціальних цінностей європейця [Пасхавер А. С нашими нынешними ценностями мы не можем быть богатой страной [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://reinvent.platfor.ma/aleksandr-paskhaverr/>]. На відміну від яких, поведінкова особливість українця полягає у довірі лише до ближнього кола, що підтверджують соціологічні дані (зазначимо нижче). Подекуди ми схильні виправдовувати свої невдачі і перекидати відповідальність на інших. В той час, як відповідальність має бути персональною. Згідно, з соціологічними даними Інституту соціології НАН України найбільший кредит довіри українці віддають ближньому колу – сім'ї. Разом з тим неважко помітити і позитивну тенденцію, що виявляється у зростанні довіри до волонтерів та співгромадян. Поміж тим, рівень довіри до виконавчої, законодавчої та судової гілок влади залишається критично низьким. За оцінкою, Е.Лібанової така ситуація недовіри українців практично до усіх владних структур в поєднанні з довірою до свого ближнього кола є прямим свідченням неефективності державного управління в соціальній сфері [Либанова Э. Украина – глубина неравенства [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://gazeta.zn.ua/internal/ukraina-glubina-neravenstva-_.html].

Для того, щоб відбувався якісний поступ у царині розвитку державного управління, слід сприяти приросту "людського капіталу", тобто здійснювати інвестиції в освіту, будувати нову соціогуманітарну стратегію України сьогодення. І, таким чином, виховувати і формувати людей нової генерації, які будуть не імітувати, а реально створювати ті соціальні інституції, які будуть відображати наші справжні цінності. Саме інвестиція в інтелектуальний капітал дозволить побудувати країну рівних можливостей та рівного доступу до правосуддя. Таким чином, без ефективного функціонування соціальних інституцій якісний поступ і розвиток розумної спільноти неможливий. Втрата інституційної пам'яті є однією із найбільш загрозливих тенденцій, адже "свобода" без меж перетворюється на "свавілля", "відповідальність" на "безвідповідальність", а подекуди і "безкарність", відповідно, лише ефективно працюючі інституції є передумовою становлення правової держави, де панують верховенство права звернене до людини, поваги її прав і гідності.

**ЩОДО ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ
ЗДІЙСНЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО КОНТРОЛЮ
ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ
В СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ**

Про громадянський контроль написано чимало, однак і сьогодні він залишається "і добре знайомим, і мало вивченим..." [Сквірський І.О. Поняття та основні ознаки громадського контролю в сучасній адміністративно-правовій доктрині України /І.О. Сквірський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016 . –С.23-24, с. 24], тому що саме громадянське суспільство, і як наслідок громадянський контроль в Україні залишаються теорією.

Безсумнівно, що громадянський контроль є можливістю громадянина, як особисто, так і через громадянські (громадські) утворення "організовані та неорганізовані" [Косінов С.А. Суб'єкти державного контролю /С.А. Косінов // Проблеми законності. -Харків:Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – 2015 . –С.10-19, с. 12)] "брати участь у державному управлінні, у вирішенні державних і суспільних справ, активно впливати на діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування" [Іржа М.М., Радченко О.В. Громадський контроль в системі публічного управління як ефективний інструмент експертизи державно-управлінських рішень. / М.М. Іржа, О.В. Радченко // "Державна політика", – 2012. – № 4. с. 74]. І незважаючи на те, що в Україні сформована модель, за якою громадянське суспільство в першу чергу покладається на механізм "реалізації колективних акцій щодо... досягнення своїх інтересів" [Жаровська І.М. Громадський контроль як інтегральна складова у концепті владних відносин сучасної держави і громадянського суспільства. / І.М. Жаровська // Часопис Київського університету права. Теорія та історія держави і права. Філософія права. – 2012. – № 3. – С.14-17, с. 14], ми не можемо відкидати форми індивідуальної дії громадянина як частини громадянського контролю.

Зважаючи, що у відносинах громадянського контролю громадянин чи громадянські організації, як частина Народу України, який є джерелом влади, виступають у ролі суб'єкта владних повноважень, який відповідно до частини першої статті 5 Конституції України, здійснює "...владу безпосередньо...". Здійснення цих владних повноважень має на меті реалізацію суспільного інтересу, а не інтересів владних органів і осіб, адже здійснення містобудівної діяльності в силу своєї специфіки зачіпає інтереси значної частини українського суспільства.

Очевидно, що виникає питання щодо необхідності у регламентації відносин між суб'єктами громадянського контролю та органами державної влади і місцевого самоврядування щодо меж та способу контролю за діяльністю останніх. Оскільки відповідно до частини другої статті 19 Кон-

ституції України органи публічної влади "їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України" [Конституція України. // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996, №30, стаття 141], то законом як мінімум повинні бути визначені норми щодо реалізації громадянського контролю над цими органами і особами в частині визначення їх обов'язку піддаватися такому контролю, інакше матимемо ситуацію "законної бездіяльності", яка фактично означатиме неможливість здійснення громадянського контролю, тобто неможливості "... спрямування суспільних відносин..." [Сушинський О.І. Контроль у сфері публічної влади: теоретико-методологічні та організаційно-правові аспекти: Монографія. – Львів: ЛРІДУ УАДУ. 2002. 468 с. с. 30] та неможливості "недопустити дій контрольованих суб'єктів за межами... інтересів суспільства" [Пухкал О.Г. Громадський контроль як важливий чинник демократизації та ефективності державного управління. / О.Г. Пухкал // Інвестиції: практика і досвід. – 2014. – № 14. – С.56-58.с. 57].

Дієвість громадянського контролю за діяльністю органів публічної влади в сфері містобудування передбачає здатність суб'єктів громадянського контролю впливати на діяльність відповідних органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб з метою здійснення ними заходів, результатом яких є вирішення питання забудови територій.

Громадський контроль за органами публічної влади у сфері містобудування перебуває на стадії становлення і ще не є дієвим, що підтверджується зростанням соціальних збурень з питань забудови територій [Благодєлева-Вовк С.Л. Громадський контроль: причини неспроможності./ С.Л. Благодєлева-Вовк // Громадський контроль: теорія та практика: матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції, Дніпропетровськ, 12 вересня 2014 р. – Д.:ДОГО"ДКЕЦРП". – 2014. – 156 с., с.93]), здійснені незаконного будівництва, незахищеність суспільства від неправомірних дій забудовників та їх шахрайства і усі форми громадянського контролю носять рекомендаційний характер [Гладун З. С. Державна політика охорони здоров'я в Україні (адміністративно-правові проблеми формування і реалізації): монографія / З.С. Гладун. – Тернопіль: Економічна думка. – 2005. – 460 с. 118].

Проте зупинятися на цьому шляху не можна, і одним із важливих напрямків повинен стати шлях законодавчого закріплення громадянського контролю на основі закономірностей суспільного розвитку, з урахуванням досягнень сучасної наукової думки. З цією метою необхідно здійснити розробку окремого закону України, щодо порядку здійснення громадянського контролю у сфері містобудування, чи у рамках розробки і прийняття єдиного кодифікованого закону – Містобудівного кодексу України, – забезпечити імплементацію цих положень у текст кодексу.

А. Ширинова, асп., КНУТШ, Киев

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ТАМОЖЕННЫХ ПРОЦЕДУР В ЕВРАЗИЙСКО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ СООБЩЕСТВЕ НА ПРИМЕРЕ УКРАИНЫ

Цель данного тезисного исследования состоит в определении и раскрытии исторических основ развития государственного регулирования таможенных процедур в Евразийско-экономического сообщества на примере Украины.

После распада СССР состояние Российской Федерации на постсоветском пространстве не было статичным, а характеризуется постоянным динамичным развитием в межгосударственных отношениях с бывшими республиками Советского Союза в направлении создания с ними различных форм интеграции, в том числе экономического и таможенного союза.

Так, в экономической сфере отношений государства, образовавшие в 1991 году Содружество Независимых Государств (СНГ), создали Зону свободной торговли, заключив в указанных целях 15.04.1994 Соглашение о создании зоны свободной торговли, участниками которого стали Азербайджанская Республика, Республика Армения, Республика Беларусь, Грузия, Республика Казахстан, Киргизская Республика, Республика Молдова, Российская Федерация, Республика Таджикистан, Туркменистан, Республика Узбекистан, Украина.

Внешняя политика того периода, заданная еще Л. Кучмой в 1992 году, характеризовалась многовекторностью, т.е. с одной стороны Украина стремилась войти в Европейский союз и НАТО, и в тоже время активно включалась в различные евразийских проекты, которые на тот момент инициировались Россией.

Отношения двух стран определяются высоким уровнем интеграции, который формировался в течение долгого периода времени, учитывая, что ранее РСФСР и Украинская ССР входя в состав СССР, были единой частью общей системы отраслевого и территориального разделения труда, кооперирования производства. Следовательно, исторически сложилось, что производственная и транспортная отрасли Украины и России были тесно взаимосвязаны друг с другом. После ликвидации Советского Союза и обретения независимости бывшими советскими республиками, экономические связи между ними стали стремительно разрываться, что особенно остро сказалось на уровне благосостояния украинского народа, т.к. страна не обладала собственными энергоресурсами.

Таможенная система Украины прошла несколько этапов своего развития и реформирования. После распада СССР в начале 1991 года на территории независимого украинского государства из 118 таможен, которые функционировали в Советском Союзе, осталось 25 таможен.

Организационная структура советской таможенной системы предусматривала такую управленческую вертикаль: Главное управление государственного таможенного контроля при Совете Министров СССР, республиканские и региональные таможни, а также таможни, что соответствовало политике монополии во внешней торговле страны.

История таможенной службы Украины берет свое начало от принятия Закона Украины "О таможенном деле в Украинской ССР", который вступил в силу 25.06.1991. Интересен тот факт, что это произошло за месяц до провозглашения независимости Украины. Основным достижением данного нормативного акта стало то, что с момента его принятия Украина получила собственную систему таможенных органов, общее руководство таможенным делом в Украине перешло к Верховной Раде УССР и Кабинету министров УССР, а таможенные органы были выведены из подчинения союзных таможенных органов.

Также знаменательным в развитии таможенной системы Украины является факт создания Государственного таможенного комитета Украины 11 декабря 1991 года и утверждение Таможенного кодекса Украины 12.12.1991, который вступил в силу с 01.01.1992. С этого момента таможенную систему Украины составляли: Государственный таможенный комитет Украины (с 2000 г. – Таможенная служба Украины), региональные таможни, таможни, специализированные таможенные управления, организации, учреждения и учебные заведения.

Для таможенных служб основным заданием является защита экономических интересов государства. Выполнение этого задания невозможно без создания четко структурированной системы таможенных органов и их необходимого количества. Поэтому 1992 год для развития таможенной системы Украины являлся наиболее результативным по количеству вновь созданных таможенных органов. Это было обусловлено следующими причинами. После провозглашения независимости в Украине осталось 4650 км открытой, с точки зрения таможенного контроля, границы. Отсутствие в стране системы внутренних таможен тормозило процесс активизации внешнеэкономической деятельности, поэтому за год количество таможен в Украине увеличилось вдвое, а численность штата выросла на 65%.

Однако большое количество таможен, таможенных постов и огромная штатная численность таможенных органов поставили под вопрос эффективность прямой управленческой вертикали типа "центральный аппарат – таможня".

Поэтому в 1994 году в системе управления таможенным делом в Украине произошли существенные изменения. Кабинетом министров Украины было создано 8 территориальных управлений, каждому из которых подчинили от 5 до 15 таможен. При этом отдельные таможни остались таможнями прямого подчинения центральному аппарату.

Система управления таможенными органами через территориальные таможенные управления имела ряд существенных недостатков, основным из которых было дублирование управленческих функций, что и

стало основной причиной следующего этапа реформирования таможенной системы Украины. Так, в 2000 году Государственный таможенный комитет Украины был реформирован в Государственную таможенную службу Украины, а территориальные таможенные управления – в региональные таможни, при этом региональным таможням была передана функция непосредственного осуществления таможенного контроля в зоне своей деятельности.

Новая структура Государственной таможенной службы Украины предусматривала 10 региональных таможен, 41 подчиненную им таможню и 6 таможен прямого подчинения.

В 2002 году в Украине был принят новый Таможенный кодекс, который определил новую структуру Таможенной службы Украины. Согласно положениям Таможенного кодекса Украины таможенная система состояла из Государственной таможенной службы Украины, таможенных органов и специализированных таможенных учреждений и организаций.

Трехуровневая управленческая вертикаль "центральный аппарат – региональная таможня – таможня" существовала в Украине до 2005 года.

Необходимо отметить, что с 2005 года реформирование таможенной системы осуществлялось практически каждый год. Исходя из вышеизложенного, можем отметить, что таможенная система Украины прошла долгий эволюционный путь и с каждым этапом реорганизационных изменений приближается к общепринятым европейским стандартам.

***А. Д. Штельмашенко, канд. політ. наук, асист., КНУТШ, Київ
nastyawork1988@gmail.com***

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

"Будь-яка держава деградує, якщо вона довірена лише правителям народу.
Тільки сам народ є надійним хранителем влади і суспільства"
Томас Джефферсон

Необхідною умовою ефективної та прозорої діяльності органів публічної влади є взаємодія з громадськістю. Вплив на державотворчі процеси здійснює не все суспільство загалом, а лише його найбільш соціально активне ядро, для позначення якого в ХХ-ХХІ ст. утвердився термін "громадськість". В.П. Горбатенко визначає громадськість як "соціально активну частину суспільства, яка на добровільних засадах бере участь у суспільно-політичному житті країни". До того ж, на думку вченого, громадськості властиві: потреба в спілкуванні, орієнтація на колективну діяльність, пріоритет громадських інтересів перед індивідуальними, активне вираження своєї суспільної позиції тощо. [Оптимізація механізмів участі громадськості в державному управлінні на сучасному етапі державотворення / М. Гирик // Вісник Національної академії державного управління

при Президентові України. – 2010. – № 3. – С. 190-199. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadu_2010_3_28.pdf, с. 195].

Ефективне демократичне врядування передбачає розвинуте громадянське суспільство, де влада активно взаємодіє зі своїми громадянами через громадські організації, профспілки, політичні партії, неурядові дослідні центри. Розвинуте громадянське суспільство разом з державою утворюють такі правові відносини, в яких суспільство рівноправних громадян не залежить від держави, але взаємодіє з нею заради загального блага. До міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють даний процес, відносять Всесвітню Декларацію місцевого самоврядування; Європейську хартію місцевого самоврядування; Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Оргуська конвенція). В Україні питання участі громадян у формуванні політики та їх впливу на органи державної влади визначають також прийняті Верховною Радою закони "Про органи самоорганізації населення", "Про всеукраїнський референдум", "Про звернення громадян", "Про інформацію", "Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації", "Про громадські об'єднання", "Про політичні партії в Україні", "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності" та інші.

Сучасний розвиток демократії в Україні та її спрямованість на Європейську інтеграцію вимагають вдосконалення механізмів, методів та форм взаємодії держави з громадянами через громадські організації. У зв'язку з цим зростає інтерес до громадянського суспільства в Україні: партнерські відносини між владою і суспільством, а також створення дієвих механізмів цього процесу стають найактуальнішими питаннями сьогодення.

Дослідник А. Литвин пропонує такий перелік критеріїв взаємодії влади та громадської думки:

- 1) демократичність системи виборів і відповідних законів;
- 2) характер законодавчо закріпленої ролі громадської думки;
- 3) наявність каналів вільного вираження громадськістю думок та свобод у вирішенні нагальних завдань суспільного сьогодення;
- 4) характер протікання дискусій між владою і громадською думкою;
- 5) частота, предметний та об'єктний характер звернення влади до громадської думки;
- 6) умови, за яких вимоги громадськості долучаються до рішень влади;
- 7) наявність вільних і множинних каналів висвітлення і передачі актуального змісту в життєпоточі громадської думки. [Литвин А. Громадська думка та її взаємодія із владою: критерії і режими функціонування / А. Литвин // Психологія і суспільство. – 2010. – № 4. – С. 91–97.]

"Режим взаємодії влади та громадської думки" є критерієм, який допомагає визначенню певного типу взаємодії влади та громадської думки. Під режимом взаємодії влади та громадської думки мається на увазі узагальнена характеристика міри її реального включення в прийняття полі-

тичних рішень, в управління державою і суспільством, а також її можливостей бути представленою та функціонувати у владних інститутах. На основі оцінки стану взаємодії влади та громадської думки можна охарактеризувати розвиток демократії в нашій країні. Для здійснення цього завдання доцільно визначити низку критеріїв, на основі яких можна зробити висновки про стан демократичності в сучасному українському суспільстві. Для зваженого процесу оцінювання доцільно звернутися до досвіду демократичних країн.

Подібними критеріями можуть виступати:

- 1) свобода вираження громадської думки;
- 2) залучення громадської думки до політичного процесу управління через форми безпосередньої та представницької демократії;
- 3) наявність законодавчої бази, яка закріплює ролі та прерогативи громадської думки.

Проведення консультацій з громадськістю повинне сприяти налагодженню систематичного діалогу органів виконавчої влади та громадськості, підвищенню якості підготовки та прийняття рішень з важливих питань державного й суспільного життя з урахуванням думки громадськості, створенню умов для участі громадян у проекті таких рішень [Дмитренко О. С. Громадська думка і розвиток демократії в Україні / О. С. Дмитренко // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : електрон. наук. фах. Видання. – 2009. – № 2. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdakk/2009_2/29.html.].

В підсумку можна зазначити, що громадська думка сьогодні виступає показником розвитку демократичності суспільства. Сучасні демократичні держави за допомогою певних систем та методик, що визначають якість публічної влади, регулюють і спрямовують в потрібне русло участь громадської думки в політичних процесах. Невикористання владою громадської думки призводить до узурпації влади. Наслідком цього є соціальна напруга в суспільстві та зростання деструктивної активності мас. Для уникнення даного супротиву влада має належним чином інформувати маси, залучати громадськість до прийняття важливих державних питань та проводити партнерську політику. З іншого боку, систематизація, облік та аналіз вже існуючої громадської думки може надати органам управління інформацію про потреби, інтереси, сподівання народу як у сьогоденні, так і в майбутньому.

Секція 18 "МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ"

А. О. Година, студ., КНУТШ, Київ
a.godyna@ukr.net

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ ЯК ЧАСТИНИ СТУДІЙ ПАМ'ЯТІ

Вперше зацікавлення проблемою пам'яті виникає в 20 – х роках ХХ століття французьким дослідником Морісом Гальбваксом із запровадженням теорії колективної пам'яті, завдяки цьому його вважають основоположником студій пам'яті (memory studies). Відродження проблематики пам'яті відбувається у 80 – 90 – тих роках, зокрема такими дослідниками як П. Нора, Е. Гобсбаумом, Т. Рейнджером, Б. Андерсоном та П. Коннертоном. Фактично відбувається "меморіальний бум" у соціально-гуманітарних науках. Для позначення пам'яті було введено ряд термінів ("collective memory", "social memory", "cultural memory", "popular memory" та ін.), проте до сьогодні не має однозначних визначень даних понять. Початок нового століття ознаменував нові наукові дослідження пам'яті – відповідно створюються навчальні курси, підручники, організуються конференції. Розвиток студій пам'яті вплинув на формування громадських організацій, міжнародних комісій та проєктів, а також створення національних інститутів пам'яті (особливо, в країнах з тоталітарним минулим).

Зважаючи на те, що студії пам'яті є новим напрямком дослідження – маємо різні назви одного напрямку:

англійське "memory studies" можна перекласти як "студії над пам'яттю";

французьке "lieu de memoire" тлумачать як "обшари пам'яті";

німецьке "erinnerungsorte" – "пам'ятні місця";

польське "ramiec historyczna" та російське "историческая память" – перекладають як "історична пам'ять" [Алла Киридон. Гетеротопії пам'яті: Теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті. – К. : Ніка-Центр, 2016. – 320 с.; с.27 – 28].

Студії пам'яті – є міждисциплінарний напрямок, оскільки в арсеналі має дослідження науковців різних галузей знань. В контексті даної роботи розглядається частина студій пам'яті, а саме політика пам'яті. До сьогодні немає єдиного підходу, щодо тлумачення як значення, так і терміну "політика пам'яті". Так, Г. Касьянов пише про появу терміну "історична політика" у 1970 – х роках завдяки американському історику Г.Зіну. У 1980 – х роках у Західній Німеччині термін "історична політика" використовується як практика маніпулювання історією в інтересах певної політичної

сили. Але лише в 1999 р. поняття "історична політика" вперше було сформульовано і визначено як наукове у дослідженні Е. Вольфрума "Історична політика у Федеративній Республіці Німеччина: шлях до західнонімецької пам'яті, 1948 – 1990". Звідси, історична політика – це "вид діяльності та галузь політики, де різні актори використовують історію у своїх специфічних політичних цілях. Вона адресується громадськості та виконує завдання легітимізації, мобілізації, політизації, скандалізації, дифамації й т.п.; ключове питання тут: хто, якими методами, з якими намірами та з якими результатами політично актуалізує досвід минулого, котрий є предметом дискусії" [Історична пам'ять та історична політика: до питання про термінологію й генеалогію понять / Г.В. Касьянов // Український історичний журнал. – 2016. – № 2; С. 127].

В своїй статті Касьянов пише про "історичну політику" як більш ширше поняття, ніж "політика пам'яті". Політика пам'яті охоплює практики, що пов'язані із формуванням колективної чи історичної пам'яті. Історичну політику дослідник визначає як різновид політики, метою і змістом якої є цілеспрямоване конструювання та утилітарне використання в політичних цілях історичної пам'яті, інших форм колективних уявлень про минуле і його репрезентацій, у тому числі професійної історіографії. Таким чином історична політика здійснюється в інтересах політичних, культурних, етнічних та ін. суспільних груп у боротьбі за владу, за її утримання або перерозподіл. Особливостями історичної політики є ідеологічна та політична інструменталізація історії та пам'яті, а також їх утилітарне використання у внутрішній та зовнішній політиці. [Історична пам'ять та історична політика: до питання про термінологію й генеалогію понять / Г.В. Касьянов // Український історичний журнал. – 2016. – № 2; С. 118-137.]

Про інший підхід пише Нагорна, зазначаючи, що "є всі підстави для того, щоб застосовувати поняття "політика пам'яті" як узагальнююче, "історична політика" – як уточнююче для позначення її державно-правових аспектів, поняття "мнемоісторія" – як використання історичної спадщини у самому процесі пригадування. Проте підсумовуючи дослідниця наголошує "про терміни не сперечаються, а домовляються, а домовленості у міждисциплінарному спілкуванні гуманітаріїв – явище нечасте". [Нагорна Л.П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. – К., ІПіЕНД ім.І.Ф.Кураса НАН України, 2012. – 328 с.; С.113.]

В словнику, підготовленому Українським інститутом національної пам'яті, визначено: " меморіальна політика – складова системної і послідовної державної політики в ділянці формування історичної та національної пам'яті, а в демократичних державах також у взаємодії між певними групами людей у корпоративних, академічних, релігійних інституціях" [Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів / кер. авт. кол. А.М.Киридон. – К.: ДП "НВЦ "Пріоритети", 2013. – 436 с. С.220]

Отже, застосування того чи іншого поняття в ряді країн залежить від лінгвістичної традиції: в англійській літературі – "politics of memory"; у Німеччині – категорія "Geschichtspolitik" (історична політика); в Польщі по-

ширений термін "polityka historyczna" (політика історична). Натомість в Україні відсутність єдиний підхід до визначення даного напрямку дослідження, в роботі науковців можемо зустрічати такі терміни як "політика пам'яті", "історична політика", "меморіальна політика".

**С. А. Запорожець, канд. політ. наук,
НУОУ ім. І. Черняхівського, Київ
zaporozhets_serg@ukr.net**

ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК ПРОЯВ ПРИХОВАНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

На зміну класичним військовим агресіям із застосуванням збройної сили приходять так звані "гібридні війни". Такі війни мають прихований характер. Для вирішення поставлених окремих завдань залучаються в невеликій кількості війська. Даний підхід є зміщенням центру зусиль щодо фізичного знищення противника з метою дезінтеграції та зміни державного керівництва, просуваючи свої сфери впливу.

Для гібридних воєн характерні особливості: агресія без офіційного оголошення війни; приховування країною-агресором своєї участі в конфлікті; широке використання нерегулярних збройних; ігнорування агресором міжнародних норм ведення бойових дій, чинних угод та досягнутих домовленостей; заходи політичного та економічного тиску; широка пропаганда із застосуванням інформаційних технологій; атаки в кібернетичному просторі. Іншими словами, гібридна війна – це вид ворожих дій, при якому нападаюча сторона не вдається до класичного військового вторгнення, а пригнічує свого опонента, використовуючи поєднання прихованих операцій, а також надає підтримку повстанцям (бойовикам), діючим на території противника [https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Alert_4_hybrid_warfare.pdf].

Прикладом гібридної війни, у якій держава-агресор домовляється із недержавними виконавцями, групами місцевого населення та бойовиками, зв'язок із якими вона формально цілковито заперечує – є російська диверсійна діяльність в Україні на весні 2014 року [<https://www.nato.int/docu/review/2014/Russia-Ukraine-Nato-crisis/Russia-Ukraine-crisis-war/EN/index.htm>]. Окремі групи російських військовослужбовців організують та координують озброєні загони бойовиків із місцевого населення на сході України, а Росія уникає прямого введення своїх військ через український кордон, що дозволяє їй частково обходити міжнародне право у галузі ведення війни. У цьому контексті, головною метою для Росії по відношенню до України залишається: послаблення та децентралізування, встановлення проросійського керівництва, "зірвання" європейського курсу, а також повторне повернення України під свій тотальний контроль [*Світова гібридна війна: Український фронт. (під головн. ред. В.П. Гор-*

буліна). – Київ : НІСД, 2017. – 496 с.]. Отже, однією з ключових ознак гібридної війни є прихованість (латентність), бажання агресора непрямыми діями досягти своєї мети, використовуючи різних посередників для того, щоб уникнути відповідальності.

З вище сказаного, можна констатувати, що гібридна війна – це новий тип конфлікту сучасності. Звісно, порівняти російсько-українську гібридну війну з сучасною конвенційною (звичайною) війною вкрай важко. Однак, узагальнивши досвід військових конфліктів минулого століття і тенденцій розвитку звичайних конфліктів нового покоління, можна зробити висновки, що як гібридна, так і звичайна війна володіють такими загальними рисами:

збройне протистояння, агресія з можливістю використовувати повний спектр незабороненого (конвенційного) озброєння, а використання забороненої зброї залежить від доброї волі сторін;

застосування пропаганди, ведення інформаційної війни та психологічного тиску, як щодо збройних сил противника, так і населення держави в цілому, оскільки в силу своєї специфічності інформаційне протиборство є невід'ємною складовою сучасних війн;

використання повного спектру сил спеціальних операцій, здійснення диверсій, підривної діяльності в тилу противника, використання партизанських, а іноді і терористичних рухів;

війни ведуться на тактичному, оперативному-тактичному і оперативному рівнях;

сучасні війни можуть вестися без офіційного оголошення війни.

Серед основних відмінностей між гібридним та звичайним видами війни можна виділити наступні:

елемент відкритості – звичайні війни майже завжди носять відкритий характер: існує чітке розуміння щодо сторін конфлікту, хто з ким воює, тоді як при гібридному конфлікті, в свою чергу, таке розуміння відсутнє, принаймні, на початковому етапі конфлікту (замість комбатанта об'єкт агресії зустрічає невідомих "зелених чоловічків");

при гібридному конфлікті майже неможливо приховано вести бойові дії на стратегічному рівні – тобто задіяти одночасно кілька фронтів;

гібридні війни вимагають більш тривалої підготовки, завершення конфлікту залежить не тільки від рівня розвитку військово-промислового потенціалу країни. Таким чином, для досягнення бажаних результатів необхідні роки ідеологічної "обробки" населення противника і сприятливе середовище для прояву сепаратизму, внутрішніх протиріч, сплеску активності криміналітету тощо.

Як вже зазначалось, "гібридній війні" передують досить тривала та комплексна підготовка, а тому їй передують гібридні загрози, які, по суті, є викликами для держави. До таких загроз можна віднести: створення політичних і громадських рухів, які симпатизують майбутньому агресору; налагодження сприятливого інформаційного поля; пропаганду; нав'язування агресором власних історичних, культурних, ідеологічних цінностей та ін. Тобто, все те, що покликане за допомогою, так званої, "м'якої сили" схилити населення на бік агресора. Саме тому пропонується виділити

термін "гібридні загрози" та відрізнати його від поняття "гібридної війни". Звичайно, критерієм концептуального розмежування двох термінів повинен служити факт порушення суверенітету держави: перетин збройними або диверсійними формуваннями кордону, захоплення ними стратегічно важливих об'єктів, вбивство військовослужбовців тощо. У цьому контексті набуває актуальності точка зору Р.Куденгофе-Калергі – одного з ідеологів об'єднання європейських країн, який ще в 1923 році відзначав, що *"...все європейське питання зводиться до "російської проблеми". Основною метою європейської політики має бути попередження російського навали. Існує тільки один засіб як цьому запобігти – об'єднання Європи"* [Куденгове-Калергі Р.Н. Пан-Європа. / Р.Н. Куденгове-Калергі. – М.: Вита Планетаре, 2006. – 120 с.]

Підводячи підсумки можна сказати, що збройні конфлікти гібридного характеру (гібридна війна) – це збройне протистояння між державами або між державою та недержавним утворенням, в якому один суб'єкт здійснює по відношенню до іншого суб'єкта пряму агресію з прихованим застосуванням своїх збройних сил або опосередковано через інших суб'єктів, організації, освіти з комплексним застосуванням політичних, економічних, інформаційних та інших невійськових заходів, реалізованих з опорою на військову силу, а також терористичні, диверсійні, підривні та кримінальні технології з метою позбавлення протиборчої сторони фактичного суверенітету без захоплення всієї території держави. Сторони ж такого конфлікту знаходяться в стані гібридного світу (тобто, юридично це не війна, але фактично це не мир).

В цілому, формування єдиної комплексної концепції гібридної війни, концептуалізації поняття гібридної війни в політичному дискурсі і подальше закріплення його в нормативних документах дозволяють вивести наукові дослідження цього явища на якісно новий рівень. Подальші дослідження повинні виявити окремі елементи гібридної війни, особливості проведення операцій, механізми протидії гібридної війни. Стабільна і оформлена концепція гібридної війни дозволить ввести її в дискурс національної безпеки і оборони України, виключити появу нових гібридних загроз і викликів для держави.

О. М. Каращук, асп., НБУВ, Київ
karaoksana@ukr.net

БІБЛІОТЕКА ЯК СОЦІОКОМУНІКАТИВНА СИСТЕМА

Сучасна бібліотека виступає як певна структура, діяльність якої має документно-комунікаційну сутність, пов'язану з документальними фондами, ресурсами, системою інформаційного сервісу. Бібліотека виступає базовою соціально-комунікативною структурою, яка концентрує комунікаційну культуру суспільства і забезпечує комунікаційні процеси з використанням документів, інформації і знань.

Вивчення бібліотеки як комунікаційної системи пов'язано з розглядом її можливостей у реалізації спільних завдань та аналізом тих областей, які визначають специфіку передачі культурно-значущої інформації. Будучи одним з таких комунікаційних каналів, бібліотека в системі документно-комунікаційних установ суспільства нині претендує на вирішення проблем, які традиційно адресувалися іншим соціокультурним інститутам. Активна трансформація бібліотечної діяльності змушує переосмислювати її функції, розглядати нові можливості бібліотек, в тому числі і в мережевому середовищі, шукати шляхи здійснення своєї місії. У цьому зв'язку особливо важливо виокремити основні складові процеси комунікації в бібліотеці, визначити ті сфери бібліотечної діяльності, в яких він реалізується, охарактеризувати набір інструментів, які обумовлюють специфіку комунікаційних процесів. Структурування системи комунікацій в бібліотеці відкриє можливості для виділення загальних принципів розвитку сучасної бібліотеки як соціокомунікативної системи.

Аналіз діяльності бібліотеки як соціокомунікативної системи дозволяє проаналізувати її місце в історико-культурному континуумі, визначити специфіку її комунікаційної діяльності (у широкому розумінні як взаємодії всіх компонентів бібліотечної установи), визначити стратегії її розвитку, роль і місце в формуванні національного інформаційного простору. Нині впевнено можна стверджувати, що комунікація пронизує всі основні складові бібліотечно-інформаційної діяльності, задаючи напрямки їх розвитку. У даному разі, не просто фіксується наявність комунікації в різних напрямках бібліотечної діяльності, а визначається її структурна приналежність як найважливішої складової підсистеми, що забезпечує її цілісність і можливість розвитку. Доказ цього положення відкриває можливість для подальшого аналізу бібліотеки як соціокомунікативної системи інформаційного суспільства [Давидова І. Бібліотека як комунікаційна система. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/312>. дата звернення 14.10.2017].

Комунікативна ефективність бібліотеки безперечно досягається за умови якості бібліотечно-інформаційних ресурсів та послуг, комфортності доступу до них. Крім того, якість виконання соціально-комунікативних функцій залежить від ефективності контактів бібліотеки з іншими суб'єктами комунікації, їх інтенсивності, ступеню доступності комунікаційних засобів, рівня компетентності персоналу бібліотек, включення бібліотечної установи до комунікаційної мережі тощо. На цьому наголошують українські фахівці [Вахнован В. Соціологічні дослідження як комунікаційний складник системи менеджменту якості бібліотечних послуг: автореф. дис. ...канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.03 / В. Ю. Вахнован / Харк. держ. акад. культури. – Х., 2011. – с. 4.].

Основою діяльності будь-якої бібліотеки є її документний фонд (друковані, електронні, мультимедійні, віртуальні ресурси), соціально-інформаційна значимість яких відповідає потребам суспільства. Засобами і каналами підтримки комунікаційного середовища бібліотеки є відповідні технології і процеси, матеріально-технічний і кадровий ресурси. Варіативність каналів передання інформації уможливорюється завдяки комунікативності

бібліотеки як відкритої системи, що розвивається і формується відповідно до інтересів і прагнень суспільства, на чому наголошують бібліотекознавці.

Основний бібліотечний ресурс уже набув цифрового характеру, а можливий читач став віддаленим. Далі все буде залежати від того, зуміє чи не зуміє бібліотека залишитися масово затребуваною на нових просторах перетину нових типів носіїв і нових типів споживачів інформації. Тут для бібліотеки двері в майбутнє – відчинені або зачинені. А це часом нам прямо-таки загрожує. Завдання полягає в тому, щоб одночасно продовжувати збір, накопичення традиційних бібліотечних ресурсів і задовольняти інформаційні потреби традиційних читачів і максимально освоювати новітні інформаційні ресурси та відповідати на запити "цифрового" покоління. Тоді бібліотеки в перехідному періоді вистоять і впевнено ввійдуть у інформаційне середовище [Сьогоднішня бібліотека. URL: <http://www.ifnmu.edu.ua/uk/sohodennia-biblioteku>. дата звернення 23.10.2017].

Як бачимо, бібліотеки мають солідні переваги у конкуренції з іншими інформаційними структурами. Спираючись на них, і потрібно шукати нові форми і методи нарощування бібліотечного конкурентоздатного потенціалу. Основним полем конкуренції між інформаційними структурами за вплив на людей стає ділянка взаємостосунків інформацієдавця і інформацієкористувача. У нашому випадку – комунікація бібліотеки і читача. Правда, традиційне поняття "читач" збіднює характеристики того, хто сьогодні звертається до бібліотеки за послугами, і тим самим задає неповноту обслуговування.

Таким чином, не можна не погодитись з твердженням Онищенка О.С. [Проблеми адаптації бібліотек до умов цифрової культури. URL: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1502:problemi-adaptatsiji-bibliotek-do-umov-tsifrovoji-kulturi&catid=8&Itemid=350. дата звернення 23.10.2017], що магістраль виживання і розвитку бібліотеки, лежить у площині бібліотека – читач / користувач / споживач / замовник послуг інформаційних / нештатний співпрацівник. Саме за цією комунікаційною системою – майбутнє. Всі інші бібліотечні ділянки, хоча і важливі, необхідні, однак вони повинні підпорядковуватися родовій функції бібліотеки – поширенню знань у суспільстві. На жаль, нині має місце негативна тенденція відриву деяких бібліотечних процесів від обслуговування, завдань практичної віддачі, їх замикання в собі. Це спостерігається при комплектуванні сучасними ресурсами, опрацюванні документів, синтезі інформації. Та й послаблення зв'язків між внутрішніми структурами бібліотек дається взнаки. Звідси – запізнення і неповнота бібліотечного результату на виході в практику, зниження авторитету бібліотеки в інформаційному середовищі. Тому виникає нагальна потреба оновити і зміцнити курс бібліотеки на читача, на примноження її стійких прихильників.

**ФІЛОСОФСЬКО-ЕСТЕТИЧНЕ
ТА КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ІМПРЕСІОНІЗМУ**

Широке філософсько-естетичне та культурно-історичне осмислення імпресіонізму розпочалося лише на початку ХХ ст. В 1907 році Рихард Гаман у монографії "Імпресіонізм у житті й мистецтві" трактує імпресіонізм як світогляд, що виникає на межі століть: "Відповідно до своїх поглядів імпресіонізм можна було б назвати суб'єктивізмом чи крайнім індивідуалізмом. Адже у ньому у психологічному описі враження, що відрізняється від вражень інших людей, фіксується в усій своїй випадковості, що зумовлена своєрідністю, точкою зору та настроєм, а не пов'язується із загальнозначимою об'єктивною природою. Так отримало цінність усе суб'єктивне і випадкове. Душевні стани стали справжнім об'єктом поезії. Ф. Шиллер став неприйнятним, оскільки підпорядковував дії і справи героїв драматичній побудові своїх трагедій, а не передавав дані психологічного досвіду. Художники та поети стали претендувати на право фіксувати усе випадкове та суб'єктивне враження [Гаман Р. Импрессионизм в искусстве и жизни [вступ. ст. М. М. Житомирского : пер. Я. Зунделовича] / Гаман Р. – М. : Огиз – Изогиз, 1935. – 178 с., с. 27]".

У спільній праці Гамана і Йоста Германда "Імпресіонізм" це явище тлумачиться в контексті цілої культури, простежується його значення у філософії, живописі, літературі. Імпресіонізм виступає тут в ролі світоглядного принципу, який перенесений в сферу художньої творчості. Літературознавцями надається принципове значення розумінню поняття "імпресіонізм". В деяких працях він фігурує в якості стиля (К. Брезель, Л. Тон; Арнольд Гаузер пише про нього як про "останній загальноєвропейський стиль"). Схожих позицій дотримуються й інші дослідники (Л. Андрєєв, Р. Вернер, М. Пікард, останній його називав "формою існування").

Ідеї Р.Гамана інтерпретувалися у книзі О. Шпенглера "Занепад Заходу", де імпресіонізм трактувався як "вибух суб'єктивності, як чистий сенсуалізм", і був перетворений в симптом декаданса на передодні занепаду європейської культури. У монографії Б. Роулєнда "Мистецтво Заходу та Сходу" розглядається два види мистецтва та живопису: "Пейзажний живопис має властивість заспокоювати дух своєї впорядкованості. Але це лиш одна із його функцій. Майстри героїчного або трагічного пейзажу на Сході і в Європі прагнули передати неосяжність, грізність і невпинну мінливість природи. Це прагнення знайшло вираження в зображенні гір і водоспадів, туманів і бур, в динаміці світла та простору [Роулєнд Б. Искусство Запада и Востока / Бенжамин Роулєнд; [Перев. с англ. А. М. Членова]. – М. : Иностран. лит., 1958. – 143 с., с. 66-67]", "Такий метод є почасті імпресіоністичним, оскільки він спрямований на вираження світла за допомогою кольору, а почасті абстрактним (за характером мазків, що застосовуються для змалювання елементів зображення) [Роулєнд Б.

Искусство Запада и Востока / Бенжамин Роулэнд; [Перев. с англ. А. М. Членова]. – М. : Иностранная литература, 1958. – 143 с. с. 92]". Принципова увага приділена імпресіонізму О. Вальцелем в останніх розділах його книги "Німецька поезія після смерті Гете". На противагу Р. Гаману, який протиставляв імпресіонізм натуралізму і відносив його до декадансу, О. Вальцель побачив в натуралізмі та імпресіонізмі типологічно близькі риси та протиставляв імпресіонізм експресіонізму: "Здавалося, що весь імпресіоністський напрям, а з ним і реалізм XIX сторіччя досягли вже свого кінця. На допомогу реалізму і багатьом його завданням, прийшов літературний рух, що попрямував перш за все проти імпресіоністської поезії, але який не уникнув її художніх прийомів, а особливо натуралістичного способу зображення [Вальцель Оскар. Импрессионизм и экспрессионизм в современной Германии (1890-1920). Под ред. и с предисловием В.Жирмунского / Оскар Вальцель – Пг. : Academia, 1922. – 94 с., с. 66]". А. Давид-Соважо в своїй книзі "Реалізм і натуралізм в літературі і в мистецтві" розглядає основний принцип всього мистецтва: "Але як би не були різні за своїми прагненнями реалізм чи натуралізм, на практиці вони до такого ступеня схожі один на одного, що часто буває дуже важко їх розрізнити. Девізом одного з них служити: "мистецтво для мистецтва", девізом іншого: "мистецтво для повчання". Обидва вони користуються одними і тими ж естетичними прийомами і, можливо, в рівній мірі не досягають своїх цілей [Давид – Соважо А. Реализм и натурализм в литературе и в искусстве / Давид – Соважо А. – М. : Изд. К. Т. Солдатенкова : Тапо-литотр. В. Ф. Рихтер, 1891. – XII, 350 с. , с. 11]". В книзі Володимира Адмони "Поетика та дійсність. Із спостережень за зарубіжною літературою XX століття" розглядаються характерні риси західної літератури XX ст., як вираження та відображення специфічної дійсності того часу: "Те загальне, що існує в літературі різних країн, різних періодів, все ж таки вельми значно. І це позначається, в тому, що ця література циклічна. Є певна послідовність деяких літературних явищ, стильових і структурних, в якійсь мірі навіть тематичних, які з більшою або меншою повнотою повторюються в різних країнах і на різних етапах розвитку XX століття. Так, період, в якому переважає натуралістичне мистецтво, в різний час і в різних країнах неодноразово змінюється періодом, в якому переважало мистецтво інтроспективне [Адмони В. Г. Поэтика и действительность. Из наблюдений над зарубежной литературой XX века / Владимир Григорьевич Адмони. – Л. : Сов. писатель, 1975. – 310 с. с. 16]".

Поступово, із нагромадженням фактів й спостережень за взаємопроникненням різних видів мистецтв, постала нагальна потреба поглиблених узагальнень, комплексного вивчення імпресіоністичних течій, пошуків критеріїв зіставлення та оцінки різновидових явищ у мистецтві.

Актуальність та доцільність прямого або контекстуального зіставлення творів різних видів мистецтва усвідомлювалися давно. Власне, традиція порівняння мистецтв йде ще від Аристотеля, а також від Горація з його вченням про паралелізм поезії та живопису. "Самий розподіл мис-

тецтв на замкнені, відокремлені галузі : живопис, музику, скульптуру, архітектуру з незмінною специфікою, що ретельно зберігається, – явище мистецтвознавства, яке склалося історично, а не властивість самих мистецтв [Психология процессов художественного творчества. – Л: Наука 1980. – 258 с., с. 4]".

У монографії "Порівняльне літературознавство" за редакцією В. Будного та М. Ільницького розглядається "інтермедіальність – красне письменство серед інших мистецтв", де зазначається, що "із часів Аристотеля наука цікавиться взаємоз'язком літератури з іншими видами мистецтва, але й досі це явище висвітлене недостатньо, хоча в компаративістиці другої половини ХХ ст. виділився окремий дослідний напрям – міжмистецьке порівняння (анг. *interart comparision*) [Будний В. Порівняльне літературознавство : Підручник / В. Будний, М. Ільницький. – К. : Києво-Могилянська академія, 2008. – 430 с., с. 282-283]".

Серед вітчизняних досліджень слід насамперед назвати працю Дмитра Наливайка "Теорія літератури й компаративістика", в якій художні системи аналізуються на матеріалі різних видів мистецтва, центральне ж місце тут належить літературі. У виданні "Сучасна літературна компаративістика : стратегії і методи. Антологія" представлена робота Ульріха Вайштайна "Порівняння літератури з іншими видами мистецтва: сучасні тенденції та напрями дослідження в літературознавчій теорії і методології", у якій увага зосереджується на вивченні методики дослідження; значний інтерес приділяється літературним зразкам, які прагнуть імітувати чи транспонувати образотворчі стилі (як в "імпресіоністичному" оповіданні Кетрін Менсфілд) [Сучасна літературна компаративістика : стратегії і методи. Антологія / За заг. ред. Дмитра Наливайко. – К. : Києво – Могилянська академія, 2009. – 487 с., с. 381].

Дослідники оперують поняттями "художній стиль епохи", "самосвідомість епохи", "картина світу", "художнє мислення епохи". У працях, проблематика яких пов'язана із всебічним розкриттям специфіки історико-культурних епох або художніх напрямів і течій, паралельне прочитання творів різних видів мистецтва передбачає наявність спільної естетичної орієнтації митців (адже в рамках одного періоду можуть співіснувати різні художні системи). Враховується персональні зв'язки між художниками, які об'єднують зусилля в пошуках нових форм, творенні нового стилю.

***І. А. Лященко, канд. політ. наук, асист., КНУТШ, Київ
iral@ukr.net***

ПРО ЕЛЕМЕНТИ ВЛАДИ ЗА Е.КАНЕТТИ

Пошук відповіді на питання, що таке влада, – своєрідна "гра в піжмушки". Розгадати цей феномен, зрозуміти суть цього явища, схопити його сутнісне наповнення – завдання, що виявляється перманентно латентним. Власне влада як така є основою влади політичної, тому з останньою ситуація виглядає аналогічно.

У цій науковій розвідці зупинимось на науковому доробку Е.Канетті щодо "некласичного", як для політичної науки, трактування влади, адже дослідник розглядає такі елементи влади, що не відразу ідентифікуються з владними відносинами [Еліас Канетті. Маса і влада. – К., Видавничий дім "Альтернативи", 2001. – 416 с.]

По-перше, він пропонує так званий біологічний підхід пояснення владних відносин, і приклади з тваринного світу є своєрідними паралелями для пояснення влади в суспільстві. Складно не погодитись, що людині, в першу чергу як біологічній істоті, не можуть бути не притаманні тваринні, інстинктивні владні рефлексії. По-друге, Е.Канетті апелює до суто соціальних проявів владних відносин, однак їхня "соціальна" складова не означає раціональну маркованість. Отже, виходячи з двох засадничих підстав наукових тверджень Е.Канетті, зупинимось на шести елементах влади, а саме: влада насилля; влада швидкості; влада запитань; влада таємниці; влада судження та осуду; влада прощення та помилування. Виключно перелік цих елементів, засвідчує "нетрадиційність" та міждисциплінарність авторської інтерпретації.

Насамперед Е.Канетті зауважує про такий елемент влади як насилля, і про достатньо тонку межу між ним та владою. "З насиллям пов'язують уявлення про щось таке, що відбувається перед очима й цієї самої миті. Воно загальніше й безпосередніше ніж влада" [Там само, С.233]. Тобто насилля – це те, що існує "тут", "зараз", "безпосередньо" і "фізично". Якщо ж насилля починає зволікати, втрачає динамічність на користь статичності, то воно стає владою. Остання має загальніший і просторовіший характер, вона розважливіша і навіть має певне терпіння. Проте у момент прийняття рішення й незворотності влада знову стає насиллям у чистому вигляді. Отже, за переконанням Е.Канетті, у тваринному світі існують владні відносини у той самий момент, коли "насильство зволікає". Науковець це підтверджує низкою прикладів і контамінує їх на суспільні відносини як такі.

Другий елемент влади – швидкість (а саме: швидкість погоні або схоплення). Вкотре наголошуючи на тому, що "праобразом людині служать тварини", автор зауважує, що у спритних хижаків людина навчилася наздоганяти, а у левів, тигрів та леопардів – схоплювати. Хижі птахи в свою чергу є збірним образом, оскільки поєднують у собі погоню й схоплення. І саме хижий птах, на думку Е.Канетті, підказав людині стрілу як зброю, що стала зразком найвищої швидкості. Погодимось, що здавна, будучи символами влади, тварини і птахи досі залишаються такими у символічному просторі влади, насамперед як складові державних символів. Цікавими є аналогії не лише з тваринним світом, а й з таким природним явищем як блискавка, що завжди була найшвидшою. Автор переконаний, що людина взяла блискавку за взірць і створила вогнепальну зброю. Власне з тих часів фізична швидкість як властивість влади зросла з усіх поглядів, і зайве згадувати про її роль в технічну епоху сучасності [Там само, С.235-236].

Наступний з елементів влади – запитання. Йдеться про ситуацію, коли має владу той, хто ставить запитання. Е.Канетті стверджує, що в

того, хто ставить запитання, вони пробуджують відчуття влади; вони ви-кликають бажання запитувати ще й ще [Там само, С.237]. "Платон у своїх діалогах підніс Сократа на висоту справжнього короля запитань. Діалоги побудовано так, що більшість запитань і найважливіші запитання ставить він [...] Влади над слухачами він досягає лише завдяки запитанням" [Там само, С.241]. Ілюструючи владу запитань, дослідник веде мову про загальну систему поліцейського обліку людей, що утвердилась у більшості країн світу та виробила комплекс запитань, що повсюди ті самі і спрямовані на забезпечення безпеки й порядку в державі. Наголошується, що найвідвертіші запитання дозволяє собі найвідвертіша диктатура, котра в такий спосіб позбавляє людину свободи як такої. З огляду на це, дослідник надає власні рекомендації захисту від влади запитань заради збереження свободи як цінності, де крайньою з форм називає мовчанку [Там само, С.240-241]. Остання в свою чергу тісно переплітається з наступним з елементів влади – таємницею.

"Таємниця лежить у самій серцевині влади" [Там само, С.242]. Крім того, небезпеку таємниці завжди ставлять вище ніж її зміст. А той, хто мовчить, хоч і не виказує таємниці, зате вигляд має небезпечніший, ніж є насправді [Там само, С.238]. Ставленням до влади таємниці Е.Канетті демонструє відмінність між демократичними та недемократичними режимами. Оскільки вважається, що зберегти таємницю здатна лише одна особа чи обмежена група людей з її оточення, тому сам в диктатурах сконцентрована сила зберігати таємниці, які в умовах демократії кришаться і розпоршуються. Іншими словами, за демократичного політичного режиму відбувається розголошення таємниці у спосіб скажімо, парламентських дебатів, що розгортаються за участю сотень людей, і справжній їхній сенс – у оприлюдненні та протиставленні найрізноманітніших думок. Крім того, не варто відкидати роль засобів масової інформації як "четвертої гілки влади" в демократичних державах [Там само, С.246].

Зауважуючи про судження та осуд як наступний з елементів влади, Е.Канетті звертає увагу на пануючу "втіху від осуду", на своєрідну "владу судді" в повсякденному житті, що є прадавнім знаряддям дуалістичної класифікацій "добре"/"погане" [Там само, С.247-248]. Наголошується не виключно на судженні як такому, а саме на осуді того, хто знаходиться по "той", "хибний", "злий", "потворний" бік, адже суддя завжди знає, що є "добрим", "істинним" та "прекрасним". Складно заперечити і цей елемент влади, що "найпрозоріше" контамінується на законодавчу гілку влади в державі.

Стосовно прощення та помилування як останнього з елементів влади, йде мова про те, що влада прощати доступна всім, окрім параноїдальних типів особистості. Помилування ж передбачає присуд (вирок), адже поки присуд не оголошено, помилування неможливе. За переконанням Е.Канетті, найвищий свій вияв влада демонструє там, де помилування надохдить в останню хвилину. Саме тієї миті, коли засуджений має прийняти смерть помилування постає як нове життя. Власне, це є межею влади, з-поза якої повернути страченого до життя, влада, справді безсила. Однак

можновладцеві, який надовго затримує акт помилювання здається, ніби цю межу він переступає [Там само, С.250].

Отже, "Маса і влада" Е.Канетті – дослідження, що є "межовим" за своєю суттю, і в цьому його найбільша цікавість. Інтерес викликає небажання автора проводити чітку межу (якої на наше переконання й не може бути) між біологічною, психологічною, соціологічною, політологічною чи будь-якою іншою точкою зору на феномен, суть та зміст влади як такої.

*М. І. Марунчак, студ., НМУ імені О.О. Богомольця, Київ
misha24092409@gmail.com*

ТЕОРІЇ ПІЗНАННЯ В ПРАКТИЦІ ЛІКАРЯ

З перших секунд життя людина пізнає навколишній світ притаманними лише їй способами, методами й засобами. Цілком очевидно, що і протягом життя окремої людини, і протягом існування людської цивілізації методи і засоби пізнання змінюються і ускладнюються. Ускладнюються і питання, відповіді на які протягом життя людина намагається віднайти в процесі пізнання: власне, що таке знання, чи можна пізнати світ в принципі, якими шляхами перспективніше і продуктивніше пізнавати тощо? Результати пізнавальної діяльності людство втілює, серед іншого, і в медицині питаннями об'єктивності, надійності, істинності отриманих знань, їхньої безпечності. Тому нам видається актуальним дослідження питань пізнання практичної діяльності лікаря.

Серед вітчизняних вчених присвячують питанням пізнання свої праці: М. Шумка, Н. Гнасевич, Т. Сілаєва (символічна теорія пізнання), О. Решетов, В. Кирильчук, З. Стежко (емпіризм та раціоналізм у гносеології), Л. Федорів (трансцендентне у теоріях пізнання), В. Лекторський, І. Касавін, М. Мамардашвілі, П. Гайденко (аналіз відмінностей класичної та некласичної філософії і гносеології), Л. Мікешина, Н. Мотрошилова, В. Порус (чинники, умови та механізми функціонування пізнавального процесу), П. Копнін, А. Ракітов, В. Штофф (дослідження логіки наукового пізнання) та ін. **Не достатньо дослідженою залишається тема екстраполяції теорій пізнання на практику лікаря.**

Мета роботи полягає в аналізі екстраполяції теорій пізнання на професійну діяльність лікаря.

О. Мальцева зазначає, що філософія пізнання – це найкраща школа творчого мислення, яка апробована багатовіковим досвідом людства. Сьогодні в світі мова йде про необхідність створення для лікарів чітких протоколів покрокового розв'язання взаємодії з пацієнтом (від привітання, через діагностування, лікування, реабілітацію, профілактику, до прощання). Оволодіння теорією пізнання надає змогу лікарю на практиці в його професійній діяльності оперувати різноманітними ідеями, зокрема новітніми; висувати та обґрунтовувати нові методи діагностики та лікування; критикувати або спростовувати ті чи інші шляхи лікування й профілактики, аналізувати

концепції і стратегії розвитку медичної галузі, вузької медичної спеціальності тощо; відділяти головне серед потоку симптомів, якими оперує пацієнт; виокремлювати суттєве від другорядного, неістотного у змінах стану пацієнта; розкривати взаємозв'язок усіх явищ і процесів об'єктивно-суб'єктивного осягнення власної професійної реальності.

Наслідуючи відомого філософі аналітика П. Саймонса ми поділили лікарів у ставленні до пізнання, зокрема до теорій, на "габсбургів" та "гогенцолернів".

Так, лікарі-гогенцолерни в процесі пізнання прагнуть до осягнення величезних таємниць людського тілі, здоров'я і хвороб; не обмежують масштаби власних прагнень; їх відрізняє високопрофесійна мова, насичена іноземною термінологією; їх поведінка, вчинки і досягнення викликають захоплення своєю грандіозністю; вони прагнуть зрозуміти незрозуміле, знайти нове і завжди є філософами. Історичними прикладами таких лікарів є Гелен, Гіппократ, Авіцена, Парацельс, Дж. Мускатті. До вітчизняних лікарів-гогенцолернів можна віднести О. Богомольця, М. Амосова та ін. Такого лікаря демонструє загальновідомий доктор Хаус.

Натомість, лікарі-габсбурги ж у пізнанні навпаки, прагнуть простоти, чіткості, ясності та зрозумілості не лише у побудові професійних буднів, а й у взаєминах з пацієнтом, медичні протоколи – це для них; розум (вміння розв'язувати завдання) ставлять вище мудрості – для них технології, а не власна інтуїція; не відчувають страху перед банальністю розмірковувань – попросторікують самі і дозволять це зробити пацієнтові; віддають перевагу контрольованому об'єктивізму над суб'єктивізмом, методологізму над метафізичністю, аналізу логіко-семантичних проблем над етимологічними пошуками; індивідуалізму над колективним соціальним благом тобто ніколи нічого не роблять на шкоду власному інтересу. Найчастіше їх пізнання обмежується матеріальною дійсністю, тобто вузькою професійною реальністю. Прикладом лікарів-габсбургів є А. Думанський (фільм "Жіночий лікар"), команда доктора Хауса, з одного боку, висококваліфіковані, з іншого, не дотягують до його величі.

На відміну від П. Саймонса, який надав перевагу в пізнанні габсбургам (філософія роз'яснення), ми вважаємо доречними і корисними наявність у медичній сфері обох вищезазначених видів лікарів, оскільки і мудрість в діяльності лікаря вважаємо важливою.

На наступному етапі дослідження ми звернули увагу, що всіх, зокрема сучасних вітчизняних, лікарів, починаючи зі студентів-медиків, можна віднести до символістів. Наприклад, лікарі завжди створювали образи (білі халати), знаки (червоний хрест), набори символів (змія на чаші, герби університетів, товариств тощо), що становили основу світоглядних орієнтацій всіх представників медицини, з врахуванням морально-етичних канонів (клятва Гіппократа, етичний кодекс лікаря України), що вироблялись ще з часів шаманів, відьом, повитух ... до сучасного медика. На нашу думку, саме ці символи і є ядром у пізнанні лікаря його професійної практики: вони допомагають зосередитись на роботі; з одного боку, розпі-

знати своїх серед "менш своїх" (інших медичних спеціалізацій – стоматологів від фармацевтів тощо); з іншого, дають відчуття єдності у багатомірності й розмаїтті тобто приналежності до особливого знання про життя та особливої соціальної групи. Перефразуємо М. Планка: без символу не було б можливе порозуміння і взагалі ніяке спілкування між лікарем і лікарем, між лікарем і пацієнтом.

Висновки. Специфіка екстраполяції теорій пізнання на професійну діяльність лікаря полягає в тому, що лікар, який розуміється на цих теоріях, кожну річ розглядає крізь призму визначення, осмислення. Цей процес передбачає наявність певних орієнтирів, ставлення до них, до сфери речей як таких. Деякі лікарі у своїх пошуках, у пізнанні приходять до ідеалізованих граней дійсності, оскільки для них суттєвим орієнтиром у процесі пізнання слугують лише "суттєві сутності". Інші, спираючись на прості але незначні речі, без врахування теорій пізнання, постійно схилиються у лікарській практиці до недостовірних оцінок, лікарських помилок тощо.

В. Ю. Омельченко, канд. філос. наук, КНУТШ
victoria.omelchenko@bigmir.net

ЕВРИСТИЧНА ЦІННІСТЬ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ДІАЛОГУ МІЖ СОЦІОЛОГІЄЮ, ФІЛОСОФІЄЮ ТА ПРАВОМ

Ознайомившись із концепцією "освіти сьогодення" представленої у таких програмних засадах ЮНЕСКО як: "Переосмислюючи освіту. Освіта як всезагальне благо?", "До суспільств знань", ми можемо стверджувати, що від доступу до освіти і рівня її якості залежить яким є світ сьогодні і буде завтра. Основний пріоритет освіти сьогодення і майбутнього – міждисциплінарний характер. "Підготовка викладачів на усіх рівнях – від початкового базового до спеціалізованого має якомога краще відображати саму суть міждисциплінарного характеру освіти – міждисциплінарного підходу, який має допомагати вчителям і викладачам вести нас шляхом творчості і раціональності до гуманістичного ідеалу всезагального прогресу і розвитку на підґрунті поваги нашої спільної природної і культурної спадщини [Переосмысливая образование. Образование как всеобщее благо? [Электронный ресурс]. Режим доступа. – <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002325/232555r.pdf>. – С.59). Міждисциплінарний підхід в освіті дозволяє збалансувати раціональні і творчі аспекти, залучити емоційний інтелект до формування цілісної особистості.

У межах даної розвідки, ми спробуємо проілюструвати евристичну цінність і значущість міждисциплінарного діалогу між соціологією, філософією і правознавством і розглянемо проблематику соціології права у масштабі соціогуманітарного дискурсу. Цілком очевидно, що право – це не лише кодекси нормативних зведень, але й "дзеркало" усіх суспільних процесів, що віддзеркалює культуру мислення спільноти, як її позитивні

сторони так і усі можливі патології. Підтвердження цієї тези знаходимо у Б. Кістяківського (1868-1920), який зазначає наступне: "існування права – не в статтях і параграфах законів, надрукованих у кодексах, не в судових ухвалах і не в інших постановох органів влади, дотичних до правових питань, а у свідомості як цілої суспільності, так і поодиноких членів її" [Кістяківський Б. Вибране [Текст] / Б. Кістяківський. – Бібліотека часопису "Філософська і соціологічна думка". – К.: Абрис, 1996. – С.98]. Відповідно, до вирішення суперечливих питань і колізій, які виникають у царині філософії права, слід, залучити міждисциплінарний підхід. Не можна не погодитись з тим, що у сфері філософії права й досі залишається дискусійним, а подекуди й відкритим питання, як раціональні приписи позитивного права зробити дієвими і значущими для людей? Як досягти "ефекту дієвості" не зловживаючи механізмом санкцій і заборон? Як примирити теорію писаних правил із практикою розумних дій – це і є тим ключовим питанням, що формулює філософія відносно царини соціології права. Термін "соціологія права" був введений в науковий обіг у 1962 р. на V міжнародному соціологічному конгресі. В межах даної наукової розвідки, ми будемо послуговуватись визначенням "соціології права", яке сформулював К.Жоль, згідно поглядів якого – це "система соціальних норм і відносин, що охороняється силою держави, яка надає відповідним нормам загальнообов'язковий, юридичний характер" [Жоль К.К. Социология (в систематическом изложении): Учеб. Пособие для вузов. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С.247]. Відповідно існують різні школи соціології права, зокрема, є італійська школа (А.Пагані, Г.Мартінотті, Е.Моріондо, Б.Леоні), французька (Е.Дюркгайм), польська (Л.Петражицький та його послідовники: Є.Ланда, Г.Піонтка, А.Подгурецький), австро-українська (Є.Ерліх), українська (Б.Кістяківський, Є. Спекторський). Одним з визначних представників вітчизняної школи соціології права є Б.Кістяківський, який позначає поняття соціального життя такою характеристикою як стихійність. Як мислителя його цікавив не лише дескриптивний опис похідних наслідків, а перш за все пояснення їх першопричин. Б.Кістяківський приділяв прискіпливу увагу питанню методології наукового пізнання. Відтак, причину кризи соціальних наук вбачав у пануванні психологізму та у тому, що вони перебувають у "полоні соціальної філософії", в той час, як соціальні науки мають бути сконструйовані за принципом природничих наук і бути "чисто науковим знанням" [Кістяківський Б. Вибране [Текст] / Б. Кістяківський. – Бібліотека часопису "Філософська і соціологічна думка". – К.: Абрис, 1996. – С.24]. Таким чином, Б.Кістяківський вважав, що соціальні науки мають набути свій статус об'єктивного наукового знання. З метою чого вважав за необхідне переглянути методологію дослідження соціології та на підставі цього здійснити перегляд її поняттєво-категоріального апарату. Виходячи із засад міждисциплінарного підходу дозволимо собі критично переосмислити вище зазначену ідею Б.Кістяківського щодо того, що соціологія має бути сконструйованою за взірцем

природничих наук і наведемо деякі скептичні аргументи на рахунок цього залучаючи аргументацію філософської герменевтики. Засновник якої, Г.-Г.Гадамер, у роботі "Истина і метод" вказує на найбільш суперечливі методологічні колізії, які виникають при роботі із гуманітарним знанням. До числа яких і зараховує спроби представити методологію гуманітарного знання за "взірцем" природничих наук, де домінуючим постає індуктивний метод, а мета обумовлена пізнанням закономірностей [Гадамер Х. – Г. Истина и метод: Основы филос. герменевтики [Текст] / Х. – Г. Гадамер. – Общ. ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова. – М.: Прогресс, 1988. – С.44]. Г.-Г.Гадамер застерігає від такої методологічної "плутанини" шляхом якої пішли Г.Гельмгольц і В.Дильтай. Перший з яких намагався обґрунтувати рівнозначність гуманітарних і природничих наук, однак обмежився лише розмежуванням двох видів індукції [Там само. – С.46]. А, В.Дильтай долучився до звичного передсуду щодо того, що "природничі науки є взірцем для гуманітарних" наук [Там само.- С.48]. На противагу такому підходу Г.-Г.Гадамер твердить, що в гуманітарних науках "ідеалом має бути розуміння самого явища в його однократній і історичній конкретності" [Там само. – С.45]. У відповідності із таким підходом метою гуманітарного знання є пізнання передумов, які зумовлюють ті чи інші явища. Домінуючим є сам процес "розуміння" у тексті, взаємопорозуміння у діалозі, яке досягається шляхом проникнення до смислових пластів і це, за оцінкою, Г.-Г.Гадемера є нічим іншим як "мовним процесом" [Там само. – С.447]. Відповідно, герменевтика є не просто мистецтвом, а методологією "розуміння". Досягнення рівня взаємопорозуміння з Іншим можливо в діалозі, а набуття значення "розуміння" в філософії позначається здатністю тлумачити та коментувати. Відповідно, ми вивчаючи питання соціології права також стоїмо на засадах герменевтичного методу "розуміння" та "тлумачення".

Отже, динаміка соціальних змін не піддається чіткій диференціації, відповідно є відносною, тобто такою, що має свій термін призначення. Сучасне суспільство є відкритим, суспільством викликів, ризиків та змін, яке не можливо дескриптивно описати мовою алгоритмів та засобом чистої теорії. На наш погляд, межі соціології права та її метод емпіричного аналізу, слід розширити міждисциплінарним діалогом з філософією. Цінність якої полягає в її здатності до критичного судження; в методології "сумніву і підозри"; в методології "розуміння" (мовою Г.-Г. Гадемера). Оскільки, динаміку соціальних процесів неможливо зафіксувати і "законсервувати" в теорії, відповідно нам залишається послуговуватись пошуком причин та прогнозуванням похідних наслідків. Аналітика та прогнозування – це ті дві функції філософії, що стануть у нагоді соціології права. Саме, міждисциплінарний підхід, дозволяє осмислити конкретну ідею на тлі різних контекстів.

**A. Palyenka, student,
O. O. Bogomolets National Medical University, Kyiv**

EXTRAPOLATION OF CUSTOM TO LIE IN EVERYDAY LIFE INTO WORKING ENVIRONMENT

The habit of lying that is formed in the childhood, in adulthood may decrease (with the reduction of the authoritarian pressure from the outside) or increase (apart from the authoritarian pressure of the parents, for example, pressure from a husband / wife is added), but it does not disappear. There is a logical question about the possible transfer of the habit of lying in everyday life in the sphere of professional activity of a person.

The subject of the distortion of facts and information was studied by the well-known scholars: Z. Freud, J. Maritten, A. Camus, B. Russell, M. Foucault, A. Gramsci, A. Toynbee, K. Jaspers, specific research and tests were performed by G. Marcuse, R. Bart, K. Mannheim, E. Durkheim, J.-P. Sartre, E. Junger, V.-A. Adorno, K. Apelia, M. Blanche, D. Bonhoeffer. R. Feldman and his colleagues discovered that unforced lying is normal behavior of 60% of respondents. According to scientists, "people are constantly lying without special need for it, but lies became a natural part of everyday life." V. Talwar (McGill) and Kang Lee (U.T. Toronto) confirmed that parents influence of behavior of their children, contribute to the development of the instinct of self protection, provoke distortion of the facts. Their experiment shown that the same type of authoritarian education a person to lying even in childhood. The more severe are the conditions, the more and more often the child turns to lies, covering his own mistakes. Over time, this style of behavior becomes a habit and affects the outlook, life in general and relationships with others. Despite the negative side of deception, there is a theory that a lie can carry a positive goal. J. Sarzynska (Higher School of Public Psychology in Warsaw) came to the conclusion that the basis of a lie is fear to look impolite, not ideal, and also because of the desire to mitigate the inconvenience to others. An American scientist N. Ruddy (Washington DC) argues that there are people who enjoy the deception process, even if there is no direct benefit: as a result of a survey conducted in the USA and the UK with respondents of 20-30 years old, it was discovered that those who wrote off or spied spoke about the "adrenaline" feeling and adventurism, which in turn contributed to vivacity, in contrast to those who did everything honestly. But the area of the transfer of the daily habit of lying to professional activity is still insufficiently researched.

The aim of the study is to analyze the factors of extrapolation of the habit of lying in everyday life on the professional sphere of human realization. Methods and materials of the research: analytical method (processed arrays of previous researches), pilot survey (students of the first year of studying of the O.O. Bogomolets NMU) search activity (revealing of causes, consequences and method of formation of the problem), systematic (revealing tendencies and factors of deception). The first thing that our research attention

calls for is the number of terms that people (Ukrainians) denote aspects of lies – they are the same, but with shades and nuances.

The results obtained. The symbiosis of lies is the creation of illusions, the deception of oneself, the false improvement of personal qualities and actions throughout life. Lots of lies – the usual, random, rude false, simple concealing that the environment uses without noticing it. Reflex of lies – automatic action lies on a subconscious level without thinking or controlling this act. Fault – distortion, ornamentation or even oppression of a situation, act, personality or fact. It is not true – a false statement that intends or may arise as a result of a lack of information, knowledge, understanding or fear. Oman – Illusion, fiction or escape from reality (truth) is formed. Deception – an act under the influence of certain factors. We classified the lie and formed the data of the varieties: 1.) "White Lie" (according to P. Ekman) – an easy lie, which brings benefits to anyone and does not foresee serious consequences. 2.) Ritual (game). 3.) Practical. 4) Individual. 5.) Global. 6.) Combined lie is the influence of several provocative aspects of lies that have a common purpose. For every person, the notion of the truth is different, it all depends on what purpose it carries in itself, from which side to look at non-truth, and how a person perceives this action. In our study, under the notion of "lie", we will understand the verbal distortion of reality, to which person is provoked by certain processes of its perception, which can carry both positive and negative consequences. Also, there is such a kind of truth as combined lie.

We also need to divide the conscious lie and the unconscious (by habit, or impulsive (from fear, anger or disturbance). After conducting a survey and research on this topic, we have identified four main factors of the provocation of a lie: 1.) Fear of reaction to the truth 1.1 Fear of offending the interlocutor – 26% 1.2 An attempt to avoid aggressive consequences – 20% 2.) For personal gain – 15% 3.) Complex: to be convicted of society (to look better in the eyes of others) – 39%. In this case, a person acts under the influence of several aspects that interact and complement each other in order to achieve one goal. Example: the child broke the glass and hides the truth from his parents (in this case, the aspect (1 (1.2)) and 3) works.

We conducted a survey of employees of different statuses (junior worker, chief, employer). We found that the type of lie in professional activity varies according to the status of a person. At the initial stage, younger employees are supposed to use practical White lie, which allegedly can not carry serious consequences. Most often, the reason for such a lie is factor 1.2 (and fear of being convicted by their boss or escape from personal responsibility, laziness, etc.). In most cases, such a White lie may be the concealment of minor errors in the rough accounts, assurances of non-executed, seemingly unimportant cases executed. But on the other hand, the cause of a light lie can be a good intention on the basis of which there may be an attempt to protect the person, the negative impact of this situation on its subsequent destiny due to an accident, etc. In the next stage, after the justifications of the junior employees, the chief verified and the amount of white lie is supposed to be a global type of lie before the employer realizes it or not. At the last stage, a lie may in some

way affect both the destiny of employees of different statuses, the chance of the enterprise, the institution or the general professional sector.

It was found out that in today's life the lie fully embraced the sphere of human interaction with others, our perception of the world around us, our society and ourselves as a person and widely influences professional activity. It should be understood that any missed trifle or fleeting lie can not only harm others, but also personality that can be considered as an editor of a lie. With every little "White Lie" person is increasingly deepening into the infinite world of lies, but later he does not notice when he lied. Most people do not really understand what, but how they provoked them to such an act. Possibly perception of the truth as a way to compromise or the desire not to offend anybody. On the one hand, a lie can help us in personal affairs, preserve relationships and even the health of loved ones. As a rule, "unspoken" is a sign of courtesy, and sometimes it should be kept silent rather than disturbing someone, but it will not be at the same time an abuse of someone else's attitude and trust. Or just under the influence of fear, we automatically resort to lies, as to personal protection, without negative intentions.

**С. В. Пустовіт, докт. філос. наук, проф., зав. каф. філософії,
НМАПО імені П. Л. Шупика, Київ
pustovit-sv@ukr.net**

МІФОЛОГІЗАЦІЯ ТІЛЕСНОСТІ В КОНТЕКСТІ МЕДИЧНИХ ПРАКТИК

Починаючи з середини ХХ століття з розвитком філософської антропології та феноменології *зв'язок душі і тіла* в історії філософської думки мислиться як феномен, який має свою власну, незалежну від *раціо* причину. Проте, в контексті антропного принципу ця причина розглядається як така, що має антропоморфний вимір. Таким чином, її пізнання характеризується антропоморфними проєкціями і включає в себе елементи міфологічного: метафори, образи, смисли, перетворення повсякденної мови, гумор. Міф в сучасному розумінні – це не тільки щось цілісне, що протистоїть рефлексивній свідомості або логосу, а й синонім, можливо, втраченої з розвитком аналітичного мислення, тотожності людини і Буття. У знятому вигляді в міфах знаходиться досвід самого Буття. Тілесність – це екзистенціал, де метафізичне та емпіричне, психологічне та соматичне, душевне та тілесне поєднуються. Досвід тілесності також свідчить про відношення людини до буття, її єдність з буттям. В контексті медичних практик здійснюється поєднання різних образів людини та міфів щодо хвороб та здоров'я, повсякденних уявлень та існуючих наукових парадигм щодо терапевтичних, гігієнічних, валеологічних та ін. стратегій. По відношенню до тілесності міф може виконувати функції образу, сенсу або символу, метафори.

Методологія психоаналізу дозволяє виявити певні закономірності міфологізації тілесності в медичних практиках. В результаті такого підходу

виявляється, що на рівні конфронтації міфологізація виступає як неприйняття і відчуження суб'єкта від хворобливої тілесності (своєї і чужої), її стигматизація і девальвація, з іншого – як легітимація хворобливої тілесності, її психологізація і медикалізація.

Сьогодні медичні міфи тілесності забезпечують функцію "ліфта" – швидкої доставки пацієнта та лікаря до "утопосу", безпечного та надійного місця, захищеного "мудрістю предків", авторитетів, де людина знаходиться якби в середині життєсвіту, що поєднує повсякденні та наукові практики та дискурси. В навколохворобливих образах і міфах можна побачити зародження сучасних феноменологічних та екзистенційних уявлень про особистість, що відтворює "з себе" свої власні підстави життя, стає "цікавою" для інших. Так, міфологізація туберкульозу свого часу призвела до нової ідеї хворобливої особистості, як такої, що набуває підвищений рівень свідомості, творчих здібностей, інтелекту та інтуїції перед обличчям смерті, що їй загрожує [Зонтаг С. Хвороба як метафора. СНІД та його метафори.- К.: Вид-во Жупанського, 2012. – С.310].

Однак, міфічне в медичному дискурсі формує також й специфічні "інтенції" свідомості, що очікує і захоплює все патологічне і хворе. Індивід починає орієнтуватися на уявлення про можливе захворювання і, відповідно, на необхідні "профілактику" і "лікування" – трансформацію своєї тілесності. В результаті формується "іпохондричний дискурс" і "іпохондричний пацієнт", мета якого – виключно "турбота про себе, своє здоров'я" [1]. "Хвороблива тілесність" може спиратися тільки на здоровий глузд і розум і таким чином трансформуватися в здорову тілесність. Одним з основних міфів, що живлять "іпохондричного пацієнта", є релігійний міф про "хвороби як кару за гріхи, відплату за порушення певних табу". "Турбота про себе" замінює собою дотримання моральних норм, отримання задоволень, трансцендентні виміри, містичний і релігійний досвід, громадський обов'язок, соціальні ролі, гендер, професійні практики – все те, що відтворює цілісного суб'єкта [Тхостов А.Ш. "Забота о теле" как социокультурный феномен//Психосоматика: телесность и культура / Под ред. В.В. Николаевой.- М.: Академ. проект, 2009.- С. 38].

Таким чином, з одного боку, міфологізація тілесності – це спосіб екзистенційного захисту від причинно-наслідкового природного детермінізму, засіб гуманізації та олюднення раціоналізованих медичних практик, що беруть початок в картезіанському дуалізмі, шлях позбавлення особистості від влади соціальних інститутів. З іншого, – міфічне, що пронизує не тільки повсякденну людську діяльність, але і професійні медичні дискурси, змикається з догматичним і архаїчним в пізнанні и може призводити до кларифікації тілесності в термінах непримиримих дуальностей: Танатосу та Еросу, метафізичного і емпіричного, психологічного і соматичного, душевного і тілесного, інтелектуального і емоційного. Безліч практик, що беруть початок в медичному дискурсі, створюють особливу конфігурацію, міфологію хвороби і здоров'я, що перетворює тіло на об'єкт маніпуляції, соціального управління і контролю.

Ф. А. Тихомірова, канд. філос. наук, доц.,
ОНУ імені І. І. Мечникова, Одеса
faridatykhomirova502@gmail.com

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД В СУЧАСНИХ URBAN STUDIES ЯК ОСНОВА МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ДИСКУРСУ

Дослідження міських просторів, культур і субкультур, характерних для міста процесів, трансформацій, і ін. феноменів міста (urban studies) стають все більш актуальними в світі, де більша частина населення живе в містах. Класики урбан-соціології та філософії міста заклали основи розуміння міста як соціального простору і городянина як соціально діючої особи.

Співвідношення індивідуального та суспільного, природного та штучного, формування громадянського суспільства, соціальні зміни в містах та специфіка соціального буття у процесі міських практик та взаємодії міських спільнот постають нагальними питаннями сучасної соціальної філософії. Саме тому здійснення соціально-філософського аналізу феномену міста, виявлення провідних закономірностей масштабного і багатомірного міського буття залишається актуальним напрямом.

На жаль, в Україні дослідження такого роду носять фрагментарний характер. Відсутня інституційна база для подібних досліджень: в Україні з 2012 року існує лише один дослідницький інститут, який спеціалізується на дослідженнях міста. У той же час, дивлячись на ознаки змін в області міських досліджень, що намітилися в останні десятиріччя в Україні – на неухильно зростаючу з року в рік кількість досліджень, публікацій, захищених дисертацій, представлених доповідей і тематичних збірників і номерів журналів, а також на кількість виникаючих всюди в містах громадських ініціатив, спрямованих на зміну міського середовища – можна стверджувати, що потреба в розвитку цієї міждисциплінарної галузі досліджень і практичної роботи не просто назріла, але досягла тієї точки, коли не може не статися якісної зміни. Роботи дослідників в цій галузі в силу відсутності єдиного професійного міждисциплінарного дискурсу розрізнені.

Гостро відчувається брак емпіричної бази і фактографії. Зустрічі з західними колегами і спроби брати участь в міжнародних професійних заходах в області міських досліджень демонструють певне відставання вітчизняного теоретичного дискурсу від світового, а також незадовільний рівень методологічної основи досліджень.

Теорія суспільства як соціальної системи, яка своїм корінням сягає в дослідження математичної та біологічної кібернетики, впливає з результатів наукових досліджень в галузі інформаційних технологій, в наші дні стає провідною парадигмою не тільки соціальних наук, а й соціально-філософських досліджень.

Соціально-філософський погляд на місто з позицій системного методу сприятиме узагальненню всіляких питань, що виникають на теренах urban studies.

Сучасна системологія наголошує на тому, що системний підхід з'явився "відповіддю на міждисциплінарний запит і, відповідно, узагальненням знань про системи в кожній з дисциплін" [Уёмов А. Общая теория систем для гуманитариев / А. Уёмов, И Сараева, А. Цофнас. Варшава. Universitas Rediviva. 2000, С. 244]. Для дослідження закономірностей розвитку міста, як соціальної системи, виявляється продуктивним використання загальної параметричної теорії систем (ЗПТС) як найбільш розвинутої із загальних системних теорій.

Теоретико-методологічну базу дослідження складають праці А. І. Уймова. У ЗПТС використовуються принципи універсальності системного підходу, відносності та двоїстості системного моделювання. Слід зауважити, що система в нашому випадку представляє умовну модель, матрицю, за допомогою якої може бути структуровано як фізичний, так і соціальний простір міста.

Принцип універсальності полягає в тому, що будь-які об'єкти, незалежно від їхньої природи, можливо представити у вигляді систем, а будь-які властивості та відношення можуть розглядатися як концепт та структура системи [Уёмов А.И. Системные аспекты философского знания, Одесса, Студия "Негоциант", 2000. – С. 25].

А.І. Уймов наголошував на можливості представлення будь-якого об'єкту двома способами, кожен з яких однобічний, але разом вони є взаємодоповнюючими. Двоїсте системне моделювання було введено у методологію А.І. Уймовим, ним був сформульований зміст принципу додатковості двоїстих системних описів. Релевантним методом для дослідження міста як системи є двоїсте системне моделювання, яке відповідає всім вищенаведеним вимогам. Поняття "властивості" та "відношення" виступають як двоїсті поняття. Будь-який об'єкт, у тому числі і місто, може бути представлено як система двома способами: як система з атрибутивним концептом та як система з реляційним концептом.

Отже, сутність системного підходу, на відміну від інших передбачає направлення дослідження не від елементів до структури, а, навпаки, від концепту і структури – до елементів. Специфіка системи визначається концептом і структурою, субстрат відіграє підпорядковану роль.

*К. С. Швець, студ., НПУ ім. М.П. Драгоманова, Київ
shvetskati@gmail.com*

ДИТЯЧЕ ФІЛОСОФУВАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ КАЗОК ТА ФІЛОСОФІЯ В КАЗКАХ СВІТУ

Беручи до рук дитячу книжку, доросла людина здатна віднайти в ній потаємні сенси, зрозуміти щось дійсно важливе, те, що не давалося одразу в дитинстві. Це нерідко трапляється під час повторного читання улюблених казок, яке відбувається вже при вихованні казками власних дітей. Дуже часто казка стає поверненням в дитинство, коли людина згадує

себе в такому віці, в якому перебуває її дитина. У свою чергу, це допомагає налагодити стосунки між батьками і дітьми й уникнути розриву в поколіннях. У кожній казці прихований моральний підтекст, етична складова, яка виконує виховну та навчальну функції. Така мораль може допомогти сформувати у дитини філософський світогляд та критичне мислення. Читаючи або слухаючи казки чи художню літературу, ми натикаємося на філософські думки. І це не дивно, адже більшість казок написані дорослими людьми, які вкладають в них свій особистий світ і світорозуміння. Сучасне дитинство протікає в мультиках, літературні казки все частіше відходить на другий план. Тому далі мова йтиме саме про дитячу казкову літературу і філософування з її допомогою.

Коротко розглянемо казкову філософію деяких окремих авторів. Беззаперечно, найважливішим надбанням для формування дитячого світогляду та філософування є творчість В. Сухомлинського, на казках якого зросло вже не одне українське покоління. Перед педагогом він ставив завдання визначити вікові особливості та розумові здібності дитини, а також спланувати їх подальший розвиток. Сухомлинський висуває на перше місце дитяче філософування, роздуми та міркування, через які здійснюється переконання [Сухомлинський В. О. Слово вчителя в моральному вихованні / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5-ти томах. Т. 5. – Київ: Радянська школа, 1977. – С. 323]. Його казки здебільшого короткі й висвітлюють певну проблему, що стосується формування якостей і здібностей у дітей, наприклад, слухняність, чемність, вірність, людяність, любов до рідного краю, до людей, повага і допомога похилим людям та багато інших. В казках Сухомлинського не дається прямої відповіді на вирішення моральних проблем, дитина повинна сама дійти висновку. Яскравим прикладом цього є оповідка "Тому що я – людина", якою автор навчає людяності та роздумливості. Письменника нерідко називають "філософом серця" і гуманістом, адже він вважає, що слово казки живе в свідомості дитини та є джерелом виховання любові. Його філософія для дітей має на меті навчити та сформувати у дитини здатність до філософування через вирішення моральних проблем, які автор пропонує у своїх казках.

Звернемося до серії книг естонського письменника Ено Рауда під назвою "Наксітралі" (в українському перекладі традиційно перекладається як "Пригоди Муфтика, Півчеревичка та Мохобородька"). Їх особливістю постає тематика, яка рідко висвітлюється в дитячих казках, а саме проблеми екології та біологічна рівновага в природі. Головним чином тему охорони навколишнього середовища обговорює один з наксітралів Мохобородько. Це дуже важлива проблема для сучасної філософії та футурології, тому читання цієї серії книг формує у дитини бажання турбуватися про навколишній світ, роздумувати про майбутнє екології, що є одночасно своєрідним запитуванням про майбутнє загалом.

Наступною серією, на яку слід звернути увагу, є "Країна Мумі-тролів" фінської казкарки Туве Янссон. Слова героїв сповнені філософськими тезами, тому не дивно, що ці книжки часто цитують та вважають еталоном дитячої літератури. Попри те, що вони призначені для дітей, історії ніколи

не здаватимуться наївними чи дитячими, скільки б років вам не було – пригоди цих дивовижних створінь захоплюють кожного. Думки героїв не просто філософські, а метафізичні, часто екзистенційні, пробуджують до запитування про існування, реальність, світовідчуття. Візьмемо для прикладу ідею одного з героїв, що прагнення володіти *речами* відрізняється від простого милування ними або тримання їх у своїй пам'яті. Схожі думки висловлював М. Гайдеггер у своїй роботі "Річ" (1950), але також тут простежується проблема мати-чи-бути, яку розглядав Е. Фромм в однойменній праці "Мати чи бути?" (1976). Це своєрідні посилання або ж просто дитячі казки мовою філософії.

Розберемо для прикладу наступні цитати: "Не можна по-справньому стати вільним, занадто кимось захоплюючись" [Янссон Т. Країна Мумі-тролів. Книга третя / Туве Янссон; пер. Н. Іваничук. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. – 528 с., с. 13.] – ця думка уособлює в собі філософські категорії свободи і волі; "Заспокойся, не варто хвилюватися. Немає тут [в світі] нікого страшнішого за нас самих" [Янссон Т. Країна Мумі-тролів. Книга третя / Туве Янссон; пер. Н. Іваничук; ілюстр. Т. Янссон. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. – 528 с., с. 453.] – проблема людини, страху, усвідомлення власного Я, загроза людиною самій собі та навколишньому середовищу, екології тощо. Мумі-тролі навчають нас, що можна багато говорити, але при цьому так нічого і не сказати (метафізика Мамардашвілі), говорять, що бути самим собою дуже складно (проблеми самовизначення і самоусвідомлення, прийняття своєї природи), вважають, що варто вчитися знаходити баланс між свободою і обов'язком (обов'язок, необхідність, свобода, відповідальність). В цьому полягає філософія мумі-тролів.

Наостанок звернемося до найпопулярнішої історії сучасності, з якою знайомі як діти, так і дорослі. Це історія про "хлопчика, що вижив", його пригоди, друзів, школу, дорослішання, життєві негаразди та багато іншого. Це серія книг англійської письменниці Джоан Ролінг "Гаррі Поттер", яка наскрізь просякнута філософією і порушує практично всі етичні проблеми. Найбільш філософським персонажем є Албус Дамблдор, який знаходить мудре слово до будь-яких подій. Основні категорії, які хвилюють авторку, це смерть і час. Першу найкраще представлено філософською "Казкою про трьох братів", висновком якої є усвідомлення невідворотності смерті та її смиренне прийняття. Сучасний аспект цієї казки можна репрезентувати через позицію консюмеризму та симулякри. Двоє братів виходять зі своїх бажань, є споживачами, хочуть отримати владу над неможливим, і лише третій вчиняє мудро, а в кінці приймає смерть спокійно й усвідомлено. До того ж, кожна частина "Гаррі Поттера" закінчується чиєюсь смертю, окрім третьої книги "Гаррі Поттер і в'язень Азкабану", яка акцентує увагу на *часі*. Та все ж категорії простору і часу найкраще представляє "Гаррі Поттер і прокляте дитя", доводячи, що ні час, ні простір, ні смерть не підвладні ні людині, ні чарівнику. Все це розглядається крізь призму магічного приладу, що носить назву часоворот і має властивості машини часу, яку було введено Гербертом Уеллсом та віднесено в ряд філософських проблем.

Морально-етична проблема ставлення до вовкулак символізує сприйняття людей, хворих на ВІЛ-СНІД, який є чумою ХХІ ст. Пошуки над здоланням цієї глобальної проблеми людства здійснюються і філософами, тому варто враховувати це до уваги і навчатися філософувати на такі страшні теми. До речі, звернемося до страхів, яким приділено чималу увагу в книжках, особливо в третій частині, коли головний герой вперше зустрічає дементорів, що висмоктують з людини щастя. Хлопчик боїться страху не як певного образу, а страху як такого, злякатися у відповідальний момент і проявити свою слабкість [6]. Іншими словами, він боїться злякатися, і це також своєрідна філософія. "Гаррі Поттер" вже давно має свою власну філософію.

Ще одним важливим моментом є ставлення письменницею до людської душі. В магічному світі Гаррі Поттера за кожне вбивство душа людини розколюється на частини. Найбільш темні чаклуни ховають їх в горокраксах (предмет або істота, в якій захована частина душі мага), за допомогою яких вони зможуть воскреснути. Душа людини, згідно Ролінг, не просто безсмертна, а ще й може існувати окремо від її власника, жити своїм життям та воскресати померлого господаря. В казці присутні й посилення до відомих історичних подій, наприклад, питання шовінізму, можна співвіднести чистокровність Воладеморта з концепцією арійської нації Гітлера або рухом Ку-Клукс-Клану, тобто міжрасові війни, чим і закінчується казка про Гаррі Поттера. Звісно, це проблема добра і зла, де добро перемагає, але в сучасному світі це гарно простежується на прикладі війн.

Отже, розглянувши філософію в казках, можемо зробити висновок, що головне – правильно поставити запитання, тобто сформувати у дитини бажання до запитування. Кожна казка приховує явну та неявну мораль. Остання передбачає можливість застосовувати філософію для розв'язання проблеми. Віднайти потаємний смисл – ось в чому полягає філософування за допомогою казок.

Н. В. Шульга, студ., НМУ імені О.О. Богомольця, Київ
nata.sh@ukr.net

КОРЕЛЯЦІЯ БІОФІЛІЇ ТА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ЛІКАРЯ

Людину робить щасливою і успішною безліч чинників, але загальнонідомо, що для більшості це все ж таки присутність у житті любові. Навіть у сучасному світі панування законів ринкової економіки та індивідуалізму любов залишається "бажаним гостем", який надає особливих барв і відтінків емоційній та духовній складовим життя особистості. У філософській традиції існує багато класифікацій любові від платонічної, дружньої, еротичної... до всезагальної, всеохоплюючої – біофілії. Але постає закономірне питання про доцільність і цінність такої всеохоплюючої любові до всього живого і штучного у сучасному глобалізованому світі.

Аналіз попередніх досліджень показав, що окрім філософів питанням любові присвячували роботи соціологи, психологи, культурологи, релігіє-

знавці, історики, юристи, навіть економісти (у контексті маркетингових досліджень) тощо. Так, на думку Е. Фрома продуктивний тип характеру формується через позитивне мислення і любов (біофілію). А. Арванітіс, Е. Уілсон, С. Келер досліджували принцип біофілії, як любов до життя. У них були і послідовники. Наприклад, Тетіор Олександр розглядав біоемпатію через призму біофілії Е. Фрома.

Багато робіт присвячені і питанням емоційного вигорання. Так, А. Ланге (що таке синдром емоційного вигорання, хто у цьому винен і як з цим жити), Р. Плутчик, Г. Келлерман і Х. Конте розглядали і розробляли методики психічного захисту, зокрема і від емоційного вигорання. Серед сучасних вітчизняних вчених емоційну сферу людини досліджують: О. Главінська, А. Колодяжна, О. Куцан, І. Нікітіна, А. Наумчак, О. Хохліна та ін.

Мета роботи полягає в аналізі біофілії як засобу подолання емоційного вигорання у лікарів.

Загальновідомо, що біофілія – внутрішнє тотальне орієнтування людини на любов до живого, що визначає її спосіб мислення та дії. Людина з установкою на біофілію прагне до нового, а не реставрування старого, творити і проявляти себе в житті розумом і любов'ю. Біофілію люблять жити як таке, прагнуть до зростання у всіх сферах життєдіяльності, до гармонійної розбудови усього навколо себе, цікавляться усім новим, впроваджують його. Від нас додамо, що біофілія спонукає інших до любові, зростання, миру та злагоди, продовжується в інших через любов. Як зазначає О. Романюк "історично людина постійно мала здібності спрямовувати свою увагу за межі природи, оволодівати нею, творити штучне природне середовище, де кожна деталь містила у собі відбиток духу людського" [Романюк О. Убіквітарний характер гуманітарного знання на теренах України // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол.ред. В.М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2013. – Вип. 73 (№6). – С. 143–145]. Будні біофілія – це насолода від життя. Біофілія – любов, що не має меж і кордонів.

Стан, у якому людина морально, розумово і фізично за межею простого виснаження та, як наслідок, не може прокинутись вранці і "прокинутись" протягом дня, розпочати будь-яку діяльність, зокрема буденну і професійну називається синдромом емоційного вигорання. Вважається, що даний синдром найбільш характерний для представників соціальних або комунікативних професій – системи "людина-людина" (це медичні працівники, вчителі, менеджери всіх рівнів, психологи, представники різних сервісних професій). Дослідження захисних механізмів психіки людини підштовхують до думки, що синдром емоційного вигорання належить саме до таких захисних функцій нашого організму: сприяє зниженню дії травмуючих особистістю переживань, зменшення тривоги, дозволяє нейтралізувати стан емоційної напруженості; дозволяє людині дозувати і економно витратити енергетичні внутрішні ресурси.

Перш за все, слід зазначити, що в професії лікаря емоційне вигорання може настати на будь-якому етапі професійного становлення і діяльності – від перших кроків до пенсії. Нами були виокремлені поширені в Україні чинники, що спонукають емоційне вигорання у лікарів (залежать або не

залежать від лікаря): помилковий вибір професії і як результат її неприйняття; недостатній рівень знань у відповідності до сучасних вимог; поширення повідомлень про лікарські помилки; гіпервідповідальність та тривога за пацієнтів і все, що трапляється на роботі; постійна нестача ресурсів, що унеможливує якісне виконання обов'язків; відсутність стабільності у медичній сфері в цілому; низька оплата праці (чи взагалі її відсутність) при високих вимогах; перенесення проблем пацієнтів у сім'ю; необхідність накопичувати знання протягом усього життя; відсутність налагоджених взаємин з колегами; негативне ставлення до людей в цілому, зокрема окремих категорій пацієнтів – з відсутністю елементарних навиків гігієни, хамів, всезнаючих тощо.

На наш погляд, сьогодні в медицині назріла реальна необхідність в зміні загальнокультурної орієнтації на біофільну, засновану на уявленні про безумовну цінність життя, людини і любові до них. Ця велика робота, на думку багатьох дослідників, у тому числі А. Арванітіс, яка очолює сучасний міжнародний біополітичний рух, повинна починатися з перебування всієї системи виховання і освіти, з тим, щоб науки про життя зайняли в ній належне їм центральне місце. При цьому знання про життя, про вхід людини в біосферні процеси не повинно бути самоціллю. Знання саме по собі не здатне щось змінити (всі ми сьогодні досить обізнані щодо проблем екології і т.д.). Не менш важливо, щоб людина навчилася "пережити" свою спільність з природою, відчувати свою невіддільність від неї і усвідомив, що у нього немає окремого від неї майбутнього.

Нами було проведено пілотне опитування студентів I та III курсу Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, як майбутніх лікарів, (150 осіб I курс та 150 осіб III курс, що дорівнює 100% респондентів). Опитування нам дало змогу виокремити характерні для України моделі поведінки по відношенню до пацієнта, які на думку респондентів мають місце у професії лікарів і можуть призвести до емоційного вигорання. Серед розповсюджених студенти називали наступні: професійно нейтральні відносини (тільки цікавлять симптоми пацієнта); ринкові або ж відносини продавця і покупця; співчутливі, емпатійні; з почуттям "затятої" зацікавленості; відсторонені з використанням сучасних технологій; стовідсоткова відповідальність; перекидання відповідальності на колег. При виборі між двома показниками: "відповідальний" чи "позитивно-велелюбний", першу якість обрали 43%, другу – 26%, та поєднання двох моделей – 31%. Також студенти бачили власне вирішення проблеми кореляції біофілії та емоційного вигорання та поділилися з нами своїми думками, наприклад, причини того, що біофілія часто відтісняється на другий план жорсткими правилами і звичаями реального життя, можуть бути пов'язані з дефектами корпоративної етики.

Висновки. Відбулась апробація інструментарію. Лікар-біофіл не може емоційно вигоріти, оскільки володіє безмежним ресурсом – любов'ю до життя, всього що його наповнює. Біофілію можна вважати засобом подолання емоційного вигорання у лікарів.

Матеріали круглого столу

"СОЦІАЛЬНІ ЧЕСНОТИ"

Г. О. Бесєдіна, асп., КНУТШ, Київ
anna137besedina@gmail.com

ЧЕСНОТА ЯК КОНСОЛІДУЮЧИЙ ЧИННИК У "СОЦІОЛОГІЇ ГРАДІВ" **Л. БОЛТАНСЬКИ І Л. ТЕВЕНО**

Звертаючись до розгляду соціальних чеснот, ми неодмінно зачіпаємо сферу етики. Щодо визначення поняття чесноти і того що є чеснотами, ми з очевидністю можемо сказати, що воно змінюється відповідно до історичної епохи.

У стенфордській енциклопедії у статті під назвою "Virtue Ethics" дається наступне визначення чесноти: чеснота – це певна складова характеру. Це диспозиція (disposition), що вкоринилася в людині та обумовлює її поведінку, очікування, почуття, бажання, вибір, дію, реакцію. Володіти чеснотою – це означає мати певний склад мислення, бути людиною певного ґатунку. Бути добродісною людиною означає не тільки не чинити щось не добродісно, через страх можливого покарання, але безумовно приймати чесноту в якості орієнтира своєї діяльності. [Stanford encyclopedia of philosophy/ Virtue ethics/ Електронний ресурс – [Режим доступу] – <https://plato.stanford.edu/entries/ethics-virtue/#Virt>]. Отже, говорити про соціальні чесноти можна в двох ракурсах, по–перше, як про певний ідеал, по–друге, як про практику, що орієнтується на цей ідеал і прагне наблизитись до нього.

Одним з важливих питань залишається питання про місце і значення чеснот у культурно-соціальному процесі. Дати відповідь на це питання ми спробуємо з огляду на підхід двох відомих, сучасних соціологів Люка Болтанськи і Лорана Тевено. Саме з іменами цих дослідників пов'язують прагматичний поворот в соціології. Найвідомішою їх працею є "Критика і обґрунтування справедливості. Нариси соціології ґрадів" що вийшла друком у 1991 році в Парижі під оригінальною назвою "De la justification. Les economies de la grandeur".

Їх підхід суттєво відрізняється від підходів попередників, зокрема від теорії практик П'єра Бурдьє. В першу чергу вони переходять від аналізу класів до аналізу ситуації, в якій діє актор, до аналізу ціннісних і моральних орієнтирів і установок. Вони відмовляються від пошуку певної універсальної основи в діяльності актора. Вони також відмовляються від критичної позиції з боку дослідника, тому як в протилежному випадку неможливо уникнути привнесення в результат дослідження суб'єктивної точки зору дослідника. Недосконалість попередніх теорій вони вбачають в "недостатності реалізму" (lack of realism), тому як попередні теорії, зокрема теорії практик, не дають достатньої оцінки взаємодії людини і світу. Ще

одним важливим пунктом є те, що попередні теорії не достатньо приділяють увагу моралі, яка по факту і регулює усю практичну взаємодію. [Thévenot L. Pragmatic regimes governing the engagement with the World//The Practice Turn in Contemporary Theory. – Taylor & Francis e-Library, 2005. – P. 64-83.

Маючи на меті вдосконалити методологію дослідження суспільства і уникнути вищезазначених проблем, вони розробляють теорію під назвою "соціологія градусів". Град – це певний простір, який включає в себе людей, об'єкти, ситуації, правила, цінності, чесноти, а також загально прийняте благо, на яке орієнтується діяльність людини в межах цього граду. Таким чином дослідники виділяють шість градусів справедливості які дозволяють описати більшість буденних ситуацій виправдання, і одразу ж зазначають, що вони не вичерпують усіх можливих соціальних конфігурацій, і з часом можуть бути виокремлені нові. Предметом дослідження у Болтанськи і Тевено виступає критична здатність акторів обґрунтовувати свою позицію з точки зору загально значимих принципів і цінностей в ситуації публічного обговорення в межах кожного з градусів. Тому соціологія градусів також відома як соціологія критики і соціологія виправдання.

В результаті своїх розвідок дослідники виділяють декілька моделей, що являють собою системи цінностей і системи справедливого суспільного устрою. "Перебуваючи" в межах того чи іншого граду актор апелює до цінностей цього граду з метою обґрунтувати справедливість своїх дій і домагань. Тому головним предметом дослідження виступає практика виправдання. Град це ідеальна категорія і в чистому вигляді не зустрічається. Матеріальне втілення градусів називається світами.

Перший – град натхнення (*la cité inspirée*). Головним благом у цьому градусі є натхнення. До форм вияву значимих якостей відносяться творчість, чуттєвість, спонтанність, емоційність, стихійність. При моделюванні цього граду дослідники спираються на концепцію Блаженного Августина, який обґрунтовував значення граду Божого, заснованого на милосерді, любові до ближнього, самопожертві. На відміну від граду земного, всі мешканці граду Божого повністю віддаються благодаті, посланій згори, тим самим досягаючи згоди. Об'єднуючим початком служить натхнення, вища сила, що оволодіває людиною. Тут немає місця себелюбству, гордині, марнославства, розрахунку, жадібності. Цінність у цьому градусі має смиренність, скромність, самопожертва, аскетизм, уважність, спонтанність. Найзначнішими у цьому градусі є святі, мученики, артисти, поети.

Другий град – патріархальний (*la cité domestique*). Загальне благо града складається з триєдності – рід, ієрархія, традиція. Значимі якості – довіра, тісні зв'язки, особиста залежність, особиста прихильність, лояльність, ієрархія, авторитет, традиційність, прихильність минулого. В основі моделі цього граду твір Ж. Боссюе "Політика, витягнута з самих слів Святого Письма". У цьому творі відстоюється ідея божественного походження абсолютної влади монарха, який втілює в собі турботливого батька королівства. Влада передається у спадок, і її легітимність обумовлена безперервністю королівського роду. Ієрархія є наріжним каменем патріархального граду, пронизуючи усі відносини осіб у патріархальному

граді забезпечуючи загальну згоду: відносини вельмож і підданих, сімейні (діти і батьки; старші і молодші брати, сестри) і родові відносини (старше і молоде покоління, діди і онуки).

Третій град – град репутації (*La cité de l'opinion*). Загальне благо – репутація. До форми прояву значимих якостей відносяться – популярність, престиж, знатність. В основу ліг твір Т. Гоббса "Левіафан", зокрема його філософські роздуми про природу почесті. Мірилом значущості в граді репутації є думка оточуючих, що створює погану або добру славу особі або речі. Визнання широким загалом, загальна повага гарантує особі популярність, знатність.

Четвертий град – громадянський (*la cité civique*). Благо – загальна воля. До визначних якостей належать колективізм, рівність, солідарність, єднання, законність. Спільним благом являється спільна воля у відповідності з концепцією суспільного договору Жан Жака Русо. На відміну від патріархального граду вища влада в громадянському граді не втілена в одноосібних повноваженнях монарха, а здійснюється через колегіальне правління громадян, об'єднаних відношенням солідарності.

П'ятий град – град ринку (*cit e marchande*). Благо – конкуренція. Значимі якості – ціна, обмін, товарні відносини. Для експлікації ринкового граду було взято твір Адама Сміта "Дослідження про природу і причини багатства народів". Значимість людей в цьому граді визначається їхнім матеріальним станом, багатством, успішністю, тобто здатністю стати щасливим володарем рідкісних благ, а значимість речей визначається їх ціною. Взаємодія осіб, рухома загальним бажанням володіти, приймає форму конкуренції, суперництва за володіння цінними речами або можливість обмінювати їх. Загальний, повсюдний характер конкуренції забезпечує справедливу згоду в ринковому граді.

Шостий град – град науки і техніки (*cit e industrielle*). Благо – ефективність. Значимими якостями є продуктивність, ефективність, науковість, єдність науки і промисловості, планування. Дослідники беруть за основу твір французького утопіста А. Сен-Симона, теоретика індустріального суспільства, відомого критика способу життя знаті, дворянства і інституту спадкування. У своїх працях Сен-Сімон славив прогрес і виступає за побудову нового суспільства – суспільства промисловців і вчених, кажучи сучасною мовою, суспільства експертів і професіоналів. Соціальний устрій мислився ним як складна організація, кожен з елементів якої чітко виконує відведені йому функції. Прогрес Сен-Симоном зв'язувався з розвитком наукового знання і промисловості. У цьому граді, згідно Болтанські і Тевено, справедлива згода забезпечується загальною орієнтованістю діяльності на практику, корисність, результативність. Ефективність розглядається тут як загальне благо, що відповідає потребам всіх. [Болтански, Л., Тевено, Л. Критика и обоснование справедливости: Очерки социологии градов / пер. с фр. О.В. Ковене вой; науч. ред. перевода Н.Е. Колосов. – М.: Новое литературное обозрение, 2013. – 576 с.]

Як ми бачимо в кожному з градусів існують свої чесноти, блага і методи їх досягнення. Це викликає низку проблем, наприклад як бути з конфліктами які виникають на перетині цих градусів? Тевено і Болтанські пишуть

що вирішення конфлікту може досягатися через компроміс, завдяки знаходження еквівалентності між аргументами, а також через знаходження спільного інтересу і спрямованість на спільне благо.

У підсумку потрібно сказати, що чесноти у межах "соціології градусів" виступають консолідуючими принципами для суспільства не тільки в межах одного граду, але і між градами. Знаходження компромісу в конфліктних ситуаціях і посилення на блага граду для підтвердження своєї позиції знижують кількість конфліктних ситуацій як всередині граду, так і між градами.

***М. І. Бойченко, докт. філос. наук, проф., КНУТШ, Київ
mykhai@ukr.net***

СОЦІАЛЬНІ ЧЕСНОТИ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ПІДХІД

Соціальні чесноти постають як особливий об'єкт дослідження, який може поставати, передусім, як предмет дослідження етики, соціальної філософії, соціальної етики, але також і політичної філософії, і культурології, а також деяких інших філософських дисциплін. Що стосується соціальної філософії, то вона має розглядати соціальні чесноти під кутом зору їхньої соціальної обумовленості, їхньої ролі у забезпеченні соціального ладу, а також як чинника соціального розвитку. Крім цих переважно функціональних характеристик, соціальна філософія має розглядати соціальні чесноти як особливий соціальний феномен, тобто у їхній відносній самодостатності. Для цього можна звернутися до визначення специфіки функціонування та концептуалізації соціальних чеснот – у обох випадках важливу роль відіграватиме їхнє ціннісне визначення.

Важливо відзначити, що на відміну від багатьох категорій соціальної філософії, поняття чеснот як соціально значимих, а не просто як відмітних рис особистості, набуває змістового наповнення ще до його спеціальної філософської концептуалізації. Так, вже чесноти героїв епічних творів Гомера розглядаються як взірці для наслідування, а відповідно як реальна соціальна сила, яка здатна згуртувати суспільство і мобілізувати його членів на соціально значимі колективні дії. Чесноти Одісея та Ахілеса – хитромудрість першого та мужність другого – не просто їхні особисті досягнення, а ті соціальні характеристики, які ведуть за собою інших греків. Натомість вади і пороки інших персонажів епосу – нестримність Париса чи пожадливість Антиноя – призводять до загальних соціальних негараздів і дезорганізації і поразки послідовників цих антигероїв [Гомер Одиссея /пер. з давньогр. – Х.: Фоліо, 2001. – 547 с.; Гомер Іліада /пер. з давньогр. – Х.: Фоліо, 2006. – 416 с.]. Згодом у давніх греків Лікурґ, Солон, Фемістокл і Перікл, Олександр Македонський, а у римлян Каміл, Марцел, Гай Марій, Катон Старший і Катон Молодший, брати Гракхи, а також більшість інших героїв "Порівняльних життєписів" Плутарха [Плутарх. Порівняльні життєписи /пер. з давнього. – К.: Дніпро, 1991. – 448 с.] постають як носії соціальних чеснот ще задовго до того, як Платон, Цицерон чи Сенека звеличать у філософських текстах ці чесноти.

Однак, вирізняти загальні характеристики соціальних чеснот варто все ж, звертаючись до класичних історико-філософських прикладів їх концептуалізації. Такими прикладами варто вважати апеляцію до справедливості як засадничої чесноти ідеальної держави у Платона (і далі у Гобса, Ролза та Нозіка), самозречення у благочесті як чесноті, що виражає духовну вертикаль, що надає глибини усім повсякденним вчинкам, обґрунтована Августином Блаженным та розвинена середньовічною філософією, звеличення *virtus* як слави шляхетного чоловіка у творах гуманістів Відродження, утвердження гідності людини у її розумі Георгієм Гегелем та іншими просвітниками, чесності як онтологічного принципу у Фрідріха Ніцше та представників екзистенціальної філософії, визнання як здобутку у боротьбі згідно Акселя Гонета, який підсумовує традицію аналізу визнання Максом Вебером, Лео Штраусом та Юргеном Габермасом та довіри як соціального дару у Френсіса Фукуями, який "стоїть на плечах" Шмоеля Ейзенштадта, Нікласа Лумана, Ентоні Гіденса. Усі ці приклади об'єднує бачення тої чи іншої соціальної чесноти як титанічного здобутку у результаті драматичних зусиль, у яких особистість і спільнота змінюють себе на краще, самотужки формуючи нові свої якості і захищаючи їх за вкрай несприятливих умов. Таким чином, соціальна чеснота не може бути чимось легко досяжним або навіть подарованим. Водночас, усі автори визнають значущість хорошого суспільного спадку, добрих традицій, наявність яких сприяє утвердженню соціальних чеснот, а відсутність – ускладнює завдання їх здобуття. Окремим важливим питанням є часткова інституалізація соціальних чеснот: з одного боку, кожна соціальна чеснота сприяє становленню нових і суспільно корисних соціальних інститутів, у цьому сенсі кожна чеснота частково представлена у соціальних інститутах і немає соціальних інститутів, які могли би обійтися у своєму функціонуванні без соціальних чеснот, з іншого ж боку, жодна соціальна чеснота не може бути повністю інституалізованою – і не може не лише вичерпно бути інституалізованою, але навіть у загальних рисах.

Важливо також прояснити сутнісний зв'язок соціальних чеснот із свободою людини: цей зв'язок виводить на виняткову значущість такої соціальної чесноти як гідність. У своєму значенні необмеженої реалізації людської свободи гідність на відміну від її просвітницького розуміння постає як соціально-антропологічна основа і потенціал, який породжує можливість будь-яких інших соціальних чеснот. Якщо у Гегеля розгляд проблеми гідності виводить на тему вартості, тобто того, чого людина варта, і у Гегеля йдеться фактично про вартісну гідність, то фундаментальна гідність людини або ж буттєва гідність людини полягає у самій можливості бути людиною і не втратити людську подобу, як це відбулося з Адольфом Ейхманом та іншими звичайними нацистами. Буттєва гідність виводить на піднесення таких чеснот, як толерантність та інклюзивність, які раніше застосовувалися вкрай вибірково.

Крім усього іншого, ця буттєва гідність розмикає соціальні чесноти у коло екологічної проблематики: людина здобуває право на соціальні чесноти, лише якщо вона не нищить своє довкілля, але навпаки захищає це довкілля краще, аніж саме воно на це здатне – причому досягає цього

людина саме завдяки своїм соціальним чеснотам. Невипадково відчизняний дослідник Анатолій Єрмоленко вносить у назву своєї монографії саме цей зв'язок [Єрмоленко А. Соціальна етика та екологія. Гідність людини – шанування природи. Монографія. – К., Лібра, 2010. – 416 с.]. Таким чином, соціальні чесноти – це привілей людини, який вона має використовувати на користь усіх форм соціальності, а не лише в межах людського суспільства. Приклад Франціска Асізького та Альберта Швейцера доводить, що це не така вже й нова чи несподівана роль соціальних чеснот.

Насамкінець, варто наголосити на тому, що соціальні чесноти живуть і розвиваються у спільнотах, у яких нормою є повсякденне практикування у цих чеснотах, там, де ці чесноти переконливо втілюються в життя, набувають по-справжньому перформативної досконалості – складають стійкий і самозрозумілий етос цих спільнот.

А. І. Дєдова, студ., КНУТШ, Київ

НОРМАТИВНІ КОНЦЕПЦІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В СУЧАСНІЙ СОЦІАЛЬНІЙ ТЕОРІЇ

Проблема справедливості – одна з одвічних проблем соціальної теорії і практики. Про її значливість свідчить факт досліджуваності. Починаючи з античної філософії і до наших днів представники різних ідеологічних напрямків і філософських традицій зверталися до розгляду різних аспектів даного феномену, його ролі і проявів в життєвій дійсності. І це не випадково, оскільки проблема справедливості зачіпає докорінні інтереси всіх соціальних груп суспільства. Вона носить не тільки науковий, але і соціально-політичний характер, містить моральні критерії.

Відсутність однозначної інтерпретації справедливості характерна для всіх історичних епох. Відпочатково, поняття справедливості трактувалося як рівність людей у володінні засобами життя і основними правами. З виникненням приватної власності, яка породила нерівність, справедливість починають відрізняти від рівності, в це поняття включається відмінність в становищі, яке займає в суспільстві людина відповідно до її особистих якостей.

Багато теоретиків розглядали справедливість як основу суспільного устрою, без якого воно руйнується. Спостерігається тенденція розмежування справедливості за природою, за звичаєм і за законом, виділення специфічно соціальної форми справедливості. Надзвичайно слушним тут здається порівняння Дж. Ролзом ролі справедливості у соціальному вимірі із роллю істини у сфері пізнання [Ролз Джон. Теорія справедливості. – К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2001. – С.26].

Початок сучасних дискусій про справедливість, як правило, пов'язують з появою знаменитої праці американського філософа Джона Ролза "Теорія справедливості". В основу його моделі, яка отримала назву "справедливість як чесність", покладена традиційна ідея суспільного договору, що була модернізована Ролзом із врахуванням сучасної "постметафізичної"

ситуації в філософії і соціальних науках. У змістовному плані концепція являє собою спробу сформулювати принципи справедливості, які відобразили б основні нормативні результати, що були досягнені західною думкою в останні три сторіччя. У площині політичної філософії сучасна ліберально-політична концепція соціальної справедливості сформульована Ролзом у "Політичному лібералізмі". Вона характеризується трьома головними позиціями: "1) визначенням певних основних прав, свобод і можливостей; 2) наданням особливого пріоритету цим правам, свободам і можливостям, із огляду на вимоги загального блага й перфекціоністських цінностей; і 3) заходами, що забезпечують усіх громадян усебічними засобами для дієвого використання своїх свобод і можливостей" [Ролз Джон. Політичний лібералізм. – К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2000. – С.31].

Значливими наразі для розгляду даної проблематики є відомі функціоналістські концепції людського блага, представлені в першу чергу іменами двох західних вчених – А. Сен і М.Нусбаум. Головна ідея – ідея нормального, або повноцінного, людського функціонування, – ідея, згідно із якою життя людини може бути представлене у вигляді набору певних функцій – дій або станів (за А.Сен). Цими функціями, або елементами людського буття виступають такі неоціненні блага, як здоров'я (здатність вести здоровий образ життя), освіта (здатність її отримати), матеріальна забезпеченість, можливість участі в суспільному або політичному житті, здатність до соціального вибору і реалізації свого "плану життя", відчуття самоповаги і т.д. М.Нусбаум, яка більш детально розробила дане питання, приводить у своїх роботах загальний список найважливіших "функціональних можливостей" людини, що містить у собі десять основних позицій. Відповідно соціальна справедливість, з точки зору даних концепцій, полягає в розвитку або наданні можливості для такого розвитку базових функціональних можливостей людини інститутами держави і суспільства.

Поряд з вищевказаними теоріями в гру вступають ті відгалуження філософсько-антропологічної, феноменолого-екзистенціалістської, навіть постструктуралістської думки, що раніше не були помічені в якості активних учасників дискусії з питань правового, морально-практичного або соціально-політичного забезпечення людських прав і свобод. Так, до вищезазначеного предмету звертається філософська герменевтика в особі П. Рікера. У передмові до збірки "Право і справедливість", де дається узагальнений виклад положень "Сам як інший", Рікер говорить про свої три теоремні концепції справедливості: телеологічну, деонтологічну, що пов'язана з формальним статусом і виражає універсальну вимогу, та практичною мудрістю, що знаходить своє формулювання в процедурному формалізмі і реалізується у процесі застосування норм у ситуативних судженнях. Таким чином, судження про справедливе, застосоване до осіб, дій та інституцій розподіляються, за Рікером, між кількома значеннями: "У плані телеологічного побажання жити добре справедливе є саме цим аспектом відносно іншого. У плані деонтологічного зобов'язання справедливе ідентифікується з легальним. У плані практичної мудрості,

де реалізується ситуативне судження справедливе не є тут вже ні добрим, ні законним, воно є відповідним" [Рікер П. Право і справедливість. – К.: Дух і літера, 2002. – С.28].

Таким чином, ідея справедливості становить складне та багатогранне утворення. На даному етапі розвитку філософської думки, у феномені справедливості можна виділити принаймні три виміри. Справедливість і пріоритет свободи, який представлений концепцією Дж.Ролза. "Фундаментальні права, встановлені в результаті певних процедур, що відповідають вимогам чесності, не можуть бути відміненими заради досягнення тих чи інших соціальних переваг" [Карнаш Г.Ю. Социальная справедливость: философские концепции и российская ситуация. – М.: Изд-во Моск. гуманит. ун-та, 2011. – С.89]. Справедливість і пріоритет блага, який представлений в функціоналістських теоріях людського блага А.Сен і М. Нусбаум. Справедливість і пріоритет відповідальності, який представлений П.Рікером. Концепція Поля Рікера завершає дану класифікацію, адже він наче узагальнює усі представлені контексти – говорить про юридичний контекст "справедливе ототожнюється з законним"; про моральний контекст "бажання спільного благого життя з іншими"; і про практичний контекст "глибока переконаність/прагнення жити при справедливих інститутах...".

З позицій соціальної філософії варто шукати виважену позицію щодо справедливості, виходячи з її розуміння як соціальної чесноти.

Е. А. Юрченко, канд. філос. наук., доц., НТУ, Київ

СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНА КРИЗА СУЧАСНОСТІ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ВІДРОДЖЕННЯ ЧЕСНОТ

Традиція давала можливість знайти підстави для певних етичних принципів. Ця традиція в кожному конкретному випадку була пов'язана з життям певних спільнот, причому питання успіху життя самих цих спільнот, їх колективного блага здавалися для етики минулих років чимось природним. Так була побудована, наприклад, Аристотелева етика. У сучасній етиці саме поняття блага, як це не дивно, виявилось винесеним за межі моралі, і мова йде переважно про матеріальні блага як цінності суспільства споживання.

Чому сучасна етика зіткнулася з такою ситуацією? Те, як людина може жити в сучасному суспільстві, все більше і більше розглядається як особиста справа кожного. Етика ж поступово зосереджується на питанні про те, як при такій установці, як при розбіжностях в життєвих орієнтаціях, в тих цінностях, які визначають цілі особистісного буття, можна все ж жити спільно. Вона все більше і більше стає етикою правил, пошуком формату взаємодії, а оцінка змісту поведінки виноситься за дужки. Тому в центр етичної проблематики виступає проблема егоїзму, а центральною проблемою стає пошук можливостей, які мораль може запропонувати в плані його обмеження.

На перший погляд ця ситуація сприймається як майже безальтернативна.

Ми звикли сприймати шлях від традиції, через раціоналізм доби "Прогресивізму", до сучасної ситуації як щось само собою зрозуміле і безальтернативне. Тим не менш сучасний соціальний світ демонструє все більшу пориненість в кризу, яка ставить перед нами нові виклики.

Сучасний світ аж ніяк не є безпечним місцем. Водночас все частіше ми можемо бачити, що саме в межах звернення до традиційних цінностей, а саме до того, що некоректно і зневажливо визначається як архаїчне, ми можемо знаходити рішення цілком сучасних проблем.

Військові конфлікти не тільки не йдуть з сучасного світу, але й набувають все більшої небезпеки через поєднання ніби призабутих сучасним світом мотивів та ультрасучасних технологій (той самий ІДІЛ не тільки не відмовлявся від техніки, але й цілеспрямовано шукав висококваліфікованих фахівців та сучасні технологічні можливості). Техногенні катастрофи створюють загрози, які вимагають мобілізації всього суспільства і тут на допомогу приходять зовсім не "розумний егоїзм" в поєднанні з моральним релятивізмом (згадаємо японський досвід в момент катастрофи на Фукусимі) – але поєднання колективних зусиль і турбота про спільне благо. Навіть вирішення актуальних соціально-економічних проблем породжує попит на звернення до традиційних практик. Так, успішне здійснення "четвертої індустріальної революції" вимагає помітного відсотку молоді в суспільстві, що неможливо без високої народжуваності, яка в свою чергу типова саме для традиційної моделі родини.

Класична етика, сперта на ідею блага та породжених ним чеснот, здатна дати відповідь на питання, вирішення яких є умовою виживання цивілізації. Чи пропонує нова етична позиція, вибудована вже навіть не на модерних, а на постмодерних цінностях, спів мірні у етичному плані чесноти? Питання дуже гостре і далеко не очевидна відповідь на нього.

Водночас варто підняти радикальніше питання. Наскільки сучасна людина здатна до повернутись до класичної етики? І знову відповідь дає нам сучасний світ. В найрізноманітніших країнах відбуваються такі процеси, як релігійне відродження (неоднозначність наслідків секуляризація давно визнана в сучасному релігієзнавстві), підйом етнічного націоналізму (в цьому шукають локальні соціальні негаразди як випадкові підстави, але все ясніше, що мова йде про фундаментальне та всезагальне налаштування зростаючої кількості людей), зростання інтересу та симпатії до культури та соціальних практик традиційних суспільств (в першу чергу у мешканців розвинених країн).

Сучасна людина прагне відродження Спільноти з великої літери, повернення до вкоріненості в традиції та прояснення власної ідентичності. Звісно, можна це списувати на ірраціональний страх перед майбутнім, але цьому можна знайти зовсім інше пояснення. Можливо, перевірені тисячоліттям шляхи розвитку і виживання людських спільнот реактуалізуються саме перед проривом людства в нову добу, що несе в собі небачені перспективи та небачені небезпеки?

Відповідь на це нам може дати лише найближче майбутнє.

**В. О. Нечипоренко, канд. філос. наук,
Інститут філософії НАН України, Київ
witnech@gmail.com**

ЧЕСНОТИ ЧИ ЦІННОСТІ: ЕТИКА І МОРАЛЬ У СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ СУЧАСНОСТІ

Відділ соціальної філософії інституту філософії ім. Г.Сковороди НАН України приділяє велику увагу ціннісному аналізу соціальних процесів в сучасній Україні та світі. В 2013 році вийшла друком колективна монографія "Ціннісно-нормативне обґрунтування соціальних теорій", в якій А.Єрмоленко (ред.), Ю.Бауман, О.Лазоренко, М.Надольний, В.Нечипоренко та ін. досліджували засадничу роль цінностей та норм, зокрема етичних в обґрунтуванні соціальних наук. Дослідження було здійснено через реконструкцію сучасних соціально-філософських парадигм (теорії дискурсу, системно-функціонального аналізу, теорії комунікативної дії та інших) і присвячено розробці філософсько-методологічних засад для обґрунтування окремих соціальних теорій (соціальної етики, економічної теорії, теорії та філософії права, теорії глобалізації тощо). Виявлення основних принципів і засад в ціннісно-нормативному обґрунтуванні соціальних теорій орієнтує на забезпечення кращого осмислення шляху модернізації українського суспільства в 21 столітті.

В 2016 році відділ опублікував колективну монографію "Соціальна відповідальність як основна цінність інституалізації сучасного суспільства" (А.Єрмоленко (ред.), Ю.Бауман, О.Ведров, Д.Кірюхін, О.Лазоренко, В.Нечипоренко, А.Фінько). В ній досліджені сучасні концепції соціальної відповідальності як основної вимоги та фундаментальної цінності суспільства модерну, розкриті особистісні, корпоративні та універсалістські аспекти відповідальності. В монографії обґрунтовано філософію соціальної відповідальності та спів-відповідальності як синтезу соціальної теорії та етики, розкриті ціннісні засади та процедури інституалізації соціальної відповідальності в українському суспільстві. Авторський колектив приділив особливу увагу стосовно виявлення шляхів сталого розвитку на основі соціальної відповідальності держави, суспільства та особи в Україні.

В цих та інших працях простежується тенденція до аналізу насамперед ціннісно-нормативного, а проблематика соціального значення чеснот, увага на які звернена у вітчизняних медіа (в зв'язку із збройною агресією проти України) майже відсутня. В чому ж причина?

Відповідь полягає в тому, що статус чеснот як морального осердя особистості, характерний для традиційних суспільств, зазнає дуже значної трансформації в індивідуалізованому суспільстві. На перший погляд, суспільство модерну починає все більше відходити від моральних регуляторів, квінтесенцією яких і виступали чесноти і в орієнтації на інструментальні імперативи переорієнтовується на інші елементи етики – право і економіку. Цей процес болюче відчував Ф.Ніцше та викривав К.Маркс, однак прогнози жодного з них щодо наслідків таких соціальних мега-трендів так і не збулися. Для того ж, щоб зрозуміти місце та значення чеснот

у сучасному типі суспільства варто звернутися до понятійного аналізу їх значення в суспільстві.

Всесвітньо відома праця Е.Макінтайра "Після чесноти" (1981) дає відповідь на запитання чому чесноти так мало значать в сучасному суспільстві і чому не потрібно від них відмовлятися зовсім. Він показав, що судження про людину у традиційному суспільстві складалось насамперед на основі оцінок її дій. Здійснення соціально прийнятних взірців поведінки в доволі визначених і зрозумілих ситуаціях було гарантією щодо судження про індивіда буде адекватним: негативні дії отримують оцінку як **вади** і будуть засуджуватись, а "правильні" вчинки отримують оцінку у вимірі **чеснот**. Прикметно, що така оцінка стосувалась лише вільних громадян античного світу, чиє слідування своїй соціальній ролі мало таке велике соціальне значення, чим вищий статус мав індивід, то більше значення суспільство надавали проявам його вад та чеснот. Саме тому хоробрість полководця шанувалась вище, ніж хоробрість простого воїна. Також варто зазначити, що чесноти в традиційному суспільстві свідчили про чітку моральну орієнтацію особи на локальні та конкретні соціально-культурні цінності, і здійснення моральної оцінки, як правило, не складало труднощів. І не потрібно забувати, що чесноти мали певну ієрархію в локальній традиції (як згодом це простежується у спробі "батьків церкви" трансформувати "політичну" систему цінностей античності (хоробрість, помірність, справедливність та обачність) у християнську, додавши до них "віру, надію та любов").

Що ж змінюється в суспільстві Модерну, особливо "пізньому"? По-перше, радикальних змін зазнає саме суспільство, яке змушене існувати в зростаючих темпах технологічних, економічних та соціально-культурних інновацій. І судження про дію індивіда вже не має таких простих моральних вимірів, які були притаманні античній Елладі чи середньовічній християнській спільноті. Більше того, мораль в сучасному суспільстві, як зазначає Макінтайр, індивідуалізується, а тому починає орієнтуватись на правила. Правила, а не взірці традиції вже не так залежні від публічних підтверджень та посиленої пошани, саме тому в ХХ столітті з'явився відомий вислів Б.Брехта "Нещасна та країна, яка потребує героїв". Чіткі інституційні правила, узгодженість моральних засад соціуму з правовою та економічною системою гарантує більше процвітання, ніж прояви масового героїзму.

Тим не менше, етика чеснот все ще справляє потужний вплив на європейську цивілізацію, що засвідчують такі різні її полуси як Америка та Росія, заявляє про примат національно-культурної етики і Китай, а стара Європа поки що намагається пристосуватись до змін, які загрожують тектонічними зрушеннями в глобалізованому світі.

**Ю. А. Іщенко, докт. філос. наук, зав. від. дослідж.
"Наукові і освітянські методології та практики"
Центру гуманіт. освіти НАН України
biognos27@gmail.com**

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Нині в нашому суспільстві, передовсім ЗМІ-просторі, точиться багато розмов про необхідність експертизи та цінність експертного знання. На перший погляд – це не лише риторика, але й дійсна практика. Так, на державному рівні визнано, що НАН України, її інститути та підрозділи, є головним експертом Кабінету Міністрів України, надається багато аналітичних доповідей та записок до Верховної Ради, про експертні оцінки та дії невпинно говорять управлінці всіх рівнів. Здається, що в експертній діяльності все йде належним чином. Однак, якщо пильніше придивитись до якості й рівня, як і до організації експертної діяльності, то побачимо багато імітації та симуляції різного рівня, а самі експертні оцінки багато в чому даються так, як це вигідно замовникам (звичайно, тут є й свої добрі винятки). Часто-густо відсутня належна методика і методологія експертування, до експертизи не залучається громадськість, відсутній діалог з людьми. Головна вада наших експертиз полягає в тому, що в них не затребувана гуманітарна складова, їх "людиновимірність", не кажучи вже про те, що практично не задіється гуманітарна експертиза, хоча в цій царині маємо гідні наробки методологічного і теоретичного рівня. Відсутній й Закон про гуманітарну експертизу, який би був споріднений вже прийнятому Верховною Радою Законі про "Наукову і науково-технічну діяльність". Прийняття такого Закону неодмінно посприяло би введенню обов'язкової гуманітарної експертизи державного рівня, проведенню на ґрунті гуманітарних експертних оцінок виваженої державної гуманітарної політики, відтак уможливили б й організацію відповідної освіти в цій галузі, передовсім підготовку грамотних і кваліфікованих експертів гуманітарного рівня.

У підготовці експертів гуманітарної експертизи передовсім треба виходити з того, що гуманітарна експертиза є комплексним і міждисциплінарним дослідженням і оцінюванням. Вона являє собою випереджаюче реагування, що покликане виявити можливі ризики нововведень (включаючи і гуманітарні технології), коли вони ще не очевидні і слабо усвідомлюються у суспільстві. Гуманітарна експертиза не є одноразовим заходом, що завершується прийняттям управлінського рішення, вона – свого роду моніторинг проблеми і водночас форма діалогу сторін, відповідальних за реалізацію інновацій. Експерт тут насамперед характеризується здатністю адекватно виразити інтереси, сподівання і страхи пересічної людини, його вузький професіоналізм відходить тут на другий план. Таке розуміння гуманітарної експертизи найбільш адекватне сучасним проблемам суспільного розвитку. Водночас воно породжує багато питань при переході від теоретичного обґрунтування до практики, що неодмінно треба враховувати у підготовці експертів гуманітарного профілю та у навчанні організації проведення гуманітарної експертизи. Відомий фахівець

з гуманітарної експертизи Б.Г.Юдін у низці дискусійних питань назвав: 1) неясність щодо інституціонального характеру гуманітарної експертизи; 2) проблему відбору експертів; 3) невизначеність того, де міститься гуманітарна складова такої експертизи – в інструментарії чи в результатах; 4) неясність у питанні, що саме підлягає експертизі: предмет, який впливає на людину, чи технологія (тобто, спосіб взаємодії людини і предмета) [див., Юдин Б. Г. От этической экспертизы к экспертизе гуманитарной // Гуманитарное знание: тенденции развития в XXI веке. М.: Изд-во Нац. ин-та бизнеса, 2006. С. 214–237. с. 216].

Не менш болючими питаннями є прищеплення розуміння того, з яких ціннісних і когнітивних передумов має виходити гуманітарний експерт, щоби забезпечити власне "людиновимірність" гуманітарної експертизи", власне не втратити її екзистенційний вимір, ціннісно-смысловий вектор, який дає змогу мінімізувати ризики і небезпеки, (наприклад, від запровадження біотехнологій), які підстерігають людину в глобалізованому світі. І як розуміти ефективність гуманітарної експертизи? В оцінці ефективності експертизи, зазвичай, вичленовують три такі норми, вони ж – критерії: 1) економічність – як відношення витрат до отриманих результатів (ефективність тим вище, чим менші витрати на використання засобів та ресурсів за отримання того самого результату); 2) результативність – як відношення отриманого результату до поставленої мети, що виражає ступінь реалізації цілей діяльності (ефективність тим вище, чим більшою мірою результати відповідають цілям); 3) доцільність – як відношення цілей до реальних потреб і проблем, що виражає раціональність цілей, які ставлять (ефективність тим вища, чим більшою мірою цілі вирішують реальні проблеми. Як бачимо, в основу такої оцінки ефективності покладено модель цілераціональної діяльності, саме тієї діяльності, що як тип відношення людини до дійсності сформувалась, за М.Вебером, під впливом протестантської етики [див.Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма // Вебер М. Избр. пр.. м. Прогресс, 1990. С.61-272]. і яка становить глибоке мотиваційно-смысловое підґрунтя господарської практики, причетної до становлення капіталістичної ринкової економіки. Разом із тим, в модерний час, відбувається розмежування сфер наукового, етичного і естетичного дискурсу (Ю.Габермас), що, зрештою, посприяло утворенню сфер існування спеціалізованого, відтак й фахового знання. Це призвело до поділу праці в духовній сфері і появи вузьких фахівців – знавців "свого профілю". Відтак почала формуватись культура експертів, котра наприкінці ХХ ст. набула загрозливого характеру, бо з підпорядкованої соціальному опікунству, вона виродилась в суто техніко-технологічну. Чи можливе (за збереження позитивних наробок останньої в галузі методології і методик експертування) поєднання її з цінностями та нормами гуманітарної експертизи, спрямованої на збереження людського обличчя homo sapiens та відвернення небезпек і загроз людському існуванню – одне з центральних питань як практичної організації сучасної гуманітарної експертизи, так, відповідно, й виховання фахівців в цій галузі.

ЗМІСТ

Секція 15 "ПРАКТИЧНА ПОЛІТОЛОГІЯ"

Година А. О. КОНФЛІКТИ ПАМ'ЯТЕЙ ТА ОСНОВНІ МОДЕЛІ ПРИМИРЕННЯ.....	3
Гончарук І. О. ПРОБЛЕМА ПОЛІТИЗАЦІЇ РЕЛІГІЙНИХ СИМВОЛІВ	5
Дем'яненко М. М. МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПОПУЛІЗМУ В ПОЛІТИЦІ	7
Дорохіна А. О. БІХЕВІОРИСТСЬКИЙ ПІДХІД У ПОЛІТИЦІ	9
Галькевич О. Д. МОДЕЛІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ: ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ	11
Гурицька М. С. ЗНАЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО PR В СУЧАСНОМУ ЖИТТІ СУСПІЛЬСТВА.....	14
Гуль С. І. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОСВІТИ У МАЙБУТНЬОМУ	15
Йосипенко І. С. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ США.....	17
Ковальська Н. О. ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ ІНТЕЛЕКТУАЛА В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	1919
Корзенюк Ю. О. ПОЛІТИЧНА ЕКСПЕРТОКРАТІЯ (ЕКСПЕРТОФОБІЯ) В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ	21
Носовець А. Я. ПОЛІТИЧНА РЕКЛАМА ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЇ.....	23
Павленко Д. Ю. ПРОБЛЕМА НЕРІВНОСТІ У ПОЛІТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ ТОМАСА ГОББСА	24
Петрик Ю. ПОЛІТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ "ТРЕТЬОГО ШЛЯХУ" ЕНТОНІ ГІДДЕНСА ТА "НОВИЙ ЛЕЙБОРИЗМ" ТОНІ БЛЕРА ЯК ЇЇ ВТІЛЕННЯ.....	26
Посева В. С. ДЕСКРИПТИВНИЙ ТА НОРМАТИВНИЙ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ	28
Рихлік В. А. ЗМІ В СТРУКТУРІ ВЛАДНИХ ВІДНОСИН.....	31
Решмеділова О. М. РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ЗАДУМИ І РЕАЛЬНОСТЬ	32

Руденко А. Ф. ПРОТЕСТНА АКТИВНІСТЬ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ 2017 РОКУ	34
Руденко А. Ф. РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННИХ СЕРВІСІВ У ГРУЗІЇ ЯК ЧИННИК ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ	37
Ткачук Т. В. ПОЛІТИЧНИЙ АСТРОТЕРФІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЮВАННЯ ГРОМАДСЬКОЮ ДУМКОЮ	39
Паляниця М. А. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ PR-ТЕХНОЛОГІЙ У ВИБОРЧИХ КАМПАНІЯХ.....	41
Федірко І. П., Косілова О. І. ОСНОВНІ ІНДИКАТОРИ ПОЛІТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ	43
Федорченко В. М. СУТНІСТЬ ПОПУЛІЗМУ	45

**Секція 16
"МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА"**

Білокобильський Ю. О. REINTEGRATION INTO ONE CULTURAL SPACE AFTER THE DIVISION OF THE COUNTRY. VIETNAM'S EXPERIENCE.....	49
Гогія Д. М. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ЄС	51
Гончарук І. О. АГРЕСІЯ ПРОТИ КРИМУ, ЙОГО ОКУПАЦІЯ ТА АНЕКСІЯ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ: ЯК ВИКЛИК МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ ТА МИРУ	53
Косенко А. О. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО СТАНОВЛЕННЯ	55
Мешковський К. Е. РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	56
Michel T. RUSSIA: WATCH OUT FOR THE COMMUNISTS. HOW THE COMING GENERATIONAL CHANGE IN THE COMMUNIST PARTY COULD BRING ABOUT THE RETURN OF COMPETITIVE POLITICS TO RUSSIA	58
Michel T. WHY EUROPE SHOULD CARE ABOUT KAZAKHSTAN'S COMING POWER TRANSITION IN CENTRAL ASIA, A CRISIS OR OPPORTUNITY IN THE MAKING	60
Мусієнко К. С. ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ "ГІБРИДНА ВІЙНА"	63

Мусянко К. С. SUBVERSIVE RUSSIAN ACTIVITIES IN THE BALKANS AS A PART OF HYBRID WARFARE AGAINST THE WEST	65
Назола О. В. ЦИФРОВА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ЗАСІБ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ КРАЇНИ	67
Петренко В. В. ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ СУЧАСНОЇ ТУРЕЧЧИНИ	69
Пономаренко Д. Я. АНТРОПОГЕННІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЕКОНОМІКИ	73
Рудик А. О. ПРОБЛЕМА ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ КОЛИШНЬОЇ ЮГОСЛАВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ МАКЕДОНИЯ	75
Стегній В. О. КІБЕРВІЙНА- ІНСТРУМЕНТ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ У МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ	77
Швець К. А. PR-ТЕХНОЛОГІЇ У ПРЕЗИДЕНТСЬКІЙ ПЕРЕДВИБОРЧІЙ КАМПАНІЇ У ФРАНЦІЇ 2017 РОКУ	79

Секція 17
"ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ"

Албрні А. ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ В ПРОЦЕСІ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	81
Бернацький А. А. СПЕЦИФІКА ТЕРИТОРІЙ З ОСОБЛИВИМ СТАТУСОМ	83
Бондаренко П. Р. ЕЛЕКТРОННИЙ УРЯД ЯК МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ	86
Гребоножко Є. П. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	88
Громадецький О. О. ПОСТМОДЕРНА ТЕОРІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	90
Демченко Л. Д. КЛІЄНТ-ОРІЄНТОВАНА СТРАТЕГІЯ ПОСТБЮРОКРАТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ Б. АРМАДЖАНИ ТА М. БАРЗЕЛЕЯ	92
Kostrubitska A. KNOWLEDGE MANAGEMENT IN GOVERNMENT	95
Круть В. О. ЕФЕКТИВНЕ УРЯДУВАННЯ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	96

Левицький В. А. КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ ЯК ОБ'ЄКТ ОЦІНЮВАННЯ	98
Лікарчук Д. С. ПОЛІТИЧНИЙ КОНФЛІКТ ТА ОПОЗИЦІЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	101
Мартіросян Ш. С. СУЧАСНА ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА: ІНФОРМАЦІЙНА ЗБРОЯ	103
Мищенко А. С. ОСОБЛИВОСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В ПОЛЬЩІ	104
Омельченко В. Ю. ВТРАТА ІНСТИТУЦІЙНОЇ ПАМ'ЯТІ ЯК ІНДИКАТОР НЕЕФЕКТИВНОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	107
Сергієнко О. В. ЩОДО ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ	111
Ширинова А. ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ТАМОЖЕННЫХ ПРОЦЕДУР В ЕВРАЗИЙСКО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ СООБЩЕСТВЕ НА ПРИМЕРЕ УКРАИНЫ	113
Штельмашенко А. Д. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ	115

Секція 18
"МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ"

Година А. О. ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ ЯК ЧАСТИНИ СТУДІЙ ПАМ'ЯТІ	118
Запорожець С. А. ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК ПРОЯВ ПРИХОВАНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	120
Карашук О. М. БІБЛІОТЕКА ЯК СОЦІОКОМУНІКАТИВНА СИСТЕМА	122
Кондратюк Л. М. ФІЛОСОФСЬКО-ЕСТЕТИЧНЕ ТА КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ІМПРЕСІОНІЗМУ	125
Лященко І. А. ПРО ЕЛЕМЕНТИ ВЛАДИ ЗА Е.КАНЕТТІ	127

Марунчак М. І. ТЕОРІЇ ПІЗНАННЯ В ПРАКТИЦІ ЛІКАРЯ	130
Омельченко В. Ю. ЕВРИСТИЧНА ЦІННІСТЬ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ДІАЛОГУ МІЖ СОЦІОЛОГІЄЮ, ФІЛОСОФІЄЮ ТА ПРАВОМ	132
Райенка А. EXTRAPOLATION OF CUSTOM TO LIE IN EVERYDAY LIFE INTO WORKING ENVIRONMENT	135
Пустовіт С. В. МІФОЛОГІЗАЦІЯ ТІЛЕСНОСТІ В КОНТЕКСТІ МЕДИЧНИХ ПРАКТИК	137
Тихомірова Ф. А. СИСТЕМНИЙ ПІДХІД В СУЧАСНИХ URBAN STUDIES ЯК ОСНОВА МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ДИСКУРСУ	139
Швець К. С. ДИТЯЧЕ ФІЛОСОФУВАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ КАЗОК ТА ФІЛОСОФІЯ В КАЗКАХ СВІТУ	140
Шульга Н. В. КОРЕЛЯЦІЯ БІОФІЛІЇ ТА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ЛІКАРЯ	143
Матеріали круглого столу "СОЦІАЛЬНІ ЧЕСНОТИ"	
Бесєдіна Г. О. ЧЕСНОТА ЯК КОНСОЛІДУЮЧИЙ ЧИННИК У "СОЦІОЛОГІЇ ГРАДІВ" Л.БОЛТАНСЬКИ І Л.ТЕВЕНО	146
Бойченко М. І. СОЦІАЛЬНІ ЧЕСНОТИ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ПІДХІД.....	149
Дєдова А. І. НОРМАТИВНІ КОНЦЕПЦІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В СУЧАСНІЙ СОЦІАЛЬНІЙ ТЕОРІЇ	151
Юрченко Е. А. СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНА КРИЗА СУЧАСНОСТІ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ВІДРОДЖЕННЯ ЧЕСНОТ	153
Нечипоренко В. О. ЧЕСНОТИ ЧИ ЦІННОСТІ: ЕТИКА І МОРАЛЬ У СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ СУЧАСНОСТІ.....	155
Іщенко Ю. А. ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	157

Наукове видання

ДНІ НАУКИ
ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ – 2018

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
(26-27 квітня 2018 року)

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

ЧАСТИНА 5

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Формат 60x84^{1/16}. Ум. друк. арк. 9,5. Наклад 70. Зам. № 218-8703
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Фл22.
Підписано до друку 19.06.18

Видавець і виготовлювач
ВПЦ "Київський університет"
б-р Т. Шевченка, 14, м. Київ, 01601,
☎ (044) 239 32 22; (044) 239 31 72; тел./факс (044) 239 31 28
e-mail: vpc_div.chief@univ.net.ua; redaktor@univ.net.ua
http: vpc.univ.kiev.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02